

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Bc. Drahomíra Rezková

Vliv profesní zkušenosti tlumočnicka na jazyk tlumočnické notace

The effect of the interpreter's professional experience on the note-taking
language

Praha 2017

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala především vedoucí mé diplomové práce, prof. PhDr. Ivaně Čeňkové, CSc., za její cenné připomínky a čas, který mi s ochotou věnovala. Dále bych chtěla poděkovat všem účastníkům experimentu. Bez jejich spolupráce by tato práce nemohla vzniknout. V neposlední řadě srdečně děkuji své rodině a přátelům za jejich podporu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších zdrojů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V dne

.....

Bc. Drahomíra Rezková

Abstrakt

Tato diplomová práce je teoreticko-empirická práce zabývající se problematikou tlumočnické notace v konsekutivním tlumočení. Práce je zaměřena na jazyk tlumočnické notace a možný vliv profesní zkušenosti tlumočnicka na volbu jazyka notace.

Téma tlumočnické notace jako takové bylo bohatě zpracováno autory v mnoha odborných publikacích. V druhé polovině dvacátého století se objevily tradiční tlumočnické školy a hned několik autorů vytvořilo vlastní systém zápisu. Jazyk tlumočnické notace a rozhodnutí, zda by si tlumočnick měl psát poznámky v jazyce výchozím, či cílovém, je dodnes zdrojem polemiky. Někteří autoři preferují výchozí jazyk, jiní se přiklání k cílovému a mnoho autorů zastává kombinaci obou.

Teoretická část této práce čtenáře blíže seznamuje nejen se základními přístupy k tlumočnické notaci a argumenty, proč si dělat zápis v jazyce výchozím či cílovém, ale i s empirickými pracemi na toto téma. V porovnání s teoretickými publikacemi je empirického výzkumu v této oblasti výrazně méně, proto si tato práce i přes svůj malý rozsah kladla za cíl navázat na empirické snahy předchozích autorů a ověřit tvrzení teoretiků prostřednictvím experimentu.

Experiment týkající se vlivu profesní zkušenosti tlumočnicka na volbu jazyka notace je popsán v empirické části. Byl proveden se dvěma skupinami studentů tlumočnickví na Ústavu translátologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Mezi studenty byl rozdíl jednoho roku studia. Cílem experimentu bylo na základě dvou pokusů s časovým odstupem tří měsíců určit, zda vyšší zkušenost po absolvování jednoho semestru tlumočení ovlivní jazyk notace. V experimentu jsme předpokládali, že u studentů vyššího ročníku se v zápise objeví více slov v cílovém jazyce než u profesně mladších studentů a že ve druhém pokusu bude výskyt cílového jazyka nepatrně vyšší než v prvním.

Z výsledků experimentu vyplynulo, že profesní zkušenost studentů na cílový jazyk v notaci vliv neměla – u méně zkušených studentů jsme zaznamenali více jednotek cílového jazyka než u studentů vyššího ročníku. Zároveň se s odstupem tří měsíců zvýšil výskyt cílového jazyka pouze u jedné skupiny, což naši hypotézu rovněž nepotvrdilo. Ukázalo se, že na výskyt cílového jazyka v notaci studentů měly vliv jiné faktory, například předpoklady ke studiu či vědomé procvičování zápisu.

Klíčová slova: konsekutivní tlumočení, tlumočnická notace, jazyk tlumočnické notace, volba jazyka tlumočnické notace, výchozí jazyk, cílový jazyk, profesní zkušenost tlumočnicka, expertíza, experiment.

Abstract

The master's thesis is a theoretical and empirical study about the interpreter's notes in consecutive interpreting. The study mainly deals with the note-taking language and the effect of the interpreter's experience on the choice of note-taking language.

In literature, many authors have already thoroughly studied note-taking. In the second half of the 20th century, three traditional interpreting schools emerged. Several authors created their own note-taking systems. Since then, there hasn't been a consensus among experts on the choice of the note-taking language. Some recommend using the source language, some prefer the target language and many experts are in favor of using both.

Main approaches to note-taking and reasons why to use either the source language or the target language are listed in the theoretical part. The theoretical part also covers empirical research on the choice of note-taking language. Compared to the high amount of theoretical publications on note-taking, only few empirical studies were carried out, studying the choice of note-taking language. Despite its small scale, the thesis thus seeks to follow in the footsteps of previous empirical researchers and verify, by the means of an experiment, claimings of theoreticians.

The experiment studying the effect of the interpreter's professional experience on the note-taking language is described in the empirical part of the thesis. The sample was made up of two groups of subjects, twelve interpreting students at the Institute of Translation Studies at the Faculty of Arts, Charles University in Prague. There was a one-year difference between the two student groups. With the experiment being carried out twice, the purpose of the research was to determine whether after a completed term of studies (3 months), the increased experience affects the choice of note-taking language.

We assumed more target-language words to appear in the notes of students with more interpreting experience than in the notes of less experienced students and the incidence of the target language in the notes to fairly increase in the second experiment.

As the less experienced students used more units of the target language in the notes than their more experienced colleagues, we came to the conclusion that the interpreting students' experience didn't affect the amount of target language in the notes.

Moreover, after three months, the target language only increased in one group's notes unlike our hypothesis assumed. Other factors, such as professional prerequisites or deliberate practice seemed to affect the incidence of target language in the notes more than the interpreter's experience.

Key words: consecutive interpreting, note-taking, note-taking language, choice of the note-taking language, source language, target language, interpreter's professional experience, expertise, experiment.

OBSAH

ÚVOD	11	
A	TEORETICKÁ ČÁST 13	
1	KONSEKUTIVNÍ TLUMOČENÍ 13	
1.1	OBECNÁ CHARAKTERISTIKA	13
1.2	KONSEKUTIVNÍ TLUMOČENÍ JAKO PROCES.....	15
2	TLUMOČNICKÁ NOTACE..... 18	
2.1	ROLE TLUMOČNICKÉ NOTACE.....	18
2.2	PŘÍSTUPY K TLUMOČNICKÉ NOTACI	19
2.2.1	<i>Tradiční školy</i>	<i>19</i>
2.2.2	<i>Ruská škola a alternativní systém Tonyho Buzana.....</i>	<i>20</i>
2.2.3	<i>Notace a nové technologie.....</i>	<i>23</i>
3	JAZYK TLUMOČNICKÉ NOTACE 26	
3.1	VOLBA JAZYKA NOTACE – TEORETICKÉ PRÁCE.....	26
3.2	VOLBA JAZYKA NOTACE – EMPIRICKÉ PRÁCE	31
4	PROFESNÍ ZKUŠENOST TLUMOČNÍKA..... 39	
5	SHRNUTÍ POZNATKŮ TEORETICKÉ ČÁSTI 43	
B	EMPIRICKÁ ČÁST..... 44	
1	TLUMOČNICKÉ EXPERIMENTY 44	
2	EXPERIMENT 46	
2.1	CÍLE A HYPOTÉZY	46
2.2	ÚČASTNÍCI EXPERIMENTU	48
2.3	PRŮBĚH EXPERIMENTU	49
2.4	TEXTY.....	51
2.5	METODA ZPRACOVÁNÍ DAT	61
2.5.1	<i>Analýza tlumočnických notací</i>	<i>61</i>
3	ANALÝZA DAT 65	

3.1	ANALÝZA DAT PRVNÍ ČÁSTI EXPERIMENTU.....	65
3.1.1	<i>Projev konkrétní v normálním tempu</i>	<i>65</i>
3.1.2	<i>Projev konkrétní v rychlém tempu</i>	<i>66</i>
3.1.3	<i>Projev abstraktní v rychlém tempu</i>	<i>68</i>
3.1.4	<i>Projev abstraktní v normálním tempu</i>	<i>69</i>
3.1.5	<i>Shrnutí výsledků první části a diskuze</i>	<i>71</i>
3.2	ANALÝZA DAT DRUHÉ ČÁSTI EXPERIMENTU	75
3.2.1	<i>Projev konkrétní v normálním tempu</i>	<i>75</i>
3.2.2	<i>Projev konkrétní v rychlém tempu</i>	<i>77</i>
3.2.3	<i>Projev abstraktní v rychlém tempu</i>	<i>78</i>
3.2.4	<i>Projev abstraktní v normálním tempu</i>	<i>79</i>
3.2.5	<i>Shrnutí výsledků druhé části a diskuze</i>	<i>81</i>
3.3	SROVNÁNÍ OBOU ČÁSTÍ EXPERIMENTU.....	85
3.4	DISKUZE	87
4	ZÁVĚR	89
5	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	92
6	SEZNAM GRAFŮ.....	100
7	SEZNAM TABULEK	101
8	SEZNAM PŘÍLOH.....	102
	PŘÍLOHA 1.....	I
	PŘÍLOHA 2.....	I

Seznam zkratek

AN – abstraktní projev v normálním tempu

AR – abstraktní projev v rychlém tempu

CJ – cílový jazyk

ESIT – Ecole supérieure d'interprètes et de traducteurs

EU – Evropská unie

FTI – Faculté de traduction et d'interprétation – Université de Genève

ISIT – Institut supérieur d'interprétation et de traduction

KN – konkrétní projev v normálním tempu

KR – konkrétní projev v rychlém tempu

KT – konsekutivní tlumočení

SCIC – Generální ředitelství Evropské komise pro tlumočení

ST – simultánní tlumočení

UTRL – Ústav translatologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

VJ – výchozí jazyk

Úvod

Tlumočnická notace je důležitou pomůckou všech profesionálních tlumočnicků a osvojení této techniky je pro všechny studenty tlumočnictví naprosto nezbytné. Konsekutivní tlumočení, při kterém si tlumočníci pořizují notaci čili tlumočnický zápis, je jedno z hlavních druhů tlumočení. Ačkoliv dnes na tlumočnickém trhu dominuje tlumočení simultánní, konsekutivní tlumočení zůstává i nadále využívaným typem tlumočení a každý tlumočnick by ho měl ovládat.

Při pořizování tlumočnické notace lze uplatnit různé systémy zápisu – někteří tlumočníci hojně používají symboly, jiní si více píší slovy – tlumočnická notace se od tlumočnicka k tlumočnickovi liší, přesto se ale ve všech notacích v menší či větší míře objevují jazykové jednotky. Jedná se spíše o slova výchozího jazyka, jímž hovoří řečník, nebo o slova cílového jazyka, do něhož se bude tlumočit? A v kterém jazyce je lepší si notaci psát? Odborné publikace na tyto otázky neposkytují jednoznačnou odpověď. Ve většině případů je zápis tvořen jednotkami obou jazyků, často i třetího jazyka. Ohledně toho, který jazyk je pro zápis vhodnější, existují mezi odborníky spory. Cílem naší práce není určit, která strana má pravdu, ale shromáždit existující argumenty ve prospěch toho či onoho jazyka.

Někteří odborníci tvrdí, že studenti mají obecně tendenci si pořizovat zápis v jazyce výchozím – rovnou si píší, co slyší. S rostoucí profesní zkušeností se pak zápis mění a u profesionálů se postupem času objevuje více slov v jazyce cílovém. Jelikož nás toto téma zaujalo, rozhodli jsme se, že jedna část naší práce se bude týkat právě profesní zkušenosti tlumočnicků a empirickým pracím, které volbu jazyka tlumočnické notace a rozdíly mezi tlumočnickými s různou profesní zkušeností zkoumaly.

Profesní zkušenost tlumočnicků je téma, jímž se v teorii tlumočení zabývali především psychologové, kteří se také věnovali sledování rozdílů mezi profesionálními tlumočnickými a studenty či bilingvními osobami. Profesní zkušenost figuruje jako faktor či proměnná v tlumočnickém empirickém výzkumu, bohužel však především jen ve výzkumu simultánního tlumočení.

Tlumočnickým zápisem jako takovým se zabývalo mnoho autorů, avšak jazyku tlumočnické notace bývá v tlumočnických příručkách zpravidla věnováno jen několik odstavců. Pouze zlomek autorů tvrzení a doporučení týkající se jazyka notace ověřil v praxi.

Empirický výzkum v této konkrétní oblasti je doposud nerozvinutý, možná proto, že pro empirické zkoumání je zajímavější simultánní tlumočení.

V naší práci se neomezíme pouze na teoretické zmapování dočasného výzkumu, ale pokusíme se alespoň trochu přispět k empirickému výzkumu jazyka tlumočnické notace a ověřit tvrzení odborníků v praxi. K tomu využijeme empirické části této práce, v níž prostřednictvím experimentu budeme zkoumat, jaký je výskyt jednotek cílového jazyka v zápise dvou skupin studentů s různou profesní zkušeností. Experiment provedeme dvakrát, abychom mohli zhodnotit, zda po třech měsících došlo k nějakým změnám.

Jsme si vědomy toho, že vzhledem k omezenému rozsahu této práce a velmi malému vzorku tlumočnicků nebudeme moct vyvozovat žádné obecně platné závěry. Doufáme, že i přes tato omezení poslouží práce k odhalení možných tendencí, které budou v budoucnu dále zkoumány.

A TEORETICKÁ ČÁST

1 Konsektivní tlumočení

1.1 *Obecná charakteristika*

Konsektivní tlumočení byl vůbec první způsob tlumočení, který se zprofesionalizoval na konferencích po první světové válce. Dlouhou dobu se pak na mezinárodní úrovni tlumočilo pouze konsektivně (Čeňková 2008: 16).

Ve dvacátých letech dvacátého století, kdy vznikla první specializovaná zvuková zařízení, se začalo rozlišovat mezi tlumočením konsektivním a simultánním (Pöchhacker 2004:18).

Konsektivní tlumočení (KT) by se dalo charakterizovat jako druh simultánního tlumočení (ST) ve dvou etapách. První etapu tvoří přechod z jazyka originálu k jazyku tlumočnickovy notace – tlumočnický poslouchá projev mluvčího a dělá si poznámky neboli tlumočnickou notaci. Druhá etapa spočívá v přechodu od tlumočnické notace k cílovému jazyku. Nejedná se tedy o přímé tlumočení jako ST, kdy tlumočnický hovoří zároveň s řečníkem. Při KT tlumočnický nejdříve poslouchá a analyzuje řečníkův projev, jeho strukturu, kompozici a sled hlavních myšlenek a ty pak zachycuje v tlumočnické notaci. Následně nahlíží do poznámek a ústně přeformuluje projev do cílového jazyka (Van Hoof v Čeňková 2008: 36).

Požizování tlumočnické notace souvisí s tím, že u KT není pevně stanoveno, jak má být projev dlouhý, a tak se jeho délka může výrazně lišit – od tlumočení jednotlivých slov až po ucelené projevy. U delších projevu se proto již v počátku konferenčního tlumočení začátkem dvacátého století vyvinula tlumočnická notace (Pöchhacker 2004: 18). Za klasické konsektivní tlumočení, tzv. vysokou konsektivitu, se považuje právě tlumočení delších projevu, kdy si tlumočnický píše notaci. V praxi se tlumočí i kratší úseky, kdy si tlumočnický notaci nepíše. Někteří autoři toto tlumočení však nepovažují za pravé KT. Tento způsob se často používá v komunitním tlumočení (Seleskovitch 1989: 65; Gile 2001a: 41). Ačkoliv se délka projevu může lišit, běžně přerušuje řečník u vysoké konsektivy svůj projev po cca pěti až osmi minutách (Čeňková 2008: 23). Co se týče délky samotného tlumočení, zde už platí jistá pravidla. Tlumočení by nemělo být delší než 75 % původního projevu (Herbert 1952: 71).

V dnešní době se KT užívá čím dál méně ve prospěch simultánního tlumočení. Konsektivně se většinou tlumočí při formálních příležitostech, jako recepcích, banketech, obchodních jednáních či pracovních schůzkách. Navzdory tomu, že na trhu je KT na ústupu, neměli bychom zapomínat, že KT představuje velmi užitečný výukový nástroj (Gile 1995, Čeňková 2001). Právě osvojení technik KT je podle Seleskovitchové a Lederové nezbytné pro osvojení technik dnes tak populárního ST (Seleskovitch, Lederer 2002: 135).

„... consecutive interpreting should be the gateway and should be taught first and foremost...“

(Kalina v Dollerup, Loddegaard 1992: 255)

Při KT má tlumočnický výhodu času – nemusí poslouchat a mluvit zároveň. Fáze procesu KT, které jsou popsány v dalším oddíle, jelikož fáze procesu tlumočení neprobíhají zároveň.

„La consécutive permet de décomposer les opérations d'interprétation que le SIMULTISTE doit réaliser concurremment.“

(Seleskovitch, Lederer 2002: 135)

Z tohoto důvodu se na prestižních tlumočnických školách jako UTRL v Praze, francouzských univerzitách ESIT a ISIT či FTI v Ženevě KT vyučuje před ST. KT je před úvodem k ST vyhrazen přibližně rok (Gile 1995: 177). Zkouška z KT je například v České republice na UTRL součástí závěrečné státní zkoušky navazujícího magisterského studia tlumočnictví a má stejnou váhu jako zkouška z ST.

Povinné zasvěcení do KT má i své odpůrce, kteří argumentují tím, že dodnes neexistuje studie prokazující, že by KT přispívalo k rozvoji a zlepšení techniky ST. I přes nedostatek empirických důkazů se však vyučující tlumočení shodují na tom, že KT se osvědčilo jako didaktický nástroj při výuce analýzy a sledování pokroku studentů (Gile 1995: 178).

Výuka KT a tlumočení obecně byla jedním z témat prvních odborných publikací v teorii tlumočení, které se objevily po druhé světové válce. Můžeme je charakterizovat takto:

„Jsou to většinou praktické a didaktické příručky, shrnující zkušenosti z tlumočnické praxe a obsahující doporučení pro studenty tlumočení. Ke klasickým dílům, která zobecňují jednotlivé tlumočnické operace, patří zejména dvě práce vynikajících tlumočnicků J. Herberta a J-F. Rozana.“

(Čeňková 2001: 17)

Kromě Herbertovy a Rozanovy práce z padesátých let byla v oblasti didaktiky zápisu velmi produktivní D. Seleskovitchová s M. Ledererovou. Ty nerozpracovaly pouze teorii smyslu, nýbrž se věnovaly i metodologii výuky KT. V *Pédagogie raisonnée de l'interprétation* popsaly, jak studenty připravit na výuku KT. Podle nich by samotné výuce KT měla předcházet přípravná fáze ve formě paměťových cvičení a analyzování projevů bez zápisu (Seleskovitch, Lederer 1989). V roce 2002 vypracovaly autorky na žádost Generálního ředitelství Evropské komise pro tlumočení (SCIC) druhé vydání této příručky, zaměřené na vzdělávání tlumočnicků do institucí EU.

Od osmdesátých let se objevilo několik dalších prakticky zaměřených příruček pro studenty tlumočení. V roce 1984 to byla příručka *Steps to Consecutive Interpretation* D. a M. Bowenových, v roce 1998 vydal populární didaktickou příručku *Conference Interpreting Explained* R. Jones a v roce 2005 vydal A. Gillies *Note-taking for Consecutive Interpreting – A Short Course*. Gilliesova práce je z výše zmíněných nejvíce kompilativní – autor nenabízí žádné vlastní principy notace, spíše shrnuje osvědčené zásady popsané jinými autory.

Poslední teoretické příručky tedy nepředstavují zcela zásadní průlom v principech tlumočnického zápisu.

1.2 Konsektivní tlumočení jako proces

Tlumočení lze popsat jako proces skládající se z několika fází. Teoretici vytvořili různé modely tohoto procesu, které se často vzájemně podobají. Kostru modelů zpravidla představuje poslech spojený s nutným porozuměním projevu a následná reprodukce neboli přetlumočení. Někteří autoři vkládají mezi tyto dvě části fázi analýzy či převodu.

Vzhledem k vzájemným podobnostem těchto modelů a účelům této práce není nutné si všechny modely do detailu popisovat. Uvádíme tedy několik nejdůležitějších teoretiků, kteří proces popsali. Detailní popis jednotlivých fází si znázorníme na klasickém procesním modelu J. Herberta (1952), jednoho z průkopníků moderního tlumočení.

Velmi často se objevují modely dvoufázové. Model D. Gila pro KT se skládá ze dvou fází – poslechu a reformulace. Gile na tento proces aplikuje svůj model úsilí vyvinutý původně pro ST. V obou fázích procesu se uplatňují různá úsilí, například ve fázi poslechu je to úsilí poslechu či pořízení zápisu, ve fázi reformulace je to například úsilí čtení zápisu apod. Mezi tato úsilí musí tlumočnick rozdělit omezenou procesní kapacitu (Gile 1992: 191).

Ch. Thiéry proces rozděluje do fáze porozumění probíhající společně se zápisem informace a do fáze převodu, přičemž zavádí termín *temps accessoire* pro čas strávený notací a jejím využitím při reprodukci (Thiéry 1981: 100).

Od tradičních dvou či třífázových modelů se odlišil například W. Weber (1989) s pětifázovým modelem. Ve svém modelu zahrnuje poslech, porozumění, analýzu, zapamatování a/či zápis a tlumočení. Poslech (*hearing*) a naslouchání (*listening*) se od sebe liší tím, že poslech je automatický, nedá se vědomě přerušit, nicméně nestačí k tomu, aby tlumočnický pochopil smysl sdělení. Naslouchání je jakýsi vědomý poslech spočívající v tom, že se tlumočnický maximálně soustředí na originál – formu a použité jednotky. Základní smysl pak tlumočnický oddělí od nepotřebných jednotek ve fázi analýzy. Ve fázi zapamatování a/či poslechu se tlumočnický musí rozhodnout, které prvky projevu si zapamatuje a které si zapíše. Toto rozhodnutí může ovlivňovat mnoho proměnných, například znalost tématu, fyzický stav tlumočnický či stres a bezpochyby to také souvisí s profesní zkušeností tlumočnický. Zkušený tlumočnický bude lépe vědět, které jednotky si zapsat a které si stačí zapamatovat. Podle Webera se pak poslední fáze, přetlumočení, může usnadnit a zautomatizovat tím, že tlumočnický věnuje co nejvíce pozornosti psaní poznámek (Weber 1989: 163). V tomto ohledu s Weberem nesouhlasí Gile, podle nějž by měl tlumočnický věnovat co nejvíce úsilí fázi poslechu a analýze a zápisem poznámek se nezatežovat.

Dle Herbertova klasického modelu se tlumočení dělí do tří fází: porozumění, převodu a produkce. Pro první fázi stanoví Herbert šest podmínek správného porozumění. Tlumočnický musí dobře slyšet, mít výbornou znalost výchozího jazyka, znát kulturní a jazyková specifika země mluvčího, dobře se orientovat v tématu, o němž se hovoří, a mít dostatečné všeobecné znalosti (Herbert 1952: 10).

Ve druhé fázi je důležité, aby se tlumočnický vyjádřil v cílovém jazyce co nejpřirozeněji a zároveň co nejpresněji předal posluchačům původní smysl sdělení. Nejedná se pouze o věrné předání smyslu, nýbrž i zanechání dojmu, který mluvčí zamýšlel. Tlumočnický by měl být dobrý řečník a výborně ovládat cílový jazyk (Herbert 1952: 23-24).

Ve třetí fázi, produkci, je důležité, aby tlumočnický zachoval komunikativní funkci projevu. Znamená to, že všechny prvky projevu, od pauz po intonaci, které mají určitou funkci, by se v tlumočení měly objevit.

Pro produkci je rovněž důležitá prezentace. Herbert tvrdí, že tlumočnick by své poznámky neměl číst a měl by udržovat oční kontakt s posluchači. (Herbert 1952: 23-24).

Herbertův model je tedy spíše prakticky a jazykově orientovaný, zaměřuje se na problémy spojené s konkrétními fázemi procesu. Ve své publikaci dává Herbert tlumočnickům praktické rady, jak Franz Pöchhacker tuto obecnost a zaměření především na jazykové problémy Herbertovi vyčítá a tvrdí, že opomíná složitější kognitivní procesy probíhající při tlumočení (Pöchhacker 2004: 97). Pro naše účely je však Herbertův model dostačující.

Hovoříme-li o vysoké konsektivě, pak nesmíme zapomínat na tlumočnickou notaci, která je neoddelitelnou součástí procesu KT. U většiny autorů je proces rozdělený tak, že pořízení zápisu následuje za fází poslechu. Gile (1992) zápis řadí do první fáze, fáze porozumění, stejně jako Thiéry (1981) – v obou případech se jedná o modely dvoufázové. U třífázových se tlumočnický zápis často objevuje ve druhé, prostřední fázi (Herbert 1952, Jones 1998).

„L'interprète doit dans la mesure du possible faire analyse logique du discours au fur et à mesure que celui-ci se déroule et prendre ses notes en conséquences.“¹

(Herbert 1952: 34)

¹ Rozhodli jsme citace v této práci nepřekládat, neboť citujeme z angličtiny a francouzštiny. Angličtina se v odborných publikacích běžně nepřekládá a francouzštinu zachováváme z toho důvodu, že je tato práce vypracována

2 Tlumočnická notace

2.1 Role tlumočnické notace

Odborníci se shodují na tom, že notace tlumočnickům slouží jako pracovní pomůcka či nástroj. Pomáhá zaktivovat tlumočnickovu paměť, aby si tlumočnick snáze vybavil smysl sdělení.

„Notes are no more than an aid to enhance the work done... They are not an end in themselves, but a means to an end.“

(Jones 2002: 39)

Seleskovitchová a Ledererová popisují notaci jako support de souvenirs. Poznámky pomáhají tlumočnickovi soustředit se na informace, které slyší, a při samotném tlumočení mu pomáhají si vzpomenout (Seleskovitch, Lederer 2002: 50).

Herbert význam notace ještě více zdůrazňuje a tvrdí, že notace představuje zásadní faktor v technice KT. Kvalita práce tlumočnicka u tohoto způsobu tlumočení závisí na notaci více než na čemkoli jiném. Tlumočnick se v notaci může zlepšovat a dokonce může dobrým zvládnutím zápisu kompenzovat jiné případné nedostatky (Herbert 1952: 32).

Herbert v tomto případě hovoří o tlumočnickovi profesionálovi, který zvládá projev analyzovat a aktivně poslouchat, dobrým zápisem může kompenzovat kupříkladu špatné pamatování čísel či jmen apod., ne však pochopení hlavního smyslu a logičnost sdělení. Herbertův názor je v kontrastu s argumenty jiných autorů, kteří varují před tím, že poznámky by neměly odvádět tlumočnickovu pozornost a snižovat jeho schopnost aktivního poslechu či analýzy. Poslech a pochopení smyslu sdělení je důležitější než sebelepší zápis.

„Aucun ‘système’ de prise de notes ne peut se substituer à l’écoute du sens d’un discours.“

(Seleskovitch, Lederer 2002: 56)

Rozan podobně jako Seleskovitchová klade důraz na smysl sdělení a varuje před nebezpečím zápisu jednotlivých slov. Tlumočnický zápis nepovažuje za prostředek záznamu slov, nýbrž za pomůcku pro zachycení myšlenek (Rozan 1956: 28)

Podobně se k tomu staví i Jones, podle nějž musí dojít k důslednému porozumění a analýze, aby tlumočení bylo kvalitní. Samotná notace nestačí.

„...the best notes in the world will not make a good interpreter...“

(Jones 2002: 39)

Jones upozorňuje na to, že studenti tlumočení si buď zapisují zbytečně moc informací a jejich poznámky se podobají těsnopisu, nebo si dělají úsporný zápis, ale věnují jeho pořízení příliš mnoho času a pozornosti. Následkem toho pak projev nedokáží srozumitelně přetlumočit, jelikož zanedbali analýzu (Jones 2002: 39).

2.2 Přístupy k tlumočnické notaci

Vzhledem k zásadní roli notace v KT se většina teoretiků zabývala právě tlumočnickou notací. Se vznikem prvních didaktických příruček a studií v padesátých letech dvacátého století se utvořily tři teoretické školy spojené s osobnostmi působícími na akademické půdě tří evropských univerzit: ženevská škola, pařížská škola a heidelberská škola.

2.2.1 Tradiční školy

Ženevská škola byla vůbec první specializovaná tlumočnická škola, která vznikla v roce 1941. Jejím předním zástupcem byl profesionální tlumočník a vyučující Rozan. Rozan působil dlouhé roky jako tlumočník v Radě bezpečnosti OSN. Ve své publikaci *La prise de notes en interprétation consécutive* (1956) popsal sedm hlavních zásad notace, například nutnost zápisu myšlenky, horizontalismus a vertikalismus, kohezní prvky či užívání zkratk a desítek symbolů. Tyto zásady se staly výchozím bodem pro další teoretiky, například Hoofa, Ilga, Beckera či současnější autory jako Jonese.

Pařížská škola vznikla na půdě prestižní tlumočnické školy ESIT při pařížské univerzitě Paris III: Sorbonne Nouvelle. Její hlavní představitelkou byla Seleskovitchová, která vytvořila tzv. interpretativní teorii či teorii smyslu, poprvé formulovanou v publikaci *L'interprète dans les conférences internationales. Problèmes de langage et de communication* (1968). Podle této teorie je při tlumočení nejdůležitější převést myšlenky čili smysl sdělení – díky procesu deverbalizace se tlumočník odpoutá od jednotlivých slov, dojde ke smyslu textu a následně je schopný tento smysl přirozeně verbalizovat v jazyce cílovém (Seleskovitch, Lederer 1989: 41). Svou teorii aplikovala Seleskovitchová jak na ST, tak na KT. V roce 1975 vydala ve Francii vůbec první příručku zabývající se KT *Langage, langues et mémoire* (1975), jež vyplývala z empirických studií (Čeňková 2008: 77).

Seleskovitchová se s Rozanem shodla na tom, že důležité je zachytit smysl sdělení. Při vypracovávání teorie smyslu totiž vycházela právě z některých Rozanových zásad a inspirovala se také prací Herberta. Odlišila se však tím, že netrvala na systematickosti tlumočnického zápisu a neprosazovala vlastní systém symbolů ani pravidel zápisu.

Seleskovitchová úzce spolupracovala s Ledererovou, která vystudovala tehdy nově vytvořený doktorský program na ESIT, a mezi její další pokračovatele patřil mimo jiné Thiéry či Američané D. a M. Bowenovi.

Jako poslední tradiční tlumočnická škola se uvádí německá heidelberská škola, která se pojí především s osobností H. Matysška. Matyssek zasvětil svou vědeckou činnost konsekutivnímu tlumočení, především pak notaci. Ve své nejznámější publikaci *Handbuch der Notizentechnik für Dolmetscher* (1989) popsal vysoce systematický přístup k notaci, který je nezávislý na výchozím i cílovém jazyce.

„...Matyssek vytvořil řadu názorných symbolů, jež zastupují nikoli slovo, ale funkční jednotky. Ke každému nadřazenému symbolu pro určitý smyslový okruh nabízí rozsáhlou škálu podobných symbolů, které daný smysl zpřesňují nebo rozšiřují. Celý systém notace by pak měl být hierarchicky uspořádán pomocí šipek a podobných značek, aby už na první pohled nabízel představu o myšlenkovém sledu řečníka...“

(Čeňková 2001:57)

2.2.2 Ruská škola a alternativní systém Tonyho Buzana

Představili jsme si tři tradiční teoretické přístupy. Vlastní systém tlumočnické notace vypracovali i další autoři, například představitel tzv. ruské školy R. K. Min'jar-Beloručev a anglický autor psychologických publikací T. Buzan. Min'jar-Beloručevův systém se řadí spíše do klasické tradice zápisu, neboť navázal na práci Rozana, zatímco Buzanův systém se od tradičních systémů v mnohém odlišuje. Vzhledem k tomu, že Buzanův systém bývá v tlumočnických publikacích popisován jen velmi stručně, v této kapitole se jím budeme zabývat více do hloubky a pokusíme se zjistit, zda má nějaké společné charakteristiky se systémem Min'jar-Beloručeva a tudíž i tradičními tlumočnickými systémy.

Min'jar-Beloručevův přístup je prokazatelně bližší přístupu Rozana a Seleskovitchové než systém Buzanův.²

² Vzhledem k tomu, že Min'jar-Beloručev publikoval téměř výhradně v ruštině, čerpali jsme informace o jeho díle ze sekundárního zdroje, diplomové práce studentky UTRL M. Hamanovich (2016).

Min'jar-Beloručev byl na rozdíl od Buzana tlumočnick, teoretik tlumočení a pedagog. Působil v Sovětském svazu, kde se tlumočení lišilo od západních zemí – tlumočníci často tlumočili kratší úseky bez zápisu a jestliže si zápis dělali, tak výhradně v ruštině bez ohledu na směr tlumočení. Takovým způsobem se notace v SSSR vyučovala – studenti se učili zápis ve VJ. V šedesátých letech navštívil Min'jar-Beloručev Ženevu, kde se seznámil s Rozanovou prací. To ho velice inspirovalo při vytváření vlastního systému, jenž byl z velké části ovlivněn ruským tlumočnickým kontextem, například typologickou charakteristikou ruštiny apod. (Hamanovich 2016: 19-20).

Buzan působí jako výchovný poradce a autor psychologické literatury. Nezabývá se přímo teorií tlumočení, vytvořil však techniku myšlenkových map (*mind maps*) sloužící jako univerzální pomůcka při jakékoli myšlenkové činnosti, například psaní poznámek, učení, výuce či právě tlumočení.

Myšlenkové mapy se podle Buzana podobají mapám měst (Buzan 2005). Představují vizualizaci dat, jež má zajistit lepší uchování informací v paměti a jejich snazší vybavení. V centru těchto prezentací, podobně jako ve městě, se vždy nachází nejdůležitější informace, proto se při psaní poznámek začíná vždy ve středu. Z něj se pak odvíjí hlavní myšlenky, vyobrazené jako paprsky směřující ze středu ven tak, jako ze středu města vedou hlavní třídy. Užší spoje znázorňují méně důležité myšlenky a spojitosti. Celá prezentace má paprskovitou strukturu.

Ačkoliv se tento koncept na první pohled nepodobá lineární struktuře poznámek vyvinuté Min'jar-Beloručevem, která se podobá Rozanově systému, oba autoři při vytváření systému měli společné východisko – paměť a její fungování. V tomto ohledu se tedy oba autoři shodují s tradičními školami. Dalo by se říct, že používání logické paměti, analýza sdělení, určení hlavních myšlenek a jejich propojení je stavebním kamenem všech systémů notací – každý autor však používá jinou terminologii.

Min'jar-Beloručev hovoří o vyčleňování významových bodů, tzv. opěrných bodů, a jejich co možná nejúspornějším zapsání. Buzan pracuje s tzv. klíčovými slovy (*key words*), což je koncept podobný opěrným bodům Min'jar-Beloručeva. Min'jar-Beloručev klíčová slova nazývá tzv. dominanty (Hamanovich 2016: 21). Buzan (2005) ale dodává, že klíčové slovo jako takové nestačí. Aby došlo k úplné asociaci myšlenek, toto slovo musí být navrženo tak, aby se pojilo s tzv. klíčovým obrazem (*key image*), díky němuž si člověk vybaví nejen slova a věty, ale celý myšlenkový obraz.

I v tom se ale autoři podobají, neboť Min'jar-Beloručev zavádí koncept podobný Buzanově klíčovému obrazu, tzv. reliéfní slovo. Reliéfní slovo se od ostatních pojmů výrazově odlišuje a slouží jako pomůcka, díky níž si tlumočnický vypravěč vybaví celou myšlenku či konstrukci. (Hamanovich 2016: 21).

S dalšími autory mají Min'jar-Beloručev i Buzan společný další základní princip zápisu, a to přehlednost. V Buzanově systému přehlednost zajišťuje paprskovitá struktura s centrální organizací, zakreslení spojitostí myšlenek, odlišení důležitosti myšlenek a vynechání prostoru mezi pojmy Buzan (2005) rovněž doporučuje užívat odlišné barvy pro každou myšlenkovou linii – to je v případě tlumočnické notace prakticky nemožné. Tlumočnický nemá čas si během pořizování notace barevně odlišovat významové celky. V tom spatřujeme nevýhodu Buzanova systému. Min'jar-Beloručev k zajištění přehlednosti a logičnosti doporučuje postup zvaný transformace. Ten spočívá v nahrazování složitějších konstrukcí jednoduššími (Hamanovich 2016: 22). Na to aplikuje princip, který nazývá vertikalismus, jenž připomíná Rozanův princip posunu spíše než vertikalismus v Rozanově pojetí. Doporučuje pevně dané pořadí pojmů v notaci odpovídající přímému slovosledu: na prvním místě na levém okraji zápisu je vždy podmět a na něm závislé členy, níže, na druhém místě je přísudková skupina, další rozvíjející členy se pak umisťují nejnižěji a vpravo. Tento postup má podle Min'jar-Beloručeva zlepšit přehlednost a úspornost v zápisu.

„Tento návrh je z našeho pohledu zajímavý především tím, že v kontextu tlumočnické notace se jedná o zcela nový koncept. Pokud je nám známo, žádný z předchůdců Min'jar-Beloručeva nenavrhol v rámci notace provádění cílevědomé lingvistické transformace.“

(Hamanovich 2016: 24-25)

Hlavní rozdíl mezi Buzanem a Min'jar-Beloručevem je především absence lineárnosti u Buzana. Buzan to obhajuje tím, že procesy v mozku neprobíhají lineárně a pro činnost paměti je lepší nelineární struktura. Buzan se zároveň od tradičních autorů odlišuje tím, že prosazuje minimální užití slov (Čeňková 2008: 90).

Minimalizovat slovní jednotky užitím zkrácených či obecných slov či symbolů se pokouší i Min'jar-Beloručev. K tomu má tlumočnickům napomoci právě lingvistická transformace, díky níž se myšlenky vyjádří krátce a přehledně.

Min'jar-Beloručev se však v jednom ohledu vzdálil od tradičních škol, a to tím, že vytvořil koncizní systém vyjádření syntaktických vztahů. Po této stránce byl pokrokovější než Buzan, v jehož systému jsou myšlenky různě pospojovány linkami, jejich významový vztah není detailně popsán. Min'jar-Beloručev vyčleňuje odlišnou formu zápisu pro souvětí, samostatné významové celky jako polovětné konstrukce, záporné věty, srovnání, podmínkové věty, kauzální vztahy, vyjádření účelu atd. (Hamanovich 2016: 25).

Ukazuje se, že ačkoliv je systém Buzana většinou vnímán jako alternativní či výrazně odlišný, má se systémem Min'jar-Beloručeva a dalšími systémy mnoho společných znaků, ať už se jedná o cíl zaktivovat paměť tlumočnicka, vytvořit opěrnou soustavu projevu sestavenou z klíčových pojmů, oprostění se od bezmyšlenkového přepisu slov, která tlumočnick slyší, či zajištění přehlednosti a jasnosti.

Systémy obou autorů se nám zdají praktické i užitečné. Pro tlumočení se zdá být vhodnější systém Min'jar-Beloručeva, který byl vytvořen přímo pro tlumočení. Nicméně jeho nevýhodou je fakt, že byl primárně určen ruským tlumočnickům – například systém zkracování slov vychází z typologické charakteristiky ruštiny.

Při použití Min'jar-Beloručevova i Buzanova systému v praxi je nutné, aby na takový systém byl tlumočnick zvyklý, používal ho automaticky – pokud to tak není, hrozí nebezpečí, že zatíží procesní kapacitu přemýšlením nad transformací vět či kreslením nelineární paprskové prezentace. To samozřejmě platí nejen pro tyto dva systémy, ale pro systematické užívání symbolů apod. Buzanův systém by také mohl posloužit jako zajímavá učební pomůcka při přípravě na tlumočnickou zakázku či jako didaktický nástroj při výuce.

2.2.3 Notace a nové technologie

Stejně jako všechny ostatní vědní obory i teorii tlumočení ovlivňují inovace a vývoj nových technologií. A tak i když už se dnešní autoři nesnaží vytvářet nové systémy zápisu, notace by se i přesto mohla v budoucnu změnit. Již dnes se totiž začíná tlumočnický trh zaplňovat novinkami, které nachází své příznivce.

Mezi tyto novinky se řadí tlumočnický zápis na tabletu, nové typy tlumočení, tzv. hybridní módy *Simconsec* a *Consec-Simul with Notes* kombinující ST a KT a využití digitálního pera. Těmito technologiemi se ve své diplomové práci zabývala studentka UTRL H. Stoklasová (2017).

Dnes se kromě notebooků či mobilních telefonů hojně používají tablety. Jejich výhody oproti počítačům, jako rozměry, váha, skladnost, tichost, si získaly své příznivce i mezi tlumočníky (Drechsel 2015: 5). Potvrzuje to i diplomová práce J. Goldsmitha a J.C. Holleyové (2015) z ženevské FTI sledující využívání tabletů při KT.

Na základě rozhovorů s šesti profesionálními tlumočníky dvojice prokázala, že někteří profesionálové při KT bloky nahradili tablety, často na základě předchozího používání tabletu v kabině při ST pro čtení připravených materiálů apod. Respondenti této studie vyzdvihli ekologičnost tabletů oproti blokům, přístup k internetu a rychlý přístup k dokumentům. Zmiňují nicméně i nevýhody jako možné technické problémy, vybitou baterii či nutnost si psaní na tabletu nacvičit (Goldsmith, Holley 2015: 56-61).

Mezi nové tlumočnické pomůcky lze zařadit digitální pera (*smartpen*), jež začala v roce 2008 vyrábět společnost Livescribe (Livescribe © 2017). Pero je podobné běžnému plnicímu peru – má inkoustové náplně, píše se s ním podobně, je však vybaveno elektrickým zařízením, infračervenou kamerou, jež zaznamenává pohyby pera, mikrofonem k nahrávání a reproduktorem. Psaní poznámek na zvláštní papír je synchronizováno s nahrávaným zvukem, tlumočnický díky tomu může kdykoli perem poklepat na napsané poznámky a poslechnout si daný úsek znovu. K dispozici má na každé stránce tlačítka pro přetočení zpět a vpřed, úpravu hlasitosti či zpomalení (Drechsel 2013). Tlumočení *Simconsec* je historicky první hybridní druh tlumočení, při němž si tlumočnický nahrává celý řečníkův projev či jeho část na digitální nahrávací zařízení či přímo digitální pero a může si ho následně pustit do sluchátek a tlumočit simultánně. Tuto techniku zkoumal jako první tlumočnický ve SCIC M. Ferrari a prováděl experiment s kolegy tlumočníky. Dále ji zkoumali v oblasti soudního tlumočení američtí tlumočníci J. Lombardi a E. Camayd-Freixas a M. Hamidiová, která společně s Pöchhackerem (2007) testovala v rámci své diplomové práce použití *Simconsec* v praxi (Stoklasová 2017: 17). U tohoto typu tlumočení si tlumočnický většinou poznámky nedělá či v malé míře, využívá k přetlumočení nahrávku. Výhoda tohoto způsobu spočívá v tom, že tlumočnický slyší projev dvakrát, může tak během simultánního tlumočení vynechat redundantní části, jelikož už projev slyšel živě a mohl ho zanalyzovat (Drechsel 2013).

Simconsec můžeme považovat za první větší změnu v přístupu k notaci a jejímu využití, neboť zvukový záznam ji v tomto případě téměř zcela nahrazuje. Technologie však zatím nepokročila tak daleko, aby dokázala nahradit kognitivní schopnosti tlumočnický, proto má *Simconsec* své nevýhody.

Ty spatřujeme například v tom, že na rozdíl od notace nedochází ve zvukové nahrávce k filtrování důležitých informací a vynechání redundancí. Tlumočník si nenapíše klíčové myšlenky, spoléhá pouze na nahrávku a k filtrování dochází až během simultánního tlumočení, což je kapacitně náročnější.

Digitální pero ve výuce používá vyučující translologie na australské Monash University M. Orlando (Orlando 2010). Touto technologií se na rozdíl od Ferrariho nesnaží notaci nahradit, nýbrž ji využívá při nácviu notace. Pero umožňuje přenos dat (zápisu, nahrávky a tlumočení) do počítače či jiného zařízení, a tak student i vyučující mohou zpětně zanalyzovat problematická místa tlumočení. Tomuto způsobu hybridního tlumočení Orlando přezdívá *Consec-simul with notes* a považuje ho za účinný nástroj nejen při osvojování techniky notace, nýbrž i jejím hodnocení (Orlando 2010).

3 Jazyk tlumočnické notace

3.1 Volba jazyka notace – teoretické práce

Poté, co jsme si stručně charakterizovali konsektivní tlumočení, tlumočnickou notaci a hlavní přístupy k tlumočnickému zápisu, nyní se zaměříme na jeden konkrétní aspekt notace, a to jazyk zápisu, jehož užití ověřujeme v empirické části.

V didaktických příručkách a teoretických publikacích se autoři jazyku tlumočnické notace jako takové nevěnují tak zevrubně jako například způsobu zápisu. Pokud si student tlumočení zkusí notaci poprvé, pokládá si otázku, v jakém jazyce si poznámky psát. To přirozeně souvisí s tím, z a do jakého jazyka se tlumočí. V praxi se většinou tlumočí do jazyka A neboli mateřského jazyka.

„Dans toute la mesure du possible, et sauf exceptions, il ne faut interpréter que dans sa langue maternelle.“

(Herbert 1952: 61)

Herbert to odůvodňuje tím, že pokud tlumočnický tlumočí do jiného než rodného jazyka, udělá mnohem více chyb, než by udělal v běžné situaci, neboť se plně soustředí na tlumočení (Herbert 1952: 61). I samotná tlumočnická notace je podle některých autorů snazší v mateřském jazyce. Kupříkladu Matyssek (1998) a Lambertová (1996) tvrdí, že zápis v jazyce A je přirozenější, tlumočníci ho ovládají nejlépe a mají bohatou slovní zásobu, což jim usnadní práci a ušetří čas.

V tlumočnických příručkách autoři většinou předpokládají, že výchozí jazyk (VJ), jazyk, z něhož se tlumočí, je tlumočnickův cizí jazyk (B či C)³ a cílový jazyk (CJ), jazyk do něhož se tlumočí, je tlumočnickův jazyk A. Zůstává však otázka, zda by si měl tlumočnický pořizovat notaci ve VJ či CJ.

V teorii tlumočení se na tuto otázku zpravidla nabízí čtyři různé odpovědi: někteří autoři zastávají zápis ve VJ (Kirchhoff 1979, Alexieva 1994, Gile 1995), další se přiklání k zápisu v CJ (Herbert 1952, Rozan 1956, Seleskovitch, Lederer 1989, Jones 2002, Nolan 2012, Le Féal 1981) a třetí možností je kombinace obou jazyků a případné zapojení třetího jazyka (Thiéry 1981, Ilg 19). Čtvrtou možností je nahrazení VJ a CJ umělým jazykem – symboly, což zastával Matyssek (1989).

³ Jazykem B se rozumí jiný jazyk než mateřský, který však tlumočnický ovládá jako mateřský a je schopný do něj tlumočit. Jazykem C se rozumí pasivní jazyk, z něhož je tlumočnický schopen tlumočit (AIIC © 2002)

Jaké jsou argumenty zastánců zápisu ve VJ, či CJ? Zastánců zápisu ve VJ je méně než zápisu v CJ. K jejich hlavním argumentům patří, že notace ve VJ umožní tlumočnickovi zaměřit pozornost v první fázi tlumočení výhradně na poslech projevu, jeho porozumění a zapamatování (Ilg 1988a, Alexieva 1994). Gile to ilustruje na svém modelu úsilí, z něhož vychází i B. Alexieva. Zápisem ve VJ si tlumočnick ušetří procesní kapacitu, neboť nemusí v první fázi tlumočení vynaložit úsilí navíc na překódování zápisu do CJ. Podle Gila by se tlumočnick zápisu do CJ měl vyhnout především tehdy, pracuje-li na hranici saturace – stavu zahlcení celkové pracovní kapacity (Gile 1995: 182).

Druhý hlavní argument je, že přesune-li se fáze překódování až do fáze produkce, což umožní jediné zápis ve VJ, získá tlumočnick úplný komunikační kontext, vyslechne si projev až do konce, a tak si může zvolit vhodné překladatelské ekvivalenty. Vyhne se tak možným chybám či špatně volbě lexikální jednotky způsobené částečnou znalostí kontextu. A právě znalost úplného kontextu a možnost oddálení úkonů překódování vnímá Alexieva jako hlavní výhodu nejen zápisu ve VJ, nýbrž i jako výhodu KT oproti ST. Tlumočnick nemusí reformulovat sdělení okamžitě (Alexieva 1994: 205). Gile říká, že díky zápisu ve VJ má tlumočnick „*un champ de vision correspondant à un enchaînement de plusieurs idées*“ (Gile 1995a: 90).

Podívejme se nyní na druhý postup – zápis v CJ, který je mezi autory populárnější. Hlavní výhoda zápisu v CJ spočívá v tom, že při pořizování notace tlumočnick poznámky překládá, a tak dochází k převodu smyslu spíše než automatickému přepisu slov, k němuž může svádět zápis ve VJ. Převod do CJ ve fázi zápisu vede k hlubší analýze smyslu sdělení – je zajištěna tzv. *dissociation linguistique* a zabrání se doslovnému překladu (Seleskovitch, Lederer 2002: 53).

„*Les étudiants devront s’efforcer de noter dans la langue dans laquelle ils interprètent le discours.*“

(Seleskovitch, Lederer 2002: 53)

Tento postup prosazuje především Seleskovitchová, neboť vyplývá z její interpretativní teorie zdůrazňující význam analýzy sdělení a převedení smyslu, jak bylo zmíněno výše.

Podle Herberta by měl tlumočnick mít vymyšlenou většinu překladatelských řešení v okamžiku zapsání notace, tudíž je pro něj výhodnější dělat si notaci v CJ. Herbert nezastává tento postoj systematicky, ba naopak – tlumočnick může využít zápisu ve VJ, když je vyčerpaný a chce si v době, kdy mluví řečník, „odpočinout“.

To platí také pro výrazy, jež jsou přesnější a snáze se poznamenávají ve VJ. V takových se může objevit i užití třetího jazyka (Herbert 1952: 36).

Při zjišťování názoru dalšího odborníka na tlumočení, Rozana, jsme se v odborné literatuře setkali s protichůdnými názory. Ve většině odborné literatury se Rozan řadí spíše mezi zastánce zápisu v CJ, nicméně v publikaci G. Ilga, Rozanova studenta, se dozvídáme zcela opačnou informaci. Ilg o Rozanovi říká:

„His main recommendation was to take down notes as much as possible in the source language – apart from standard short words such as connectives, taken mostly from English ... „

(Ilg, Lambert v *Interpreting* 1996: 71)

Podíváme-li se však například do studie H. Damové, v teoretické části zmiňuje mezi zastánci CJ v notaci i Rozana (Dam 2004b: 4).

Můžeme se domnívat, co vedlo Ilga k této interpretaci Rozanovy teorie, nicméně zanalyzujeme-li, co Rozan radí ve své slavné didaktické příručce, zjistíme, že prosazuje, ať si tlumočnick zvolí, který jazyk mu vyhovuje více. Zároveň, jak správně uvedla Damová, je Rozan nakloněn užití CJ, především je-li to zároveň jazyk mateřský, neboť je tlumočnickovi přirozenější a zvýší jeho rychlost:

„ ...[noter] de préférence dans la langue dans laquelle l'interprétation se fera, mais ce n'est pas du tout indispensable...“

(Rozan 1956: 15)

Rozanova liberálnost by se mohla vysvětlit tím, že on sám se spoléhal ze všeho nejvíc na svou paměť, což je ideální postup.

„Rozan worked with phenomenal accuracy, but relied mostly on memory; he hardly ever looked at what he had conscientiously taken down.“

(Ilg, Lambert v *Interpreting* 1996: 71)

Zápis v CJ upřednostňuje i Jones a podobně jako Seleskovitchová to odůvodňuje tím, že tlumočnick tak může lépe zanalyzovat originál (Jones 1998). Stejně jako Herbert však uznává možnost volby jazyka a také užití třetího jazyka.

Kalina podobně jako Seleskovitchová zmiňuje výhodu zápisu v CJ, který zajistí oproštění se od doslovnosti. Odůvodňuje to tím, že se tlumočnick více zaměří na celkový smysl sdělení, usnadní mu to řešení tlumočnických problémů a snáze si vykreslí a zapamatuje myšlenkovou návaznost (Kalina 1998: 23).

Další výhoda zápisu v CJ je, že se tlumočnick ve fázi produkce vyhne interferencím z VJ (Seleskovitch, Lederer 2002: 53). Tento postup by se dal podložit i Gilovým modelem úsilí (1995), který však autor použil pro obhájení opačného postupu. Mohli bychom říct, že úsilí produkce je nižší, je-li zápis v CJ, když má tlumočnick při produkci nižší spotřebu procesní kapacity, může své úsilí plně věnovat kupříkladu prezentaci projevu – intonaci, plynulosti, kontaktu s publikem apod.

Už v padesátých letech se k zápisu v CJ přiklání E. Panethová – doporučuje ho především začátečnickům.

„In the initial stages the quality of the speech delivered seems to be enhanced by notes taken in the language in which it is to be read out... on the whole beginners will give a better account of speech which they already have in front of them in the language to be used; the knowledge that this is so increases their confidence in the delivery.“

(Paneth v Pöchhacker 2002: 37)

Matyssek, který tradičně prosazuje užití symbolů, také doporučuje, aby si v případě užití jazyka tlumočnick zvolil zápis v mateřském jazyce, tedy CJ, jelikož ho lépe ovládá.

Nebezpečí zápisu v CJ je, že tlumočnickovi se hned ekvivalent v CJ nevybaví. Aby tlumočnicki předcházeli takovým situacím, kdy mají v CJ slovo takzvaně na jazyku, Seleskovitchová a Ledererová doporučují psát si během konference termíny a slovní spojení, které účastníci používají ve VJ i CJ. Tlumočnick by si je měl psát stranou na zvláštní papír, aby je mohl kdykoli během konference použít, když si na daný termín nebude moct vzpomenout (Seleskovitch, Lederer 2002: 121).

Ačkoli jsme zkatégorizovali autory přiklánějící se k jednomu či druhému přístupu, toto rozdělení je spíše orientační a nemá absolutní platnost. Kupříkladu Gile, kterého jsme zařadili mezi zastánce VJ, se nevyjadřuje ve smyslu, že to je jediný vhodný způsob.

„Again, until empirical evidence is available, it is difficult to say which of the positions, equally valid in theory, is more of practical value, but instructors do seem to agree on the need to save both time and processing capacity in note-taking.“

(Gile 1995: 183)

Troufáme si tvrdit, že tímto tvrzením do jisté míry relativizuje své předchozí argumenty ilustrované na modelu úsilí.

Můžeme tedy konstatovat, že většina autorů v různých obdobích se přiklání k neutrální možnosti – kombinaci jazyků.

„Optimální je pořizovat tlumočnický zápis v jakémsi metajazyce (neutrální jazyk), skládajícím se ze zkratek, symbolů (ideogramů), výpůjček z jiných jazyků, pojmů z výchozího i cílového jazyka i z grafických znaků platných pro všechny jazyky.“

(Čeňková 2008: 86)

Užití více jazyků potvrzuje i Ilg, který dodává, že v notaci postupně narůstá počet jednotek CJ a že užití VJ či CJ souvisí s faktory jako obtížností převodu či časem.

„La notation s'exécute en LD ou en LA, selon l'inclination personnelle, le degré de difficulté de la transposition et le temps disponible. La stratégie de l'interprète s'adapte constamment à la densité de l'information reçue, à la complexité des structures originales et au rythme de présentation.“

(Ilg 1980: 19)

„Il y a mélange d'éléments LD [langue de départ] et LA [langue d'arrivée], complété par des apports d'une ou plusieurs langues tierces. LA finit par être privilégiée, surtout quand elle correspond à la langue maternelle du sujet.“

(Ilg 1980: 21)

I Jones uznává, že notace je většinou tvořena oba jazyka, případně i jazykem třetím. Zároveň tlumočnickům doporučuje:

„It is advisable to choose the one or the other as a rule, for clarity's sake, otherwise the interpreter may be very confused by their own notes. But thereafter flexibility is the order of the day.“

(Jones 2002: 61)

Kromě toho, že většina teoretiků v závěru přistupuje na užití obou jazyků a dalších prvků v notaci, platnost doporučení některých autorů do jisté míry oslabuje i fakt, že zdůrazňují individualita notace.

„C'est-à-dire qu'elles [les notes] sont par nature personnelles et fugaces.“

(Seleskovitch, Lederer 2002: 50)

Herbert individuální rozdíly mezi tlumočnickými a jejich notacemi přirovnává k nemocným pacientům – mladý tlumočnick by neměl otrocky kopírovat systém notace zkušenějšího kolegy, stejně jako si nemocný člověk nevezme lékařský předpis určený pro jiného pacienta (Herbert 1952: 33).

Podle Thiéryho je tlumočnický zápis velice individuální proto, že je to originální a tvůrčí činnost, která souvisí s různými okolnostmi tlumočnické situace, nýbrž také s osobností tlumočnicka, jeho osobními dispozicemi – jako pamětí či představivostí (Thiéry 1981: 104, 112).

Podobně i Weber (1989:165) poznamenává, že zápis je výsledkem představitosti tlumočnicka, tudíž navrhuje univerzální, prefabrikované systému zápisu.

Ukazuje se, že není možné přesně určit, do jaké míry je notace individuální záležitost a do jaké míry je vhodné pravidla zápisu vyučovat a který ze systémů zvolit. Individualitu zápisu považujeme za významný faktor při osvojování této techniky. Studenti si na základě znalosti svého způsobu učení a pamatování informací mohou vytvořit jim nejvíce vyhovující systém, tak aby jim zápis sloužil jako pomůcka a opora. Z toho důvodu nám argumenty Herberta, Thiéryho i Weberova přijdou velmi opodstatněné.

Jelikož je tato tematika do jisté míry diskutabilní, rozhodli jsme se v následující části zaměřit na empirický výzkum, který si klade za cíl ověřit výše zmíněné postupy a reálný výskyt VJ a CJ v notaci.

3.2 *Volba jazyka notace – empirické práce*

Ověřit, zda v notacích tlumočnicků převažuje VJ či CJ se rozhodlo jen několik autorů. To je poměrně paradoxní, vzhledem k tomu, že dokud nebudou hypotézy teoretiků podloženy, nelze je považovat za platné závěry. Počet takových empirických prací je navíc výrazně nižší než u jiných témat teorie tlumočení, kupříkladu sledování mechanismu souběžnosti, paměti či časového posuvu.

V následující části se zabýváme empirickým výzkumem na téma volby jazyka notace a zmiňujeme práce, na něž se v této souvislosti nejčastěji odkazuje v tlumočnické odborné literatuře (Gile 2009, Pöchhacker 2015).

Vyučující tlumočení a didaktička D. Andresová (2002) z Univerzity Johannese Gutenberga v Mohuči provedla výzkum za pomoci video nahrávek, v němž detailně zkoumala hned několik aspektů KT – časový odstup psaní poznámek, kvalitu tlumočení a poznámek, propojení nedostatků v notaci s chybějícími informacemi ve výsledném projevu, kognitivní aspekty jako rozdělení pozornosti mezi poslechem a zápisem, uplatnění teoretických principů či strategií v psaní notace, například zápis modality, kopírování struktury VJ, apod.

Ve svém experimentu porovnávala Andresová výkon čtrnácti studentů tlumočnickví ze tří různých tlumočnických škol a čtrnácti profesionálních tlumočnicků, kteří konsekutivně tlumočili novoroční projev francouzského prezidenta J. Chiraka z jazyka B francouzštiny do jazyka A němčiny. Andresová všechny účastníky experimentu jednotlivě natočila na kameru při poslechu a psaní poznámek projevu a při tlumočení.

U všech si zaznamenala přesné časy zápisu a následně do detailu zkoumala přepis originálu a tlumočení, na čemž mohla ukázat sebemenší nedostatky, odchylky a časový posuv (Andres 2002: 59-61).

Tento detailní a časově náročný experiment realizovaný v roce 2002 je paralelou či jakýmsi předchůdcem studie Orlanda z roku 2012. Orlando však využíval digitálního pera, které zdokumentování zápisu a tlumočení usnadňuje. Podobně jako Andresová sledoval především převod jednotlivých významových jednotek a kvalitu výstupu u studentů v tradičním KT a studentů v tlumočnickém módu *Consec-Simul with Notes*. (Orlando 2014a: 51-52). Orlando označil tuto ojedinělou práci Andresové jako *colossal* (Orlando 2013), přičemž zdůraznil, že časové a finanční důvody většinou vyučujícím podobné pokusy zrealizovat neumožňují, a tak nelze studentům poskytnout dostatečně individuální a cílené strategie, jak konkrétní nedostatky a postupy v technice zápisu zlepšit (Orlando 2013).

Ačkoli hlavním cílem výzkumu Andresové nebylo zjistit užití VJ a CJ v závislosti na profesionální zkušenosti tlumočnicka, z experimentu vyšly najevo jisté tendence, které naznačují, že s větší profesní zkušeností tlumočnicka se zvyšuje výskyt cílového jazyka v notaci.

Konkrétně u pěti ze čtrnácti studentů byla notace pořizena výlučně ve VJ. V zápise se však u některých studentů objevily prvky CJ či třetího jazyka podobně jako u profesionálů. V porovnání se studenty byl mezi profesionály pouze jeden účastník, který měl zápis výlučně ve VJ. Jeden profesionál pak měl notaci pouze ve třetím jazyce, tj. angličtině. U dalších čtyř profesionálů převažoval VJ s prvky CJ a třetího jazyka, ale u většiny profesionálů, tj. osmi účastníků, byla notace kombinací VJ, CJ a angličtiny (Andres 2002: 102). Výzkum Andresové ukázal, že u obou skupin účastníků v notaci převažoval VJ, ale u profesionálů s větší profesní zkušeností počet jednotek CJ v notaci stoupl. Můžeme tedy konstatovat, že s vyšší zkušeností se zvýšil počet jednotek CJ. Nejednalo se o radikální nárůst a jednoznačnou tendenci. Vzorek Andresové byl příliš malý pro vyvozování obecných tendencí.

K empirickému výzkumu notace významně přispěla i H. Damová, vyučující překladu a tlumočení na Aarhus University v Dánsku, která se tématu notace věnovala hned v několika studiích (Dam 2004a, 2004b, 2007). Ve studii (2004b) přinesla Damová zcela nový úhel pohledu na volbu jazyka tlumočnické notace.

Andresové, své předchůdkyni v empirickém výzkumu, Damová vyčítá, že vzhledem ke kvalitativní povaze jejího výzkumu chybí v těchto studiích kvantitativní údaje ohledně distribuce poznámek v CJ a VJ.

Z toho důvodu se Damová pokusila kvantifikovat užití CJ a VJ v pilotní studii, v níž analyzovala poznámky pěti profesionálů tlumočících ze španělštiny (jazyka B, příp. C) do dánštiny (jazyka A). Pro popis jazyka notace vytvořila celkem čtyři kategorie: kategorie CJ, kategorie VJ, kategorie třetího jazyka a kategorie neidentifikovatelného jazyka, zahrnující poznámky, jejichž podoba by byla stejná pro všechny výše zmíněné kategorie, například mezinárodní slova jako internet, partner, apod. Výsledky ukázaly, že tlumočníci více používali CJ, jak mnoho teoretiků doporučuje. Damová však sama namítá, že vzorek této studie je příliš malý pro jakékoli závěry a tvrdí, že nedostatkem je jedna jazyková kombinace stejná pro všechny účastníky a jeden směr tlumočení. Právě pro nedostatek proměnných Damová svůj pilotní výzkum tudíž považuje za nedostačující pro jakékoli závěry (Dam 2004b: 5-6).

Za účelem hlubšího zkoumání volby jazyka notace provedla Damová se čtyřmi studenty tlumočení výzkum obsahující více jazykových proměnných – studenti tlumočili dva projevy na obdobnou tematiku – jeden ze španělštiny do dánštiny a druhý z dánštiny do španělštiny. Jednalo se o studenty v posledním ročníku studia tlumočení, kteří byli seznámeni s Rozanovými principy notace (1956), zároveň jim během studia vyučující zdůrazňovali, že notace je z velké části individuální záležitost. V rámci studia jim nebyl systematicky doporučován pouze jeden jazyk notace – studenti si tak mohli osvojit jim vyhovující způsob zápisu. U tří účastníků byla jazykem A dánština, u jednoho byl jazyk A španělština. Cílem studie bylo určit:

„... what governs conference interpreters' choice of language for their notes in actual interpreting practice and, in particular, whether and to what extent the traditional categories of source language and target language are in fact useful to describe this choice.“

(Dam 2004b: 5)

Damová údaje z této studie analyzovala dle dvou hledisek. První byla kategorizace z pilotní studie vycházející ze zavedeného paradigmatu výchozí jazyk a cílový jazyk, druhá sledovala poměr poznámek v jazyce A a B (Dam 2004b: 8).

Dle prvního hlediska při tlumočení ze španělštiny do dánštiny převažoval z více než 70 % CJ u tří probandů, jejichž CJ byl zároveň mateřský jazyk. Pouze u studenta s dánštinou jako jazyk B v notaci převažoval VJ (španělština). Projevila se tak tendence tíhnout k zápisu v mateřštině, bez ohledu na to, zda je to VJ či CJ (Dam 2004b: 8-9).

Podobné byly výsledky při obrácení směru tlumočení, kdy se tlumočilo z dánštiny do španělštiny (tedy pro tři studenty do jazyka B). U tohoto projevu byl výskyt CJ a VJ zcela opačný – CJ se vyskytoval pouze v notaci studenta, který měl španělštinu jako jazyk A. Naopak u zbylých tří studentů se CJ v notaci vůbec neobjevil a převažoval VJ (mateřština) z více než 75 % (Dam 2004b: 9-10).

Damová z těchto zjištění vyvozuje, že spíše než volba mezi CJ a VJ hraje při volbě jazyka významnější roli status daného jazyka – jedná-li se o jazyk A či B (Dam 2004b: 10). Pro toto zjištění nachází Damová teoretické odůvodnění v Gilově modelu úsilí (1995):

„... interpreters are likely to take notes in whichever language is easier and therefore faster ... writing in one's first language, i.e. A-language, is likely to be easier/faster than writing in one's B language.“

(Dam 2004b: 13)

V druhé části studie analyzuje Damová údaje z hlediska volby mezi jazykem A a B. Nejen, že jasně vyplývá, že studenti z více než 70 % ve všech případech volí jako jazyk notace jazyk A, objevují se však nepatrné, nicméně pozorovatelné rozdíly ve výskytu jazyka B v notaci. Je-li tlumočení ve směru B-A, studenti si v rozmezí 2 – 6 % píšou poznámky v jazyce B čili VJ, avšak v opačné situaci při tlumočení z A do B, je výskyt jazyka B čili CJ u tří studentů nulový, u jednoho pak 3 %. Damová uznává, že je to velmi nepatrný rozdíl prokázaný pouze u tří studentů, ale i když se zdá být hledisko výběru podle jazyka A a B převládající, nelze vyloučit jistý vliv hlediska VJ a CJ na zápis (Dam 2004b: 11).

Potvrdit či vyvrátit výsledky Damové se pokusila C. Szabóová, vedoucí katedry tlumočení a překladu na maďarské Budapest University ve své studii (2006) s maďarskými studenty tlumočení. Jejím hlavním cílem bylo zjistit, zda hledisko jazyka A a B má, jak říká Damová, zásadní vliv při volbě jazyka notace i u jiné jazykové kombinace, než byla dánština a španělština ve studii Damové (Szabó 2006: 132).

Szabóová se od Damové metodologicky příliš nevzdálila – její studie se zúčastnilo osm studentů tlumočení s kombinací maďarština-angličtina. Podobně jako u Damové i těmto studentům během studia nebyl vštěpován jediný způsob zápisu, byli obeznámeni s Rozanovými principy a individuálností notace.

Jediný zásadní rozdíl spočíval v distribuci jazyka A a B. Na rozdíl od Damové, kde se jeden účastník lišil svým jazykem A od ostatních, Szabóová pracovala pouze se studenty, kteří měli všichni maďarštinu jazyk A a angličtinu jazyk B. Zároveň je nutno podotknout, že se jednalo o frekventanty kurzu EMCI, který byl v Maďarsku v době experimentu poprvé otevřený a frekventanti byli zpravidla již pracující tlumočníci s několikaletou praxí v oboru (Szabó 2006: 133).

Metodicky postupovala Szabóová podobně jako Damová – pracovala s co nejvíce podobnými projevy v obou směrech A-B a B-A. Použila podobnou kvantitativní analýzu – jednotky tlumočnického zápisu si rozdělila do kategorií a poté sledovala procento výskytu jednotek v dané kategorii. Navíc vypracovala pro studenty dotazníky, v nichž zjišťovala:

„... (a) what language they used in the course of their note-taking during the experiment, (b) how they usually took notes (SL [source language] or TL [target language]? A or B language? English or Hungarian?, and (c) what they judged to be governing force in their note-taking in terms of language choice.“

(Szabó 2006: 134)

Zjištění výrazně odporovala teorii Damové – na rozdíl od převažující notace v jazyce A v obou směrech u Damové a nulovému výskytu jazyka B v jednom směru se u studentů Szabóové v notaci nejvíce objevoval jazyk B čili angličtina, a to v obou směrech (Szabó 2006: 137).

Zároveň Szabóová poukázala na výsledky směřující k tomu, že kategorie VJ a CJ je při volbě jazyka notace relevantní. Navzdory celkové tendenci mezi studenty používat v zápise angličtinu, u některých z nich se projevuje tendence si mezi VJ či CJ záměrně vybírat.

„This means that four of the subjects (50 %) prefer English, but the language choice of the remaining four (50 %) seems to be governed by the traditional categories of SL and TL.“

(Szabó 2006: 138)

Výsledky analýzy autorka ověřila v dotaznících, jež potvrdily vědomou tendenci některých účastníků psát ve VJ či CJ bez ohledu na směr tlumočení. Z dotazníků vyšlo najevo, že 50 % účastníků si mezi VJ a CJ vědomě vybírá. Autorka na základě toho zastává názor, že kategorie VJ a CJ je při volbě jazyka důležitá, společně s tím se však ukazuje, že možná stejně velkou roli hraje i konkrétní jazyková kombinace (Szabó 2006: 138).

Právě díky dotazníkům vyšlo najevo, že maďarským studentům angličtina vyhovuje jako jazyk notace více, protože je jednodušší a úspornější. Nevztahuje se to pouze na anglické zkratky – účastníci experimentu používali více celých slov v angličtině než maďarštině, rozdíl mezi distribucí slov v těchto jazycích byl často více než 20 % (Szabó 2006: 140).

Szabóvá pro výsledky své studie uvedla několik možných důvodů. Co se týče délky slov a úspornosti v angličtině, účastníkům více vyhovují kratší lingvistické jednotky, které angličtina nabízí. Délka jazykových jednotek se těžko určuje, nicméně srovnáme-li překlady z angličtiny do maďarštiny, maďarské překlady mají až o 35 % více slov než překlady v opačném směru. Další možné vysvětlení podle Szabóvé obsahuje studie vypracovaná maďarskými psychology a lingvisty, podle níž je v pracovní paměti těžší udržet morfologicky komplexnější slova, jelikož to vyžaduje více mentálního úsilí. Kromě toho maďarští tlumočníci jsou často nuceni pracovat do jazyka B, neboť maďarština se jako jazyk B v porovnání s velkými evropskými jazyky jako francouzština či němčina vyskytuje jen vzácně. To je důvod, proč ovládají maďarští tlumočníci jazyk B velmi dobře, a jsou zvyklí do něj hodně tlumočit. Studenti Szabóvé v dotaznících uvedli, že se notaci učili z anglicky psaných publikací – základní příručky o notaci jsou buď v angličtině, nebo do angličtiny byly přeloženy, například Rozanova příručka (1956), a tak se studenti naučili možné způsoby zápisu z těchto publikací především v angličtině (Szabó 2006: 142).

Szabóvá se nesnaží zcela vyvrátit zjištění Damové, nicméně poukazuje na další možný faktor, který u volby jazyka notace může hrát roli, a to konkrétní jazykovou kombinaci. Jak sama uvádí, bylo by zapotřebí většího vzorku, autentičtějšího prostředí, nejlépe profesionálních tlumočnicků a mohlo by být zajímavé analyzovat notaci u jiných jazykových kombinací (Szabó 2006: 144).

Srovnáme-li tyto studie, nelze popřít obdivuhodný rozsah práce Andresové, která na základě zjištěných výsledků věnovala část své práce i didaktickým strategiím a doporučením vycházejícím z detailní analýzy chyb studentů při zápise. Vzorek u Damové i Szabóvé byl menší, metodologicky si studie byly podobné, ale Szabóvá prokázala větší snahu najít pádné důvody pro zjištění učiněná ve výzkumu – svědčí o tom i užití dotazníků (u Damové chybějící) a pokusila se vysvětlit rozdíly mezi angličtinou a maďarštinou v práci tlumočnicků – srovnání délky překladových textů, morfologické rozdíly, psychologická studie, apod.

Argumentace Damové, že výsledky její studie by odpovídaly teoretickému Gilově modelu a rozložení úsilí, nám přijde nedostačující – samotný Gile se i přes propracovanost svého modelu k volbě jazyka notace vyjadřuje spíše vágně a uznává pro i proti zápisu v tom či onom jazyce. Myslíme si, že studie Szabóvé práci Damové doplňuje tím, že se neomezuje na VJ a CJ či jazyk A a B, ale upozorňuje na komplexnost této problematiky vzhledem ke konkrétní jazykové kombinaci.

Otázkou jazyka tlumočnické notace se ve své diplomové práci z roku 2004 *Vliv obtížnosti textu na jazyk tlumočnické notace* zabývala studentka UTRL A. Komzáková. Komzáková nezkoumala pouze volbu jazyka, nýbrž souvislost mezi volbou jazyka notace a náročností projevu, a to při tlumočení z francouzštiny do češtiny.

Stanovila si pracovní hypotézu, podle níž by se míra výskytu poznámek v cílovém jazyce měla měnit s narůstající obtížností textu. Vycházela z předpokladu, že tlumočníci si obecně píší spíše v CJ než VJ. Čím je tlumočený text obtížnější, tím více se podle Komzákové budou od notace v CJ odchylovat a vzroste podíl VJ. Tuto hypotézu zkoumala na čtyřech typologicky odlišných textech, které byly kombinací tří proměnných: tempa a informační hodnoty, konkrétnosti a abstraktnosti a objektivitu a subjektivitu. Použila text argumentativní, text informačně bohatý, text abstraktní a text kombinovaný (Komzáková 2004: 20-34).

Experimentu se zúčastnili studenti posledního ročníku tlumočení a frekventanti programu EMCI. Účastníků bylo celkem deset, u všech byla mateřským jazykem čeština a francouzština byla pro všechny buď jazykem B či C (Komzáková 2004:35). Autorka zkoumala tlumočnickou notaci u všech studentů. Ačkoli u každého došla k dílčím závěrům, neboť notace je do jisté míry individuální záležitost, podařilo se jí vypořádat určité obecné tendence. Z větší části se Komzákové její hlavní pracovní hypotéza potvrdila – u nejméně obtížného typu textu, textu argumentativního, byl výskyt VJ nejnižší. Potvrdilo se také, že tlumočníci obecně preferují zápis v CJ s prvky VJ. U abstraktních textů se ukázalo, že je výskyt VJ vyšší, a to u klíčových i obecně abstraktních výrazů (Komzáková 2004: 112-115).

Kromě distribuce VJ a CJ zkoumala Komzáková také výskyt neverbálních jednotek a třetího jazyka. I jejich distribuce se vlivem obtížnosti textu měnila – Komzáková navíc po zhodnocení notací vyčlenila tři typy tlumočnicků – tlumočníky, kteří mají spíše verbální notaci, tlumočníky se symbolickým zápisem a tlumočníky s kombinací obou.

I přes velké rozdíly v charakteru pořízeného zápisu odráží výsledky experimentu Komzákové její hypotézu.

V rámci naší práce jsme se částečně inspirovali prací Komzákové, ale i výzkumy Andresové, Damové a Szabové. Stejně jako Komzáková jsme sledovali změny distribuce jednotek VJ a CJ, ale rozhodli jsme se, že místo obtížnosti textu budeme sledovat souvislost mezi profesní zkušeností tlumočnicků a jazykem notace.

Přejali jsme tak dvě ze tří proměnných, s kterými Komzáková pracovala – tempo projevu a abstraktnost projevu. Práce Komzákové nám posloužila jako velmi cenný zdroj inspirace společně s dalšími empirickými pracemi.

V následující části se zaměříme na téma profesní zkušenosti tlumočnicka, jehož souvislost s jazykem notace bude ověřena v empirické části.

4 Profesní zkušenost tlumočnicka

Tlumočení podobně jako další profesní činnosti se zlepšuje praxí a osvojováním technik a strategií. Profesní zkušenost tlumočnicka je široké téma, které se pojí s dalšími oblastmi jako kvalitou tlumočení, tlumočnickými strategiemi, složitými kognitivními procesy, pamětí apod. Pro studium profesionálních výkonů a získávání profesních zkušeností se používá termín osvojování expertízy či expertnosti (z angl. *expertise*).

Počátky vědeckého výzkumu expertízy sahají do 19. století. Větší zájem o expertízu vzbudil až překlad studie nizozemského šachisty a psychologa A. De Groota do angličtiny v roce 1965. De Groot ve své publikaci zkoumal expertízu hráčů šachu a jejich kognitivní procesy. V následujících čtyřiceti letech se odborníci snažili expertízu definovat v konkrétních profesních oborech a určit a jaké jsou předpoklady jejího dosažení.

Snahy o definování expertízy se nevyhnuly ani tlumočnické profesi. K prvním pokusům o zmapování dichotomie začátečník-profesionál došlo už v empirických pracích Barika (1973) či Gervera (1976). A právě v souvislosti s psychologii, jíž se tyto dva zmínění autoři zabývali, se téma expertízy dostalo do teorie tlumočení. Z psychologického hlediska zkoumali autoři expertízu především v ST, často například sledovali korelaci mezi expertízou a tlumočnickými dovednostmi (Moser-Mercer et al. 2000, Moser-Mercer 2000, 1997b, Dillinger 1994), využitím paměti (Christoffels 2004, Köpke & Nespoulos 2006, Hodáková 2009, Liu 2001, Timarová et al. 2014), chybami a kvalitou výkonu (Barik 1973, 1975, Gerver 1976, Dillinger 1994, Anderson 1994, Setton & Motta 2007, Tiselius 2013).

Mezi významné přispěvatele k výzkumu expertízy obecně, nýbrž i v tlumočení, patří americký psycholog K. A. Ericsson. Ericsson se věnuje studiu expertízy a vlivu vědomé praxe na profesní zkušenost. Ve své práci z roku 2000 shrnul dosavadní znalosti vývoje profesních dovedností v tradičně zkoumaných oblastech expertízy jako v šachu, sportu, hudbě či medicíně a poté je aplikoval na tlumočení. Ericsson definuje experta takto:

K Ericssonovým hlavním názorům patří, že se člověk stane expertem ve svém oboru vědomým tréninkem. Vylučuje tak možnost, že by se jednalo o dar či vrozený talent.

„Experience is necessary for individuals to improve their performance in any domain of expertise... After months and sometimes years of experience individuals attain a level of acceptable proficiency and are able to work independently and further develop their professional reputation.“

(Ericsson 2000: 187)

Ericsson hovoří o tom, že obecně je v oblasti umění, vědy a sportu potřeba k dosažení expertízy cca 10 let praxe, přičemž pro elitní úroveň je to ještě déle, mezi 10-20 lety praxe. Toho lze dosáhnout jedině praxí – takzvaným vědomým tréninkem (*deliberate practice*). Vědomému tréninku je potřeba věnovat 10 000 hodin.

Vzhledem k tomu, že se studenti začínají učit tlumočit až na vysoké škole, tedy kolem věku 20 let, liší se získávání expertízy v této oblasti od jiných oborů, neboť ačkoli se učí až v tomto věku, potřebují mít dostatečné jazykové znalosti jako základ. K tomuto základu studiem přidávají hlubší jazykové znalosti a znalosti tlumočnické techniky (Ericsson: 2000).

Ericssonovy obecné závěry ohledně času stráveného tréninkem částečně kritizuje psycholog a zakladatel výkonnostního managementu A. Daniels. Ericssonovy vytyká, že vědomý trénink je sice zásadní, ale slabinou jeho konceptu je, že rozhodující jsou rovněž okolnosti, v nichž trénink probíhá. Ilustruje to na tréninku dvou hráčů basketbalu, kteří trénují jednu hodinu, což by se dalo nazvat vědomým tréninkem, který však neprobíhá za stejných okolností. Jeden střílí na koš téměř bez přerušení dvěstěkrát za hodinu, druhý hráč si dělá pauzy a odpálí pouze padesátkrát. Hodina takového tréninku obou hráčů nemá stejnou hodnotu.

„Repetition alone, outside of a deliberate plan by which consequences are applied, is not sufficient. It is the conditions that surround that repetitive practice that will begin to answer the question of how long it takes to get to habit strength.“

(Daniels 2015 online)

Další psycholog, který přispěl k expertíze v tlumočení, byl kognitivní psycholog R. Hoffman. Hoffman aplikoval na oblast tlumočnické expertízy kognitivní psychologii. Ve své studii z roku 1997 analyzoval na základě rozhovoru s tlumočnicí její tlumočnickou notaci dva dny po pořízení notace. Jeho cílem bylo zmapovat kognitivní procesy probíhající při zápisu. Na konkrétních částech notace ilustroval základní kognitivní strategie. Jeho práce však pouze ukazuje fungování kognitivních procesů při KT.

Praktičtější a obsáhlejší náhled na expertízu vypracovala B. Moser-Mercerová, pro niž byla tlumočnická expertíza jednou z hlavních oblastí zájmu. Moser-Mercerová definovala experta jako osobu dosahující ve svém oboru díky dlouholeté praxi vysoké úrovně, zatímco začátečníkem rozumí osobu s málo či žádnými zkušenostmi (Moser-Mercer 1997c: 255).

Moser-Mercerová k oblasti expertízy přispěla v mnoha ohledech – chtěla nejen ukázat, jak se expertíza projeví na fungování mozku tlumočnicka, jaké jsou rozdíly mezi začátečníky a profesionály, ale také zjistit, jak se nejlépe stát expertem. Moser-Mercerová se rozhodla využít výsledky výzkumu profesní zkušenosti tlumočnicků pro pedagogické účely. Zkoumání psychologických schopností a dovedností pro využití zlepšení profesního výkonu spadá do kognitivního odvětví zvaného psychologie výkonu, jehož je Moser-Mercerová představitelkou (Moser-Mercer 1997: 256).

Podle Moser-Mercerové ovlivňuje tlumočnický výkon kromě kognitivních dovedností zejména vhodný způsob učení. Moser-Mercerová tak zastává podobný názor jako Ericsson – expertem v tlumočení se teoreticky může stát každý. Nejedná se o vrozený talent. Zároveň zdůrazňuje, že na začátku studia tlumočení mají studenti k výkonu této profese různé vstupní předpoklady, tudíž je z didaktického hlediska potřeba zaujmout vhodný postup, aby výuka byla efektivní pro všechny (Moser-Mercer 2008a: 13).

Přínos Moser-Mercerové pro vývoj teorie tlumočení zpracovala ve své diplomové práci z roku 2014 studentka UTRL P. Jandová. Jandová v práci přibližuje nový koncept přejatý Moser-Mercerovou od psychologů Hatana a Inagakiho – koncept adaptivní expertízy.

„Pojem expert si často spojujeme se schopností rychle zpracovávat informace a nacházet řešení běžných problematických situací, což je však podle Moser-Mercerové pouze jedna složka expertízy, kterou by si tlumočnick měl osvojit, a sice expertíza rutinní. Studenti tlumočení by měli usilovat o vybudování adaptivní expertízy, která by jim umožnila reagovat i na jiné než rutinní situace, což je podle autorky v dnešní době, kdy se do popředí dostávají nové technologie a tlumočnick se musí vyrovnávat se stále novými, nečekanými podněty, naprosto nezbytné.“

(Jandová 2014: 37)

Jak již bylo řečeno, přínos Moser-Mercerové nespočívá pouze v teoretických publikacích, nýbrž i empirických studiích. To nás přivádí k otázce výzkumu expertízy ve vztahu k výkonu, konkrétněji sledování rozdílů v tlumočení ve vztahu k profesní zkušenosti tlumočnicků.

Zkoumaná míra profesní zkušenosti tlumočnicků se může lišit. Můžeme sledovat rozdíly pouze mezi studenty – na začátku a na konci studia či mezi studenty a profesionály, profesionály na začátku kariéry a takzvanými experty či profesionálními tlumočnickými a bilingvními lidmi, jimž se přisuzuje přirozená schopnost překládat a tlumočit.

M. Dillinger ve svém výzkumu srovnával výkon profesionálních tlumočnicků a mladých bilingvních osob s vysokoškolským vzděláním. Ukázalo se, že tlumočníci si při tlumočení vedli o 17 % lépe co do přesnosti než druhá skupina účastníků (Dillinger v Čeňková 200: 138). Zároveň se výsledky obou skupin lišily v závislosti na povaze textu. S touto proměnnou operovala i Komzáková. Charakteristika textu je jednou z proměnných i v naší empirické části. Za zmínku také stojí empirický výzkum H. Barika, který srovnával chybování u tří skupin probandů – profesionálních tlumočnicků, studentů tlumočení a bilingvních laiků. Barik zjistil, že profesionálové udělali méně chyb (5 %) v porovnání se studenty (8 %) a bilingvními osobami (10 %) (Barik v Pöchhacker, Shlesinger 2002: 82-90).

Jak již bylo řečeno, na pozadí profesní zkušenosti tlumočnicků se v empirických studiích zkoumá konkrétní jev či dovednost ST. To se dá vysvětlit tím, že proces ST je komplexnější, fungují v něm složité kognitivní mechanismy, například souběžnost, časový posuv, prognózování, rozdělená pozornost, tudíž je pro sledování kognitivních procesů zajímavější.

Pöchhacker charakterizoval výzkum v oblasti expertízy jako převážně experimentální.

„Studies on expertise in interpreting have so far been mainly of an exploratory and hypothesis – generating character. This may be because conference interpreters, who have until now been the primary object of study, constitute a small population, and studies with larger groups of informants may be difficult to design.“

(Pöchhacker 2015: 154)

Většina výše zmíněných studií prokázala, že profesní zkušenost vede ke změnám v tlumočnickově výkonu – například méně častým chybám. U KT byl počet uskutečněných studií v porovnání se ST výrazně nižší.

5 Shrnutí poznatků teoretické části

V teoretické části jsme uvedli problematiku jazyka tlumočnické notace a profesní zkušenosti tlumočnicka.

Jazyk tlumočnické notace se dodnes zdá být mezi autory tlumočnických publikací zdrojem diskuze. Ačkoliv tlumočníci téměř vždy tlumočí do mateřského jazyka, objevují se debaty, zda je vhodné, aby si tlumočníci pořizovali zápis právě v mateřštině čili CJ. Zápis ve VJ i CJ má své výhody i nevýhody. Ukazuje se, že příznivců zápisu v CJ je více. Nicméně ani vyhraněnější autoři nelpí na tom, že by se prvky jednoho či druhého jazyka v notaci nesměly vůbec objevit. Nad všemi teoriemi vítězí princip ekonomičnosti a úspornosti a hlavní funkce notace – zápis nemá odvádět tlumočnickovu pozornost a ztěžovat mu práci, ba naopak, má mu posloužit jako pomůcka. Kromě toho se odborníci shodují na tom, že notace je do jisté míry velmi individuálním systémem tvořeným prvky obou jazyků, případně i třetího jazyka. Empirický výzkum této oblasti je zatím nedostačující. Dosavadní studie poukazují na to, že volba jazyka notace často možná souvisí i s dalšími faktory – jazykovou kombinací či tím, zda je CJ jazyk mateřský.

Profesní zkušenost tlumočnicka se do teorie tlumočení dostává prostřednictvím kognitivní psychologie. Teorii expertízy vypracovanou Ericssonem doplňuje empirický výzkum zaměřený spíše na ST než KT. Z uskutečněných experimentů v ST vyplývá, že vyšší míra expertízy u tlumočnicků vede k měřitelným změnám, například nižšímu výskytu chyb v tlumočení apod.

Následující část je věnována empirickému výzkumu vlivu profesní zkušenosti tlumočnicka na jazyk tlumočnické notace.

B Empirická část

1 Tlumočnické experimenty

Proces tlumočení je ovlivňován mnoha proměnnými – subjektivními (řečník, tlumočnick, posluchač) i objektivními (kontext dané komunikační situace, téma, jazyková kombinace, apod.). Při provádění experimentu je zapotřebí počítat s tím, že tyto faktory proces ovlivňují, tudíž mohou být výsledky experimentu zkresleny. To je také jeden z důvodů, proč je empirický výzkum v oblasti tlumočení nedostatečně rozvinutý (Kalina 2002: 125).

Jak tvrdí Gile (1995b), výhodou experimentů je, že nám usnadní zkoumání určitého jevu. Platnost zkoumání však může snižovat hned několik faktorů.

První nevýhodou jsou uměle vytvořené podmínky. Experimenty v laboratorním prostředí neprobíhají za stejných podmínek jako tlumočení v reálné situaci. Účastníci jsou si vědomi toho, že se jedná o experiment, což může značně ovlivňovat jejich výkon a zapojení. Gile (1995b:140) tvrdí, že v takové situaci se motivace tlumočnicka může měnit. Gile hovoří o vyšší motivaci, jelikož si je tlumočnick vědom toho, že jeho projev bude hodnocen. Nastat nicméně může i opačná situace, kdy je motivace nižší, neboť tlumočnick ví, že se jedná pouze o experiment, netlumočí za peníze, a tak se nemusí tolik snažit. Pokud tlumočení probíhá ve větších skupinách účastníků podobně jako při výuce, tlumočení je založeno na dobrovolnosti a nemusí dojít řada na všechny. V takovém případě se tedy motivace účastníků experimentu výrazně snižuje.

Další významný faktor ovlivňující obecnou platnost zkoumání představují samotní účastníci experimentu. Je velmi důležité, kdo probandi jsou. Velmi často experimenty probíhají na univerzitách, kde se tlumočení vyučuje, a probandi jsou studenti tlumočnickví. V některých případech, podobně jako v našem, se toto kritérium dá využít pro účely zkoumání, kupříkladu pro sledování rozdílů mezi studenty v odlišných fázích osvojování tlumočnických dovedností. Existují i případy, že autor upřednostní práci se studenty pouze proto, že je to nejdostupnější a nejpočetnější skupina probandů. Studenti jsou většinou ochotní se experimentů účastnit, vnímají to jako příležitost k procvičení. Naproti tomu profesionální tlumočnicki nemusí mít dostatek času a motivace pro účast na experimentu a také jim víc než studentům může vadit, že jejich výkon bude hodnocen či nahráván (Gile 1995b: 161).

Gile (1997) i Dillinger (1990) varují před tím, že výsledky experimentu provedeného se studenty nelze považovat za obecně platné pro všechny tlumočnické, neboť studenti se spíše než smyslu více drží povrchové struktury originálu a jazyka. V našem experimentu to lze však vnímat jako výhodu, neboť u studentů, kteří se teprve učí, lze snáze rozeznat případné změny či zlepšení v technice zápisu než u profesionálů. S tím souvisí také počet účastníků. Většinou se u tlumočnických experimentů nedá hovořit o velkém vzorku, což znemožňuje vyvozování obecných závěrů.

Dillinger je na rozdíl od Gila, který popisuje především překážky a nedostatky experimentální výzkumu, povzbudivější. Podle něj mají i přes zmíněné nevýhody tlumočnické experimenty svůj význam a jejich platnost lze zvýšit. K tomu napomůže vhodně zvolená statistická metoda, vhodný výběr textů pro experiment apod. (Dillinger 1990: 42).

Jsme si vědomy všech výše zmíněných úskalí empirického výzkumu. Ačkoli v této práci pracujeme pouze s malým vzorkem a našimi probandy jsou výhradně studenti tlumočnické, naším cílem je navázat na empirický výzkum týkající se jazyka tlumočnické notace a expertízy a pokusit se přispět k dosavadním zjištěním. Jsme si vědomy toho, že náš příspěvek bude jen minimální a nebude možné z něj vyvozovat obecně platné závěry.

Při experimentu jsme se snažili faktory negativně ovlivňující experimentální podmínky co nejvíce omezit. Pokusili jsme se vytvořit co nejlepší a rovnocenné prostředí experimentu pro všechny účastníky. Zvolili jsme metodu zpracování údajů, která se osvědčila v předchozích empirických pracích, a při zpracování dat jsme použili statistickou metodu pro získání co nejrelevantnějších informací.

2 Experiment

2.1 *Cíle a hypotézy*

Jak jsme již nastínili, empirických studií je v oblasti volby jazyka notace nedostatek a jejich výsledky se často výrazně liší, nicméně Andresová (2002), Damová (2004b) i Szabová (2006) naznačují, že faktor VJ a CJ, stejně jako profesní zkušenost tlumočnicka, může na notaci mít vliv. Nabízí se sledovat i vliv statusu jazyka A či B či konkrétní jazykovou kombinaci, nicméně k tomu by bylo zapotřebí rozsáhlejšího výzkumu.

Cílem naší práce bylo sledovat vztah mezi volbou jazyka a profesní zkušeností tlumočnicka. Tím jsme navázali na práci Komzákové (2004), která prokázala souvislost mezi obtížností textu a jazykem tlumočnické notace.

Podobně jako Komzáková jsme vycházeli především z názoru Seleskovitchové (1975), Ilga (1980), Andresové (2002), podle nichž se u zkušenějších tlumočnicků vyskytuje vyšší počet jednotek cílového jazyka než u méně zkušených tlumočnicků.

Na rozdíl od Komzákové jsme nepředpokládali, že u studentů bude převažovat v zápise CJ nad VJ. Komzáková to ve své práci prokázala, nicméně po prostudování práce Andresové jsme se rozhodli zvolit pracovní hypotézu na základě jejich výsledků. Andresová (2002) prokázala převažující zápis ve VJ a zvyšující se počet jednotek CJ s vyšší profesní zkušeností, přičemž se nejednalo o radikální rozdíly výskytu, nýbrž o mírný přechod k užívání CJ.

U studentů ze dvou různých ročníků studia tlumočnictví, s nimiž jsme pracovali, jsme předpokládali rozdíly v distribuci jazykových jednotek VJ, CJ a třetího jazyka. Stanovili jsme si následující pracovní hypotézu: U studentů z druhého ročníku studia se objeví více jednotek CJ než u studentů prvního ročníku. Neznamená to však, že počet jednotek CJ bude nutně vyšší než VJ.

Pro dvojí ověření případného vlivu profesní zkušenosti na jazyk notace jsme experiment se stejnými texty a probandy zopakovali s časovým odstupem tří měsíců, abychom mohli zhodnotit potenciálně lepší profesní zkušenost studentů a změnu v zápise po absolvování jednoho semestru studia. Pokud by se vliv profesní zkušenosti nepodařilo prokázat, jelikož časový odstup byl tři měsíce, druhý pokus měl přinejmenším posloužit k zajištění objektivnějších výsledků a spolehlivějšímu srovnání skupin.

Fakt, že probandi tlumočili ty samé projevy v prvním i druhém pokusu, s sebou nesl výhody i nevýhody.

Výhody spatřujeme v tom, že nám takový experiment umožnil sledovat notaci pořízenou stejnými studenty dvakrát, a tak spolehlivě sledovat možné změny v systému zápisu apod. Na druhou stranu to představovalo i jistou nevýhodu, jelikož v reálné situaci tlumočníci dvakrát ten samý projev netlumočí. Při druhém pokusu tak měli probandi jisté povědomí o textech, což jim mohlo částečně napomocť s analýzou a tlumočením. Abychom tento negativní faktor zmenšili co nejvíce, vybrali jsme texty, z nichž jsou minimálně dva k přetlumočení poměrně obtížné, aby si probandi projevy při druhém pokusu tak snadno nevybavili.

Jelikož se v praxi nejčastěji tlumočí do jazyka A, pracovali jsme v rámci experimentu pouze s tímto směrem, tudíž CJ byl zároveň jazyk A. Naše hypotéza, že studenti budou s rostoucí zkušeností tíhnout k CJ a jazyku A by mohla částečně potvrdit názor Damové, že tlumočníci si vždy volí nejsnazší způsob zápisu, tedy zápis v mateřštině. Naším cílem nebylo toto tvrzení kompletně ověřit, neboť jsme se omezili na tlumočení v jednom směru.

Vzhledem k faktu, že jsme se rozhodli zkoumat tlumočení pouze v jednom směru, a to z francouzštiny (jazyka B) do češtiny (jazyka A), rozhodli jsme se přidat dvě proměnné pro zajištění spolehlivějšího vzorku. Navázali jsme na postup Komzákové a zavedli proměnnou abstraktnosti a rychlosti textu. Pro experiment jsme pak vybrali čtyři texty, které tyto proměnné kombinovaly. Proměnné mění obtížnost textu, a tak by měly podle výsledků práce Komzákové ovlivnit distribuci jazykových jednotek v notaci. Jak bylo již zmíněno, Komzáková prokázala, že s rostoucí obtížností textu se zvýšil podíl jednotek VJ a snížil podíl jednotek CJ. Pro zhodnocení vlivu proměnných jsme si stanovili dvě podhypotézy.

První podhypotéza zněla: Na základě proměnné abstraktnosti bude u konkrétních textů vyšší výskyt jednotek CJ, neboť konkrétní text tlumočnickům usnadní analýzu a tlumočníci budou mít více času na překódování. U abstraktních textů bude výskyt CJ nižší vzhledem k větším požadavkům na analýzu a poslech.

Druhá podhypotéza zněla: Na základě proměnné rychlosti bude u textů v normálním tempu výskyt CJ vyšší než u textů s v rychlém tempu, a to podobně jako v první podhypotéze z důvodu vyšších nároků na pracovní kapacitu tlumočnicka.

V experimentu jsme použili texty kombinující tyto dvě proměnné, tudíž jsme předpokládali, že výskyt jednotek bude u každé kombinace trochu jiný.

U konkrétního textu v normálním tempu jsme očekávali nejvyšší výskyt CJ, který se měl s rychlostí či narůstající abstraktností snižovat.

2.2 *Účastníci experimentu*

Vzorek experimentu tvořilo dvanáct českých studentů tlumočení z UTRL, jedenáct žen a jeden muž. Probandi byli ve věku mezi 22-27 lety. Jejich mateřským jazykem byla čeština, zatímco francouzštinu měli všichni jako pracovní jazyk a hlavní studijní obor.

V první skupině bylo šest studentů prvního ročníku navazujícího magisterského programu Tlumočnictví čeština-francouzština, ve druhé skupině šest studentů stejného navazujícího magisterského oboru tlumočnictví druhého ročníku.

Studenti prvního ročníku za sebou měli v době první části experimentu minimálně jeden semestr KT, v době druhé části pak dva semestry KT, přičemž ti, kteří studovali na UTRL bakalářský program Mezikulturní komunikace, jich absolvovali více. Studenti druhého ročníku za sebou měli v době první části experimentu minimálně tři semestry KT a v době druhé části experimentu čtyři semestry.

Mezi probandy byl rozdíl minimálně jednoho roku studia. Právě po prvním ročníku magisterského programu se studenti vydávají na zahraniční jazykové pobyty, kde si zvyšují jazykové, případně i profesní zkušenosti. Kromě toho se v průběhu prvního a druhého ročníku účastní povinné tlumočnické praxe nutné pro dokončení studia.

Před provedením experimentu jsme nezjišťovali, jakou profesní praxi studenti mají či zda jednotliví studenti druhého ročníku strávili po absolvování prvního ročníku nějakou dobu v cizině. V tomto ohledu existuje spousta dalších faktorů, které mohou profesní zkušenost probandů ovlivňovat, včetně předchozích studií a dlouhodobých pobytů v cizině, bilingvismu, ale také faktorů jako únava, stres apod. V rámci jednotlivých skupin tedy nebylo možné zaručit naprosto stejnou míru profesní zkušenosti.

Další faktor, který jsme nemohli zcela ovlivnit, byla připravenost probandů. Ačkoliv jsme slovní zásobu a témata dali všem studentům dopředu s několikadenním předstihem, nemohli jsme intenzitu jejich přípravy nijak kontrolovat, tudíž se míra připravenosti mohla lišit. Vzhledem k dobrovolnosti experimentu byla navíc motivace k přípravě pravděpodobně nižší, než by tomu bylo u reálné přípravy na tlumočnickou zakázku.

Předpokládali jsme, že navzdory zmíněným faktorům budou rozdíly mezi studenty prvního a druhého ročníku viditelné. Záměrně jsme se rozhodli sledovat tyto dvě skupiny studentů, neboť se věnují přímo tlumočnické specializaci. V rámci této specializace mají v obou ročnících tlumočnické semináře minimálně dvakrát týdně a techniku zápisu si cvičením utváří a vylepšují. Do experimentu jsme se rozhodli nezapojit studenty bakalářského programu Mezikulturní komunikace, neboť ti se nespécializují pouze na tlumočení a zvolené abstraktní texty by pro ně byly příliš náročné. Rozhodli jsme se nespécializovat s profesionály, protože u nich lze očekávat, že už mají více či méně ustálený způsob notace a po třech měsících bychom u nich změny v notaci pravděpodobně nezaznamenali.

2.3 Průběh experimentu

Pro experiment jsme si zvolili celkem čtyři typologicky odlišné texty – konkrétní text v normálním tempu, konkrétní text v rychlém tempu, abstraktní text v normálním tempu a abstraktní text v rychlém tempu. Oba konkrétní projevy jsme našli na výukové platformě SCIC zvané *Speech Repository*, abstraktní texty jsme našli v online verzi francouzského týdeníku *L'Express*.

Texty jsme dle potřeby upravili, aby měly stejnou délku a byly vhodné k ústnímu přednesu. Rodilá mluvčí, která projevy nahrála, dostala texty více než dva týdny dopředu, aby si je mohla přečíst a připravit se na jejich nahrání. To probíhalo v jeden den v tlumočnické učebně č. 104 v budově Šporkova paláce na UTRL. Tato učebna je vybavená vysoce kvalitní zvukovou technikou používanou při každodenní výuce ST. Tři projevy byly postupně nahrány a následně uloženy na USB flash disk. Byla nahrána pouze audio verze. Čtvrtý projev byl již stejnou mluvčí nahráný a dostupný online ve *Speech Repository* a ačkoliv byl dostupný i s videem, video nebylo v rámci experimentu vůbec použito pro zajištění stejných podmínek. Vzhledem k tomu, že projev uložený na *Speech Repository* byl rovněž nahrán na stejnou zvukovou techniku na UTRL, svou zvukovou kvalitou se shodoval s ostatními projevy. Zvuk byl velmi kvalitní, na pozadí nebyly slyšet žádné šumy či jiné rušivé zvuky.

Při nahrávání mluvčí rozlišovala rychlost svého projevu, tak aby jeden konkrétní a jeden abstraktní projev byly v normálním tempu a další dva v rychlejším. Mluvčí měla s přednesem projevů zkušenost díky své pedagogické praxi na UTRL a ve francouzštině má neutrální přízvuk.

Po nahrání jsme přistoupili k samotnému experimentu. Experiment probíhal na hlavní budově FF UK v tlumočnické laboratoři č. 310 určené pro tlumočnické samostudium. Tato místnost je také vybavena kvalitní zvukovou technikou, je odhlučněna, tudíž byly zajištěny výborné zvukové podmínky. Při experimentu neprobíhala v učebně žádná výuka ani samostudium, tudíž jsme nebyli ničím rušeni.

Co se přípravy týče, studenti věděli, že se jedná o experiment. Tři dny před tlumočením dostali k dispozici slovní zásobu a témata všech projevů. Průběhem se experimentem podobal tlumočnickému semináři na UTRL – nejednalo se o autentickou situaci. Kromě slovní zásoby a témat, která dostali studenti dopředu, jsme před každým projevem téma projevu krátce uvedli a prošli se studenty slovní zásobu.

Projevy studenti poslouchali ze sluchátek všichni najednou. K dispozici měli pouze audio verzi. Před samotným experimentem si nastavili vyhovující hlasitost. Projevy byly pouštěny do sluchátek z počítače – první projev dostupný na *Speech Repository* byl přehrán přímo z internetu a jak jsme již zmínili, nebyl přehráván ve video verzi pro zajištění rovnocenných podmínek u všech projevů. Zbylé tři projevy byly přehrány z přenosného USB disku. Z počítače byly projevy pouštěny přes kvalitní zvukový systém běžně používaný ve výuce tlumočení UTRL, rozdíl mezi projevem z internetu a projevem na USB disku nebyl žádný, kvalita byla zcela vyhovující.

Projevy se během experimentu tlumočily bez nahrávání, jelikož zvuková podoba výstupu nebyla pro náš experiment relevantní. Podobně jako při tlumočnických seminářích a jako v reálné situaci měli studenti možnost se zeptat na jednu otázku – chybějící informaci si mohli do své notace dopsat, k žádným pozdějším úpravám notace nedošlo. Tlumočil vždy pouze jeden student, ostatní poslouchali. Tlumočení probíhalo na bázi dobrovolnosti. Studenti se ve skupinách tvořených dvěma až čtyřmi účastníky v tlumočení projevů střídali, tak aby netlumočil všechny čtyři projevy pouze jeden student.

Na konci experimentu byla notace od studentů vybrána. Notace byly rozděleny a očíslovány. Studenti se po první části experimentu dozvěděli, že proběhne ještě druhá část, nevěděli však, že budou tlumočit stejné projevy.

Po samotném provedení experimentu následovala analýza údajů. Analýza neprobíhala bezprostředně po experimentu. S dotazy týkajícími se notace jsme se z časových důvodů na studenty obrátili individuálně prostřednictvím internetu.

2.4 Texty

Pro experiment jsme si zvolili celkem čtyři, typologicky odlišné texty – konkrétní text v normálním tempu (KN), konkrétní text v rychlém tempu (KR), abstraktní text v normálním tempu (AN) a abstraktní text v rychlém tempu (AR). V rámci námi zvolené proměnné abstraktnosti jsme při výběru textů uplatnili následující východisko. Konkrétní text jsme chápali jako text, který má buď srozumitelný argument, nebo se týká tématu tlumočnickovi známému či blízkému (Andres 2001) či text, který si tlumočnick snadno vizualizuje (Degueldre 2002). Abstraktní text, naproti tomu, je obtížnější k pochopení a vizualizaci (Degueldre 2002), případně jeho argument jako takový je složitý.

Oba konkrétní projevy jsme našli na výukové platformě SCIC *Speech Repository* (*Speech Repository* © 2015-2016). Jak je popsáno níže, u projevu KR jsme pouze použili přepis projevu, neboť ho namluvila jiná mluvčí, než jsme potřebovali. Projev KN jsme použili nahraný rovnou ze *Speech Repository*. Ve *Speech Repository* se nám nepodařilo najít texty dostatečně abstraktní, neboť tato platforma je určena pro studenty, tudíž se tam takové projevy většinou neobjevují. Abstraktní projevy jsme proto dohledali v online verzi francouzského týdeníku *L'Express* (*L'Express* © 2016). Zvolili jsme si texty napsané v publicistickém funkčním stylu, které by se snadno oralizovaly.

Texty jsme upravili tak, aby byly stejně dlouhé – délka všech čtyř je v rozmezí 711 – 715 slov. Texty převzaté ze *Speech Repository* nebylo nutné výrazně upravovat. Projev KN, již nahraný online, jsme nijak upravovat nemohli. U projevu KR jsme vynechali několik slov či větu, aby měl text odpovídající délku. Vynechávali jsme takové informace, jejichž absence význam textu nijak nezměnila. U KR, AR i AN jsme přidali prostředky typické pro mluvený projev jako úvodní fráze, například *Chers collègues, bonjour* či *Mesdames et messieurs, bonjour* a závěrečné formulace jako *Merci de votre attention* či *Je vous remercie*. Díky tomu se texty více podobaly běžně tlumočeným projevům. Větších úprav bylo zapotřebí u obou abstraktních textů, aby byly vhodné k ústnímu přednesu. Z těchto textů jsme pasáže, které se nám zdály příliš obtížné, vypustili, a některé části rozvolnili. Jelikož texty byly původně psané, museli jsme zkrátit dlouhá či složitá souvětí a dodat prostředky koheze.

Úpravu textů nám schválila rodilá mluvčí. V rámci samotného nahrávání si před každým jednotlivým projevem text dopředu přečetla a na nahrání se připravila. Naším cílem bylo, aby všechny projevy zněly přirozeně a přednášené spatra.

Ačkoli jsme se snažili o maximální autentičnost a na nahrávání jsme se důsledně připravili, u projevů v rychlém tempu bylo znát, že jsou projevy čtené, neboť mluvčí se snažila rozlišit rychlost od normálního tempa. O rozdílech v rychlosti svědčí délka nahrávek uvedená u každého textu níže.

Text č. 1

Jedná se konkrétní text v normálním tempu (KN). Text byl dostupný ve video i audio verzi na Speech Repository (*Speech Repository* © 2015). Obsahuje 711 slov a nahraný projev je v délce 5:22 minut. Text pojednává o Macronově zákoně o hospodářském růstu a činnosti, konkrétně o práci v neděli, jež byla nejkontroverznější částí zákona. Časově je text zasazený do doby, kdy byl Emmanuel Macron ještě ministrem hospodářství, na to však byli studenti předem upozorněni – projev jsme neaktualizovali.

V úvodu projevu uvádí mluvčí posluchače do kontextu, vysvětluje, čeho se zákon týká a proč je práce v neděli kontroverzní téma. Popisuje zavedení tří zón a informuje, kdy a kde bude moct být v neděli otevřeno. Dále vysvětluje, kdo zákon kritizuje a jaké jsou hlavní argumenty opozice. Následně se zabývá tematikou práce v neděli v ČR a představuje nový zákon o práci v neděli a o svátcích v ČR. Vysvětluje kontext práce v neděli v ČR, co má zákon zavést a jak se k tomu vyjadřují kritici. V závěru mluvčí hovoří o významu této tematiky a dodává vlastní názor.

Jedná se o text publicistického funkčního stylu informativního rázu. Projev je poměrně faktický a konkrétní – neobjevují se v něm nijak složité argumenty ani termíny. V textu se objevují dva geografické názvy a několik číslovek.

Můžeme říct, že text je z 95 % procent čistě informativní, konkrétní a objektivní, vyjma několika osobních vsuvek (*Étant résidente en République tchèque, j'ai bien sûr tout de suite fait le lien avec la nouvelle loi qui est également proposée ici... ; Je me pose ici la question ... ; Je pense que ce thème du travail dominical, du travail pendant les jours fériés est un thème de société important... J'ai été étonnée... Je pense...*).

V textu jsou také přítomny prostředky navázání kontaktu s posluchačem, které se většinou hůře zapisují a pamatují než faktické pojmy (... *puisque vous savez comme moi ...*) Expresivita je také zastoupena například v poznámce (... *ils ont poursuivi dimanche et c'est assez ironique, puisque, comme vous le savez, c'est une loi qui entre autre statue sur le travail dominical*). Tato poznámka je poměrně explicitní a neměla by tlumočnickovi v analýze činit potíže.

Text má jednoduchou logickou strukturu snadnou k vybavení – první část tvoří analýza práce v neděli ve Francii, za ní následuje strukturně podobná analýza situace práce v neděli v ČR a v závěru shrnutí včetně osobního názoru mluvčího, který není nijak složitý k pochopení.

Chers collègues, bonjour. J'ai décidé aujourd'hui de vous parler de la loi, qu'on appelle la loi Macron, qui est en fait une loi sur la croissance et l'activité et qu'on appelle Macron bien sûr du nom de l'actuel ministre de l'économie, puisque c'est lui qui l'a préparée. C'est un des textes les plus controversés au sein de la majorité aujourd'hui et les députés ont commencé les débats samedi dernier, samedi soir, ils ont poursuivi dimanche et c'est assez ironique, puisque, comme vous le savez, c'est une loi qui entre autre statue sur le travail dominical. Et c'est justement ce point-là qui est le plus controversé, à savoir le travail dominical, puisque ce travail le dimanche est un perpétuel numéro d'équilibrisme entre la liberté de commerce et la justice sociale. Alors, la nouvelle loi Macron repose en fait sur la définition de trois nouvelles zones pour régler justement l'ouverture le dimanche. Ces zones sont les suivantes : il y a d'abord les zones qu'on appelle les zones commerciales, ensuite les zones touristiques et enfin les zones touristiques internationales, c'est une catégorie un petit peu spéciale qui a été en fait créée pour les Champs-Élysées et le boulevard Haussmann à Paris exclusivement. Pour ces zones, il va donc être possible d'ouvrir le dimanche, et la vente en soirée également sera prolongée jusqu'à minuit, auparavant, c'était jusqu'à 21 heures. En dehors de ces zones, la loi propose également aux commerces non alimentaires la possibilité d'ouvrir jusqu'à douze dimanches par an mais cela doit se faire sur la base d'un accord avec les autorités locales. La loi est censée également unifier les règles de compensation pour les salariés. Alors, bien sûr, cette loi Macron est principalement critiquée par l'aile gauche de la majorité, puisque l'aile gauche de la majorité s'oppose au travail dominical, elle estime que le dimanche est en fait un acquis social et le seul jour de repos commun. D'ailleurs, c'est un petit peu ironique, puisque là, dans ce sens, elle rejoint finalement les opinions des différentes communautés religieuses. Enfin, les personnes les plus à gauche de la majorité pensent que le dimanche chômé est un élément important pour la vie et pour la cohésion sociale. Étant résidente en République tchèque, j'ai bien sûr toute suite fait le lien avec la nouvelle loi qui est également proposée ici et qui veut limiter le travail pour les jours fériés ce qui correspond en tout à sept jours sur l'année. Cette loi propose cependant des exceptions, par exemple pour les stations de service, pour les pharmacies mais également pour les magasins qui sont situés dans des aéroports ou dans les gares. Il faut dire que la République tchèque est une exception dans l'espace européen avec quelques autres pays, comme par exemple l'Irlande, la Suède ou encore la Croatie, et que, au nom de la liberté de commerce depuis 1989, c'est un virage à quatre-vingt-dix qui a été pris, et que maintenant de nombreux magasins sont ouverts le dimanche et lors des fêtes des jours fériés. L'argument principal des opposants à cette loi, c'est qu'elle risquerait d'atteindre à la libre entreprise et d'atteindre aussi aux libertés personnelles. Ils sont plutôt alors partisans en fait d'une autorégulation en fonction de la demande. La loi prévoit ici, en République tchèque, des amendes pour ceux qui l'enfreindraient, on parle d'un million de couronnes et thème de société important.

J'ai été étonné à plusieurs reprises justement de le voir revenir dans les sujets de conversation, parce qu'il a en fait une influence directe sur la vie quotidienne des gens, sur la vie quotidienne même cela pourrait s'élever jusqu'à cinq millions de couronnes en cas de récidive. Mais je me pose ici la question de l'impact réel des sanctions financières, puisque vous savez comme moi que dernièrement en France plusieurs grands magasins ont préféré payer des amendes plutôt que de fermer le dimanche et c'était pour eux bien sûr plus bénéfique de faire ceci. Je pense que ce thème du travail dominical, du travail pendant les jours fériés est un du pays et je pense que c'est une loi qui n'est pas si anodine et qu'il est donc important de pouvoir discuter, débattre de ce problème avant de prendre des dispositions sur le plan législatif. Je vous remercie de votre attention.

Text č. 2

Jedná se konkrétní text v rychlém tempu (dále KR). Text byl dostupný na Speech Repository (*Speech Repository* © 2016). Text má 712 slov a jeho nahrávka je v délce 4:50 minut.

Projev se týká výsledků 5. zprávy Mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC) a následků globálního oteplování. Pochází z roku 2015, období před konáním konference o změně klimatu COP21 v Paříži, na niž se v textu dvakrát odkazuje. Studenti byli na tento fakt předem upozorněni – projev jsme nijak neaktualizovali.

Projev je napsán v odborném funkčním stylu populárně-naučného rázu. Jeho cílem je seznámit posluchače s výsledky zprávy IPCC a názory odborníků. Na začátku mluvčí představuje zprávu IPCC, základní informace o ní, možné scénáře, které obsahuje, a následně postupně vyjmenovává následky globálního oteplování – nárůstem průměrných teplot počínaje a politickými konflikty a migrací konče.

Text je velmi informačně nasycený. Obsahuje velké množství termínů především z oblasti ekologie, nicméně většina této terminologie byla již před experimentem studentům povědomá z hodin tlumočení. Na rozdíl od projevu KN je tento projev kondenzovanější a vzhledem k rychlému tempu náročnější na zápis. V textu je také velké množství číslovek, které se v kombinaci s rychlým tempem těžko zapisují.

Text můžeme charakterizovat jako konkrétní, nejsou v něm nijak abstraktní, těžko vizualizovatelné myšlenky. Jeho výhodou je jednoduchá výčtová struktura, která spočívá v tom, že většina myšlenkových celků na sebe navazuje kauzálním vztahem, například (*Ceci aura pour conséquence une insécurité alimentaire...; Et puis tout ceci entraîne des risques accrus...;... va par voie de conséquence entraîner également...*).

Výčtovost projevu představuje pro tlumočníky také výhodu v tom, že pokud tlumočnickovi nějaká položka delšího výčtu unikne, není to až tak závažné. Tlumočnick může některé složky výčtů filtrovat, případně si je na základě kontextu domyslet, kupříkladu: ... *en termes d'extinction des espèces, que l'on parle d'espèces terrestres ou que l'on parle d'espèces marines ...* či *Inondations, je viens de le dire, coulées de boue, tremblements de terre, cyclones, tornades et j'en passe.*

Stejně jako projev KN i tento projev obsahuje subjektivní prvky, avšak v menší míře, například *Espérons donc ces rapports sauront convaincre les participants ... ;Je terminerai peut-être par le pire...).*

V textu jsou rovněž přítomny prvky navázání kontaktu s posluchačem, jako otázky *Que nous disent-ils en essence ?... quelle sera son incidence ?... .*

Mesdames et Messieurs, bonjour. Alors que le sommet de Paris sur le changement climatique approche, puisqu'il va se tenir à la fin de cette année, je souhaiterais aborder très brièvement avec vous les conclusions, les principales conclusions du cinquième rapport du GIEC, le Groupe d'experts intergouvernemental sur l'évolution du climat. Il s'agit là de leur cinquième rapport, il a été publié en 2013 et 2014, puisqu'il comprend trois volumes, et de nouveau, ces experts tirent la sonnette d'alarme. Que nous disent-ils en essence ? Que d'ici l'an 2100, il est plus que vraisemblable que la température va augmenter. Différents scénarios ont été envisagés, quatre exactement, le plus défavorable prévoit une augmentation de la température pouvant atteindre 4,8 °C. Ceci par rapport à la moyenne des températures entre 1986 et 2005. Ces scénarios, l'augmentation de cette température va bien entendu dépendre de la quantité de gaz à effet de serre qui seront émis au cours des décennies à venir. Mais si l'on regarde ce qui se fait ces derniers temps, à savoir un recours accru au charbon, il est fort à craindre que l'objectif de ne pas dépasser 2 degrés d'augmentation de température, objectif qui est réitéré sommet après sommet, ne pourra être respecté, car nos experts nous disent qu'il est vraisemblable que dès 2030 on ait dépassé ce cap. Ce que nous disent également les experts, ce qu'ils nous confirment, c'est qu'avec une probabilité de plus de 95 % ce réchauffement est d'origine humaine. Nous en sommes à l'origine, nous en sommes responsables mais cela peut également signifier que nous pouvons agir. Et si nous agissons à temps, renverser la vapeur. Ce réchauffement, dont nous venons de parler, quelle sera son incidence, son impact sur l'environnement ? Le premier que l'on peut citer, c'est l'augmentation du niveau des mers. Là encore, nous nous projetons à l'horizon 2100, là encore différents scénarios sont envisagés mais là encore, dans le cas le plus défavorable, cette augmentation, cette hausse du niveau des mers peut atteindre un mètre. Avec des conséquences catastrophiques pour les populations vivant sur les rivages. Il faut savoir qu'il y a eu une urbanisation intensive ces derniers temps des littoraux et que on note d'ores et déjà une érosion des littoraux et de fortes inondations qui toucheront de plein fouet ces populations. Les experts craignent également, ce que nous observons ou constatons de manière subjective, mais ils craignent, chiffres à l'appui, une intensification des événements climatiques extrêmes. Inondations, je viens de le dire, coulées de boue, tremblements de terre, cyclones, tornades et j'en passe.

Ceci aura pour conséquence une insécurité alimentaire accrue dans plusieurs régions du globe, en Afrique mais aussi en Asie et en Amérique latine, l'agriculture va être fortement touchée par ces changements climatiques, notamment les grandes cultures, à savoir les céréales, des oléagineux, les protéagineux alors qu'il faudrait, pour répondre à la demande mondiale, augmenter la production par de 14 % par décennie, cette production risque de reculer. Par ailleurs, la pêche sera aussi touchée avec des espèces marines moins nombreuses. Cet impact sur l'agriculture, sur la pêche, sur notre sécurité alimentaire, par conséquent, va par voie de conséquences entraîner également des problèmes sanitaires. Mauvaise nutrition, des maladies liées à la contamination de l'eau et de la nourriture frapperont tout particulièrement les pays en développement. Et on note d'ores et déjà pour l'Afrique une modification de la géographie des maladies due au changement du régime de pluie et des températures. Et puis tout ceci entraîne des risques accrus en termes d'extinction des espèces, que l'on parle d'espèces terrestres ou que l'on parle d'espèces marines, avec notamment l'impact d'une détérioration des barrières de corail ou l'acidification des océans. Je terminerai peut-être par le pire, à savoir que tout ceci risque fort, et nous le voyons d'ores et déjà, tout ceci risque fort de déboucher sur des conflits exacerbés, des déplacements de populations dans un premier temps, puis des conflits exacerbés, disais-je, autour de ressources devenues plus rares. Il est donc urgent d'agir, surtout que les experts encore une fois, nous montrent bien que plus nos gouvernements attendront, plus la facture sera salée. Espérons donc que ces rapports sauront convaincre les participants à la 21e Conférence-cadre des Nations unies sur le changement climatique qui se tiendra à Paris. Je vous remercie.

Text č. 3

Jedná se o abstraktní text v rychlém tempu (dále AR). Je napsán v publicistickém funkčním stylu, jedná se o komentář. Text je dostupný v online verzi týdeníku *L'Express* a jeho autorkou je R. Karayanová (Karayan 2016). Projev má 712 slov a nahrávka je v délce 4:23 minut.

Tématem je elektronická databáze osobních údajů TES, která byla spuštěna v listopadu roku 2016 a zahrnuje osobní údaje téměř všech Francouzů. Projev zprostředkovává kritický názor mluvčího na tuto databázi. V úvodu přibližuje mluvčí posluchači kontext, následně zmiňuje dvě logiky pojící se s existencí databází osobních údajů obecně a poté analyzuje existenci TES – jaké nebezpečí tato databáze představuje a proč.

Text obsahuje charakteristiky publicistického funkčního stylu, žánru komentáře – *C'est pour cela que je voudrais donc analyser l'existence du fichier du point de vue de l'historien*. Text je velmi subjektivní – mluvčí vyjadřuje svůj postoj k tomuto tématu: *Je suis donc contre le TES et je dénonce le fait que...* V subjektivních pasážích je zastoupena nejen funkce expresivní, nýbrž i přesvědčovací: *Il faut choisir sécurité ET sécurité*.

V zápise by tyto prvky neměly chybět, stejně jako záměr mluvčího a snaha o zapůsobení na posluchače. Právě takovéto úvahové pasáže, osobní názory a postoje se hůře zapisují, především tykají-li se abstraktního tématu.

Abstraktnost se projevuje na více úrovních textu. Z lexikálního hlediska se objevují abstraktní a těžko vizualizovatelné pojmy jako fyzická bezpečnost, právní nejistota, presumpce nevinny, scientismus, právo být zapomenut, libovůle.

Nejedná se pouze o termíny jako takové – samotné argumenty jsou kondenzované a při rychlém tempu nahrávky není dost času na jejich analýzu. Mluvčí přechází z jednoho argumentu na druhý poměrně rychle, není vůbec redundantní a prostředky koheze jsou implicitní, například: *Ce qui doit prévaloir dans la lutte contre la criminalité, ce qui est le plus important, c'est le droit à l'oubli. Malheureusement, ceux qui accèdent à ce fichier TES sont les préfetures, les consulats également que les services de police et de renseignements. Pris séparément, chacun des usages est justifié. Mais ce mélange des genres est tout à fait préjudiciable. Ainsi, tout le monde a accès à tout ce qui me semble très inquiétant. Qu'est-ce que la création du TES signifie ?*

Celkově tedy můžeme nahraný projev charakterizovat jako velmi obtížný jak z důvodu rychlosti, tak i abstraktnosti. Předpokládali jsme proto, že právě u tohoto textu bude výskyt CJ znatelně nižší než například u KN, neboť studenti nebudou mít dostatek času na pořizování notace a analýzu informací, tudíž se uchýlí k zápisu ve VJ.

Chers collègues, bonjour. Je voudrais vous éclairer la problématique actuelle du méga fichier TES. Qu'est-ce que le TES? Il s'agit d'un fichier baptisé « Titres électroniques sécurisés » ou Tes. Le TES regroupe les données personnelles tels que l'identité, la couleur des yeux, le domicile, la photo, les empreintes digitales dans une base de données centralisée. Quasiment tous les Français, c'est-à-dire à peu près 60 millions de personnes, sont concernées. Seules les empreintes digitales des enfants de moins de douze ans ne sont pas recueillies. Ce fichier a été créé au nom de la simplification administrative. Il a été institué par décret le 30 novembre 2016. Il est souvent dénoncé par de nombreux experts et institutions. Par exemple la Cnil (la Commission nationale de l'informatique et des libertés) a émis des réserves sur ce dispositif. Elle a été suivie par le Conseil national du numérique qui a appelé à suspendre la mise en œuvre de ce fichier. Malgré les arguments en faveur du fichier de la part du gouvernement et du ministère de l'Intérieur, les opposants de ce fichier sont de plus en plus nombreux. Ils évoquent le risque du piratage informatique, la sensibilité des données biométriques comme les empreintes digitales également que des libertés publiques. C'est pour cela que je voudrais donc analyser l'existence du fichier du point de vue de l'historien et vous expliquer pourquoi je suis contre ce projet. Si l'on regarde l'histoire de la mise en place des fichiers en général, on observe deux logiques. La première logique date de la deuxième moitié du XIXe siècle. À cette époque, on voit apparaître les fichiers manuels de police.

C'est une logique d'investigation, qui correspond aux tendances un peu scientistes de l'époque: c'est l'idée qu'on peut trouver des profils de criminels et catégoriser cette population. Il s'agit d'une logique qui consiste à s'intéresser non pas à ce que font les gens, mais à ce qu'ils sont. S'ils commettent un acte criminel, il y a une sorte de fatalité à ce qu'ils restent des criminels. En cela, cette philosophie est contraire à celle de la Révolution Française, qui consiste à punir des faits criminels, pas des criminels, et qui stipule que, quoiqu'il arrive, on est présumé innocent. La deuxième logique est née au XVIe siècle avec l'état civil. Elle se développe dans l'entre-deux guerres avec l'Etat providence et les prestations sociales. C'est une logique de prestation de services. On confond ces deux logiques. D'un côté, on fournit des cartes d'identité et des passeports, de l'autre, on cherche à éviter la falsification de ces documents et on veut également faciliter la vérification d'identité. Mais ce n'est pas du tout la même chose. Ce qui doit prévaloir dans la lutte contre la criminalité, ce qui est le plus important, c'est le droit à l'oubli. Malheureusement, ceux qui accèdent à ce fichier TES sont les préfetures, les consulats également que les services de police et de renseignements. Pris séparément, chacun des usages est justifié. Mais ce mélange des genres est tout à fait préjudiciable. Ainsi, tout le monde a accès à tout ce qui me semble très inquiétant. Qu'est-ce que la création du TES signifie? A mon avis, cela signifie qu'on ne réfléchit pas. On confond le délinquant avec l'ennemi. On considère que tout le monde est potentiellement dangereux. Le discours sécuritaire prime sur tout. Notre vie est déjà totalement sous fiches. En ce qui concerne la sécurité, de nos jours, les Etats sont obsédés par la biométrie parce qu'ils n'ont plus le contrôle de l'espace qui s'est mondialisé. Il est pourtant évident que l'on peut passer toutes les frontières qu'on veut, même si la biométrie complique les choses, notamment dans les aéroports. La ruse passera par autre chose que les papiers. Aujourd'hui, l'accent est mis sur la sécurité physique, mais à mon avis, on se trompe. Il faut choisir sécurité ET sécurité. Entre le 14 novembre 2015 et le 8 janvier 2016, plus de 3000 perquisitions ont été effectuées dans le cadre de l'état d'urgence. Une seule perquisition a abouti à une mise en examen en lien avec le terrorisme ... Et cela crée une très grande insécurité juridique. Je suis donc contre le TES et je dénonce le fait que les préoccupations sécuritaires aient pris le pas sur la protection contre l'arbitraire. Je vous remercie.

Text č. 4

Jedná se o abstraktní text v normálním tempu (dále AN). Původně se jednalo o publicistický komentář napsaný J. Attalim na jeho blogu v online týdeníku L'Express (Attali 2016). Text má 715 slov a nahrávka je v délce 5:24 minut.

Text byl upraven tak, že mluvčí nevystupuje jako Attali, nýbrž pouze prezentuje jeho názor. Projev tak odpovídá publicistickému funkčnímu stylu, lze ho charakterizovat jako komentář se znaky rétorického stylu.

Projev představuje názor Attaliho na politické přesvědčení Francouzů. Mluvčí v začátku projevu posluchače seznámí s osobností Attaliho a poté prezentuje jeho názor – Francouzi jsou více než kdy dříve levicového přesvědčení, ale nechťejí si to přiznat.

Projev následně uvádí Attaliho argumenty, proč jsou Francouzi levicově orientovaní, jak se to projevuje, proč se zdá, že upřednostňují pravici a populismus, a jak by se to mohlo změnit. Poté mluvčí charakterizuje levici, kterou by si Francouzi přáli, a následně analyzuje problémy, kterým levice čelí. Evokuje tržní ideologii, nedostatek demokracie apod. V závěru se hovoří o strategii navržené Attalim, kterou by měla levice uplatnit, aby došlo k nápravě situace.

Text – původně publicistický komentář, je subjektivní, neboť prezentuje něčí názor – zároveň se jedná pouze o jeho zprostředkování, tudíž v projevu na rozdíl od AR není přítomen explicitní osobní názor v první osobě. I přesto je však pro zápis náročný, neboť stojí na velmi abstraktních pojmech – politickém přesvědčení, hodnotách, altruismu, egoismu, ideologii, společenské krizi apod. Konkrétní je pouze začátek textu představující Attaliho.

Abstraktnost, podobně jako u AR, je zastoupena nejen na lexikální rovině, ale i v samotných argumentech. Některé myšlenky jsou poměrně vágní, téměř nic neříkající, a ačkoliv si je tlumočnický zápis nedá se přesně říct, co si pod nimi přesně představit, například: *Mais même la droite elle-même a compris que le marché n'est pas la seule réponse. Ils ont compris qu'il faut faire la distinction entre égoïsme et altruisme...* či *Elle devrait proposer une analyse de la situation : il y a trop de marché et pas assez de démocratie.*

Text podobně jako AR není téměř vůbec redundantní. Jeho výhoda oproti AR je normální tempo. Logická návaznost je v tomto textu lepší a explicitnější než u předchozího, kde za sebou rychle následují informačně nasycené argumenty. V tomto textu jsou logické konektory a řečnické otázky, které kohezi a koherenci textu zlepšují, například *C'est en raison de la faillite...* ; *Comment peut-elle y arriver ?*; *Pourquoi ?*; *Et pourtant...* Struktura tohoto projevu je poměrně jasná, jeho obtížnost spočívá v abstraktnosti samotných pojmů a argumentů.

Chers collègues, bonjour. Je voudrais vous présenter l'opinion de Jacques Attali sur l'orientation politique des Français. Vous avez peut-être déjà entendu parler de Jacques Attali. C'est l'un des économistes les plus influents en France. Il a été conseiller spécial de François Mitterand pendant dix ans et il a également fondé quatre institutions internationales : Positive Planet, Action contre la faim, Eureka ou la BERD (la Banque Européenne pour la Reconstruction et le Développement). Aujourd'hui, il fait partie des conseillers les plus sollicités en ce qui concerne l'économie française et mondiale. Dans l'un de ses articles publiés sur le blog de l'hebdomadaire L'Express, il s'intéresse à l'orientation politique des Français.

Il dit que les Français sont plutôt de gauche... mais qu'ils ne veulent pas le savoir. Aujourd'hui, tous les discours des dirigeants politiques et des observateurs politiques expliquent que la France est passée à droite. On évoque la formation des chômeurs, la démocratisation de l'union Européenne et la construction de la francophonie. C'est pour cela qu'on dit que la France est désormais dominée par l'idéologie libérale. Certains vont même jusqu'à affirmer que la gauche est définitivement morte. En effet, tous les sondages pour les prochaines élections le confirment : une immense majorité des électeurs se prépare à voter à droite, et même à l'extrême droite. Selon Jacques Attali, pourtant, tout cela n'est qu'une illusion : la France est, plus que jamais, idéologiquement à gauche. Pourquoi ? C'est en raison de la faillite de la gauche gouvernementale. Les électeurs se réfugient à droite et chez des populistes. Mais une fois qu'ils leur auront confié le pouvoir, ils vont exiger des solutions de gauche. En effet, le pays affronte une crise profonde du sens et du réel. Cette crise se manifeste par un discrédit des élites. Les riches deviennent de plus en plus avides lorsque les pauvres se voient dans une situation précaire. Les classes moyennes s'inquiètent car leur niveau de vie et celui de leurs enfants est menacé. Face à cette crise, les priorités et les revendications des Français sont clairement de gauche : elles portent sur l'emploi, la formation, la laïcité, l'égalité, la mobilité sociale, la lutte contre les injustices et la corruption. Ils ne demandent pas moins de solidarité. Si les Français réclament moins d'impôts, pour ceux qui en paient, ils ne veulent pas d'une réduction des services que ceux-ci financent. En plus, la revendication de plus de sécurité et d'ordre n'est en rien spécifiquement de droite car elle suppose un renforcement des moyens de l'Etat. Face à la crise présente, le réflexe des Français est, plus que jamais, de se tourner vers l'Etat, et non vers le marché. Cela est bien visible dans les réactions à la situation des migrants à Calais, ou aux menaces terroristes. La gauche à laquelle les Français aspirent n'a rien à voir avec le stalinisme, la bureaucratie ou le protectionnisme. Cette gauche n'a rien à voir avec la dictature de la Corée du Nord ou d'autres régimes similaires. Cette gauche à laquelle les Français aspirent est inspirée en particulier par les nouvelles technologies qui façonnent les plus jeunes. Elle cherche à promettre plus de partage, de collaboration, de gratuité, d'altruisme et de responsabilité à l'égard des générations futures. Et c'est bien aussi ce qu'on voit surgir partout ailleurs en Europe. Et pourtant, si les Français glissent aujourd'hui vers le populisme qui est porté par le Front national et certains dirigeants des « Républicains », c'est parce que la gauche s'est laissée impressionner par l'idéologie des marchés. Mais même la droite elle-même a compris que le marché n'est pas la seule réponse. Ils ont compris qu'il faut faire la distinction entre égoïsme et altruisme. Jacques Attali croit que la gauche actuelle a encore le temps d'oser être elle-même. Comment peut-elle y arriver? Elle devrait proposer une analyse de la situation : il y a trop de marché et pas assez de démocratie. La gauche devrait élaborer une nouvelle stratégie qui serait avant tout fraternelle, moderne, ouverte, internationaliste, altruiste. Elle mettra l'accent sur l'intérêt du pays et en particulier sur l'intérêt des générations suivantes. Il s'agit alors de mettre l'accent sur l'approfondissement de la lutte contre les précarités, le renforcement de l'école, la formation des chômeurs et la mobilisation du pays pour la défense de ses libertés et de ses valeurs. Je vous remercie.

2.5 *Metoda zpracování dat*

V experimentu jsme se na základě podobnosti se studii Damové a Szabové uvedenými v teoretické části rozhodli použít podobný systém analýzy údajů a jejich rozdělení, neboť nám přijde přehledný a praktický.

Damová a Szabová nejdříve spočítaly všechny jazykové jednotky zápisu. Ty pak Damová rozdělila do čtyř kategorií (Dam 2004b). Szabová měla kategorie tři, jelikož kategorii třetího jazyka a neidentifikovatelného jazyka spojila v jednu (Szabó 2006: 134). Upřednostnili jsme systém dělení Szabové, neboť pro naše účely nebyla důležitá diference mezi jednotkami třetího jazyka a univerzálními slovy.

2.5.1 *Analýza tlumočnických notací*

Při analýze notací jsme postupovali podle výše zmíněné metody, která se osvědčila více než jedné autorce před námi. Jazykové jednotky jsme rozdělili do tří kategorií – jednotky VJ, CJ a kategorie třetího jazyka a dalších prvků. Do kategorie třetího jazyka a dalších prvků jsme řadili následující prvky: prvky třetího jazyka, slova či zkratky stejné ve VJ či CJ, vlastní jména a místní názvy.

Prvky třetího jazyka pocházely ze 100 % z angličtiny. Žádný jiný třetí jazyk se v notaci neobjevil. Angličtina se často objevovala v krátkých slovech, která jsou v angličtině úspornější než ve VJ či CJ. Jednalo se nejčastěji o slovesa, významová i modální, a gramatická slova jako spojky či příslovce.

Pro příklad uvádíme několik takových slov: *open* (za *être ouvert*); *close* (za *fermer*) *new tech* (za *nouvelles technologies*); *hope* (za *espérer*); *cause* či fonetické *coz* (za *parce que* či *car* apod.); *can* (za *pouvoir* či *être possible*); *must* (za *devoir*); *when* (za *quand*) *how* (za *comment*) *now* (za *maintenant*).

Další jednotky, které jsme řadili do kategorie třetí jazyk, byla slova stejná v obou jazycích. Jednalo se o slova latinského původu, která mají v češtině i ve francouzštině stejný kořen. Pokud se zkrátí, nelze určit, o jaký jazyk se jedná. Ani prostřednictvím dodatečné konzultace se studenty by nebylo možné se dopátrat, zda při psaní daného slova ho student mýlně zapsal jako slovo ve VJ či CJ. Z toho důvodu jsme takové zkratky řadili do této kategorie. Pro představu uvádíme několik příkladů.

V projevech se několikrát objevilo ve VJ slovo *social/sociale*, jehož český ekvivalent je *sociální*. Pokud se v zápise objevilo *soc.*, což bylo poměrně časté, byla tato jednotka hodnocena jako třetí jazyk a další.

Podobně to bylo i u slova *ministre*, jehož českým ekvivalentem je *ministr*, v případě, že bylo zkráceno na *min*. V následující tabulce, viz *Tabulka 1*: Příklady slov třetí kategorie, uvádíme nejčastější příklady takových slov řazených do Třetí kategorie. Seznam není zcela vyčerpávající, jedná se o nejfrekventovanější příklady.

VJ	CJ	Zkrácené slovo
altruisme	altruismus	alt.; altruis.
égoisme	egoismus	ego.; égois.; egoism.
démocracie	demokracie	dem.; dém.; démok.; démoc.
politique	politický/á/é	pol.; polit.
critique	kritik	crit.; krit.
historique	historický	hist.; histor.
tornade	tornádo	torn.; tornad.
touristique	turistický	tour.; tur.
protectionnisme	protekcjonismus	prot.
terrorisme	terorismus	ter.; teror.
migrant	migrant	migr. (i celé migrant)
génération	generace	gen.; gén.
bureaucratie	byrokracie	bur.; byr.; byrok.
logique	logika	logi.; log.
Francophonie	Frankofonie	Frank.; Franc. (i celé slovo)
libéral	liberální	lib.; libér.
mobilité	mobilita	mob.; mobil.
biométrie	biometrie	biom.
océan	oceán	oc. (i celé slovo)
situation	situace	sit.
population	populace	pop.; popul.
problème	problém	prob.; pr.;prbl.;probl.
Asie	Asie	Asie
Afrique	Afrika	Afr.

Tabulka 1: Příklady slov třetí kategorie

Z *Tabulky 1* je zřejmé, že pro nás nebylo rozhodující, jak bylo slovo napsáno. A tak se zkratka *crit.* hodnotila stejně jako *krit.*, apod. Vycházeli jsme z toho, že v tlumočnickém zápise pravopisná pravidla nejsou důležitá a tlumočníci často používají nejrůznější pravopisně či gramaticky nesprávné podoby slov, například bez diakritiky, foneticky psané (příkladem v jedné ze zkoumaných notací bylo franc. slovo *gauche* napsané foneticky *goš*).

Porušování či dokonce absenci pravopisných pravidel potvrzují i autoři tlumočnických publikací (Seleskovitch, Lederer 2002, Gillies 2005).

Pokud se v notaci objevila celá slova, například *controverse* či jeho český ekvivalent *kontroverzní*, pak se taková jednotka počítala do kategorie daného jazyka a ne do jazyka třetího. Systematické zkracování jednotek mohlo zvyšovat výskyt třetího jazyka. Kategorie třetího jazyka nebyla však tak silně zastoupena a v notacích byl dostatek dalších jednotek, které se daly jednoznačně považovat za VJ či CJ.

Další prvky spadající do kategorie třetího jazyka byla vlastní jména, např. *Emmanuel Macron, François Mitterand, Jacques Attali*, místní jména, např. *Champs-Elysées, boulevard Haussmann, Calais*.

Místní jména s odlišným českým názvem se řadila buď jako VJ či CJ, například *Paris* jako VJ a *Paříž* jako CJ, *Croatie* (či zkráceně *Croat.*; *Cro.*) jako VJ a *Chorvatsko* (či zkráceně *Chor.*; *Chorv.*) jako CJ, *Suède* jako VJ a *Švédsko* jako CJ.

Co se týče určení počtu jednotek, jedno slovo se vždy počítalo jako jedna jazyková jednotka. To se vztahovalo na všechny slovní druhy, neplatilo to však pro francouzský gramatický člen, například termín *droit à l'oubli* jsme počítali jako tři jazykové jednotky VJ: *droit; à; l'oubli*. Tento způsob jsme zvolili proto, že někdy se například místo slova *droit* u některých studentů objevoval symbol, tudíž v případě užití jazykové jednotky jsme tuto jednotku počítali. Pokud se místo slova objevilo písmeno, na základě originálu a případné konzultace se studentem, jsme zhodnotili, zda zastupuje konkrétní výraz v originále a pokud ano, slovo se počítalo jako jazyková jednotka, například *F* za slovo *formation* se počítalo jako jednotka VJ.

V našem výzkumu jsme vůbec nezapočítávali symboly. Chtěli jsme zůstat věrní metodologii, kterou jsme převzali ze studií Damové a Szabové, jež se rozhodly symboly v notaci nepočítat.

Ze začátku bylo obtížné zvolit vhodnou metodu při rozlišování mezi zaužívanými značkami či zkratkami a jazykovými jednotkami. Původně jsme zamýšleli, že na základě konzultace se studenty, zanalyzujeme všechny symboly a především značky, například písmena, jako *E* pro *Economie* a určíme, zda se jedná o systematicky užívaný symbol či zápis ovlivněný VJ. Tento postup se u značek či zkratek neosvědčil.

Ukázalo se, že až na několik níže vyjmenovaných zkratk/symbolů se nedokázalo vždy jasně určit, zda užití dané zkratky je součástí systému notace daného studenta či zda se jednalo o interferenci VJ/CJ.

U symbolů ve formě obrázků, šipek a dalších nejazykových jednotek jsme neváhali a takové jednotky jsme nezapočítávali. U zkratk či značek jsme z počítání vyňali ty, u nichž bylo zřejmé, že se jedná o systematický symbol a student nám tuto domněnku potvrdil. Níže uvádíme příklady takových značek a zkratk:

- značka pro slovo *travail/práce* (za něž se u většiny studentů objevoval symbol *W*)
- jednotky míry (*m, km*) a označení číselných řádů (*M; mil.*)
- číslovky
- osobní zájmena (*I, we, apod.*)
- značky pro označení zemí či obyvatel (*CZ; CR; FR*)
- písmena řecké abecedy a latinskou zkratku *lex*.
- individuální ustálené symboly, např. *wnt* (z angl. *want*) pro sloveso *chtít*

3 Analýza dat

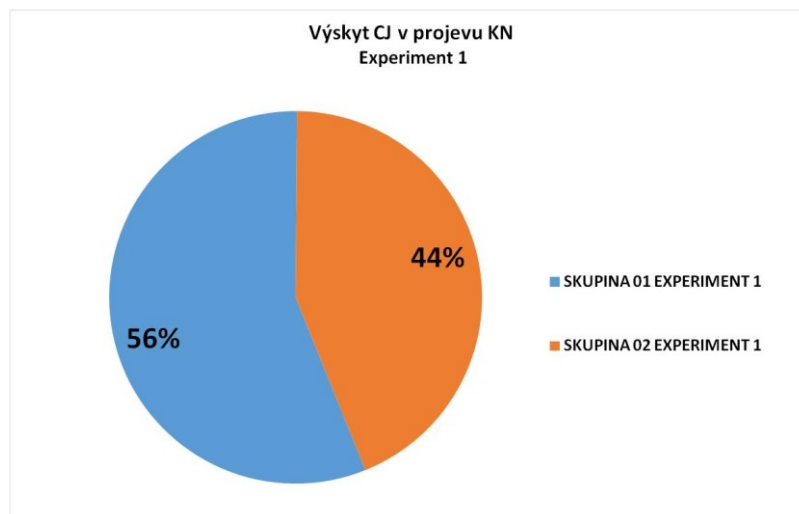
3.1 Analýza dat první části experimentu

V této části práce uvádíme výsledky získané během první části experimentu uskutečněné v únoru 2017. Studenti jsou rozděleni na dvě skupiny – Skupina 1 (ST1-ST6) jsou studenti prvního ročníku, Skupina 2 (ST7-ST12) jsou studenti druhého ročníku. Toto číslování je zachováno i pro druhou část experimentu a v tomto pořadí jsou rovněž seřazeny notace v příloze.

Níže uvádíme výsledky u jednotlivých typů projevů. Za pomoci grafů vždy srovnáváme průměrné počty jednotky získané u obou skupin.

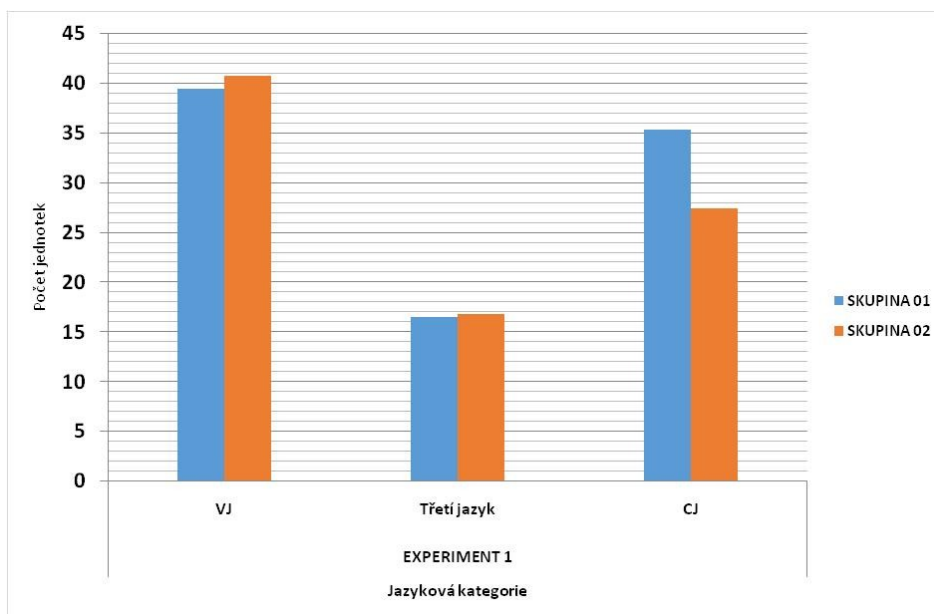
3.1.1 Projev konkrétní v normálním tempu

Dle získaných dat z tlumočení projevu KN se ukázalo, že naše hlavní hypotéza se v tomto případě neprokázala. Předpokládali jsme, že výskyt CJ bude vyšší u Skupiny 2 na základě jejich vyšší zkušenosti. Výsledek je však překvapivě opačný – Skupina 1 vykazuje průměrně vyšší počet jednotek CJ (56%) než Skupina 2 (44%), viz *Graf č. 1*.

Graf č. 1: Výskyt CJ v projevu KN (experiment 1)

Podíváme-li se na výskyt všech sledovaných kategorií, ukazuje se, že kategorie VJ i třetího jazyka nevykazuje větší rozdíly mezi skupinami, nicméně výskyt obou kategorií je nepatrně vyšší u Skupiny 2, viz *Graf č. 2*.

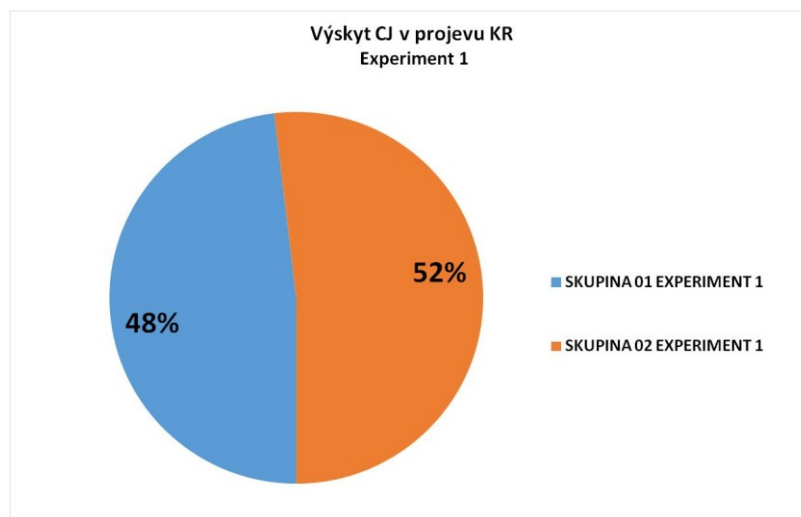
Graf č. 2: Výskyt všech kategorií v projevu KN (experiment 1)

Ukazuje se, že jazykových jednotek CJ použila Skupina 1 v notaci výrazně více než Skupina 2, přičemž tento rozdíl se nijak zásadně nekompensoval ve VJ či třetím jazyce. Ve VJ měla Skupina 1 průměrný počet jednotek 39,5 a Skupina 2 40,8 jednotek. Očekávali jsme, že nižší výskyt jednotek CJ u Skupiny 2 povede k vyššímu výskytu VJ, případně třetího jazyka u Skupiny 1, to se však neprokázalo.

U třetího jazyka byly skupiny ještě vyrovnanější, Skupina 1 zaznamenala průměrný počet jednotek 16,5 a Skupina 2 pak 16,8 jednotek.

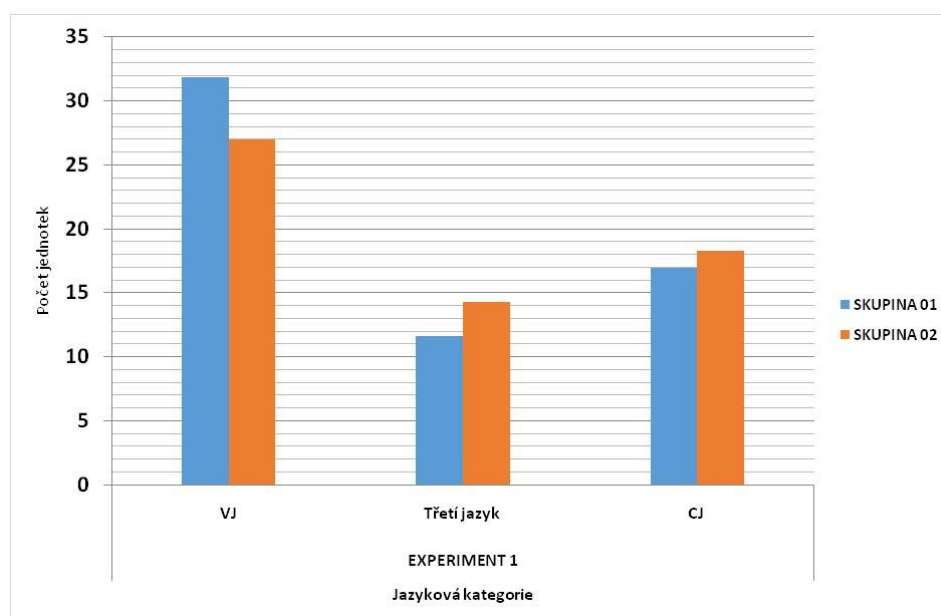
3.1.2 Projev konkrétní v rychlém tempu

Dle získaných dat z tlumočení projevu KR se ukazuje, že u tohoto projevu došlo ke změně distribuce CJ mezi skupinami a naše hlavní hypotéza se v tomto případě potvrdila. Skupina 2 vykazovala vyšší výskyt jednotek CJ (52 %) než Skupina 1 (48 %), viz *Graf č. 3*. Rozdíl v počtech jednotek byl však menší než u projevu KN. Dalo by se to vysvětlit tím, že se změnila rychlost projevu – typologicky byly projevy stejné, nicméně s rychlostí se zvýšila obtížnost projevu a tím i nároky na analýzu. U Skupiny 1 se tak potvrdila hypotéza, že s vyšší rychlostí (obtížností) textu se sníží výskyt CJ a zvýší výskyt VJ v porovnání s KN a tyto rozdíly budou patrné i mezi skupinami.

Graf č. 3: Výskyt CJ v projevu KR (experiment 1)

Pro ověření naší hypotézy uvádíme i *Graf č. 4* popisující výskyt všech jazykových jednotek. Na rozdíl od KN odpovídá v tomto případě distribuce jednotek našim hypotézám, alespoň srovnáme-li skupiny mezi sebou.

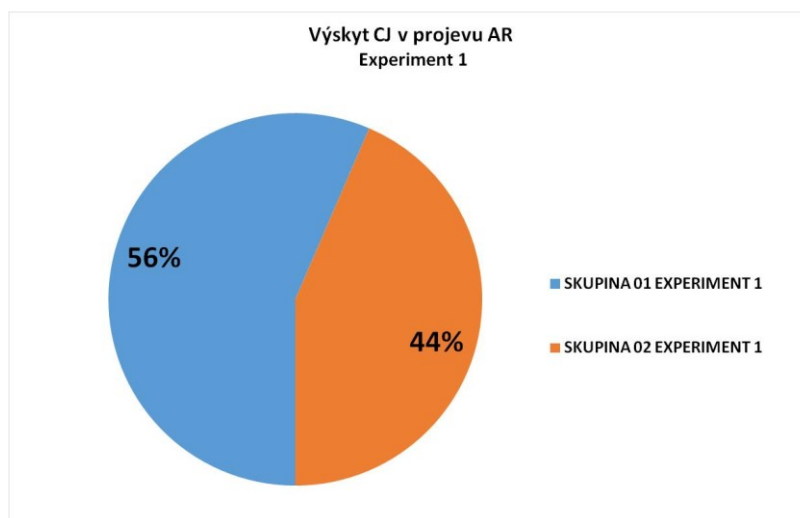
Graf č. 4: Výskyt všech kategorií v projevu KR (experiment 1)

U Skupiny 1 je vyšší výskyt VJ (31,8 jednotek) než u Skupiny 2 (27 jednotek) dle naší hypotézy proto, že z důvodu rychlosti si ve Skupině 1 píšou slova ve VJ a nemají čas je překládat do CJ, viz *Graf č. 4*.

Rozdíl ve výskytu VJ a třetího jazyka je markantnější než u CJ, kde se jedná o průměrně 17 jednotek CJ u Skupiny 1 v porovnání s 18,3 jednotkami u Skupiny 2.

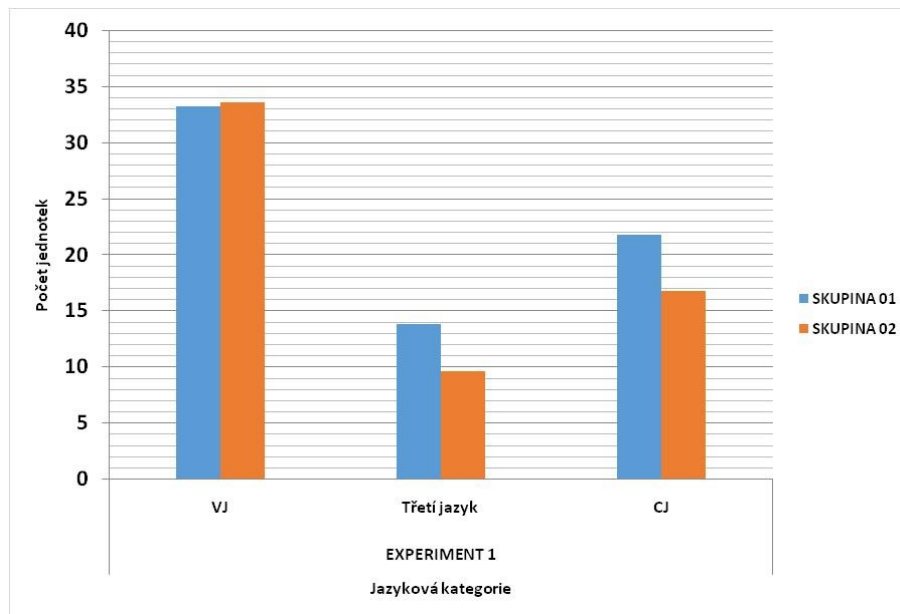
3.1.3 Projev abstraktní v rychlém tempu

Tento projev byl k tlumočení objektivně nejobtížnější a očekávali jsme, že právě v něm se projeví rozdíly v profesní zkušenosti probandů. Naše hypotéza se však nepotvrdila – průměrné počty jednotek odpovídaly výskytu v KN, viz *Graf č. 5*. Skupina 1 má vyšší výskyt (56 %, stejná hodnota jako v KN) než Skupina 2 (44 %, stejná hodnota jako v KN).

Graf č. 5: Výskyt CJ v projevu AR (experiment 1)

Podíváme-li se na výskyt všech kategorií jednotek, situace je podobná jako u KN.

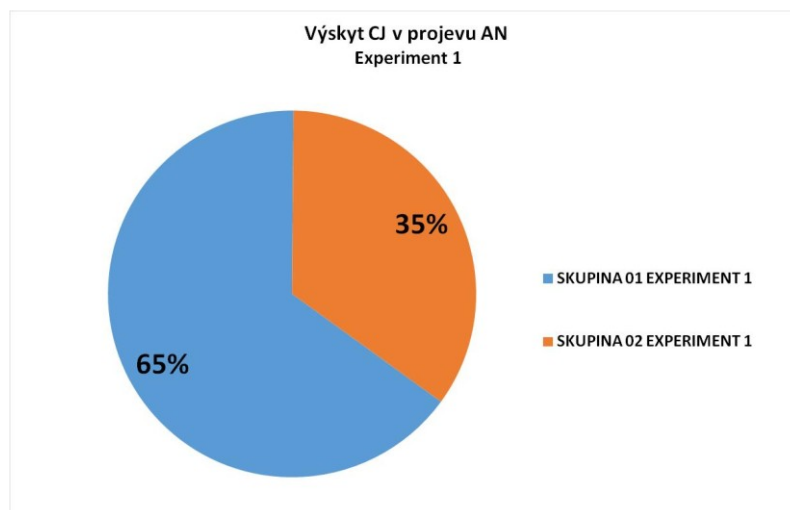

Graf č. 6: Výskyt všech kategorií v projevu AR (experiment 1)

Skupiny mají téměř stejný výskyt jednotek VJ – Skupina 1 jen nepatrně nižší (33,3 jednotek) než Skupina 2 (33,6 jednotek). U třetího jazyka má vyšší výskyt Skupina 1 (13,8 jednotek) než Skupina 2 (9,6 jednotek). Rozdíl mezi CJ je následující: Skupina 1 má v průměru 21,8 jednotek, zatímco Skupina 2 16,8 jednotek.

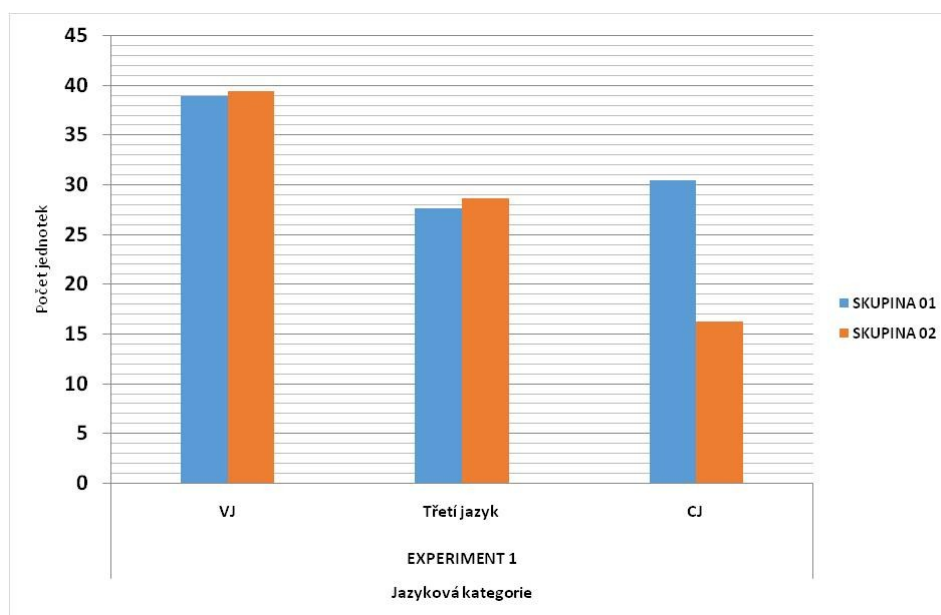
3.1.4 Projev abstraktní v normálním tempu

U čtvrtého projevu se výskyt CJ podobně jako u KN a AR ukázal být vyšší u Skupiny 1 (65 %). U Skupiny 2 (35 %) byl zaznamenán výrazně nižší výskyt. Ani v tomto případě se tedy naše hlavní hypotéza nepotvrdila, viz *Graf č. 7*.

Graf č. 7: Výskyt CJ v projevu AN (experiment 1)

Mohli bychom se domnívat, že nízký výskyt CJ u Skupiny 2 je způsobený vyšším užitím kategorie třetího jazyka. V projevu je totiž vysoká koncentrace abstraktních pojmů, které, jsou-li zapsány ve zkrácené podobě (z důvodu úspornosti), spadají do kategorie třetího jazyka a dalších, neboť mají stejnou formu v obou jazycích. Jak ukazuje *Graf č. 8*, toto není správné vysvětlení, jelikož výskyt třetího jazyka je u obou skupin podobný, viz *Graf č. 8*.

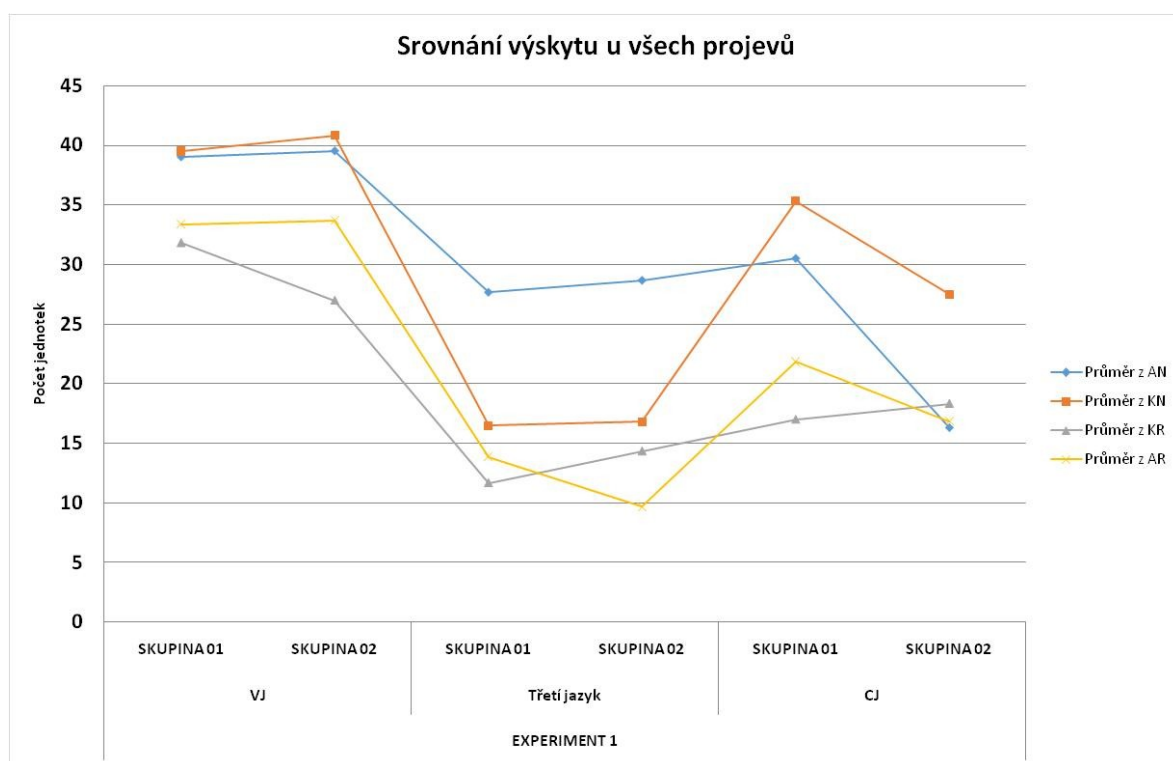

Graf č. 8: Výskyt všech kategorií v projevu AN (experiment 1)

Jak ukazuje *Graf č. 8*, kromě kategorie CJ, kde má Skupina 1 v průměru 30,5 jednotek, zatímco Skupina 2 pouze 16,3 jednotek, se i v tomto případě setkáváme s tendencí, že u zbylých dvou kategorií jsou počty téměř vyrovnané, přičemž Skupina 2 má mírně vyšší výskyt VJ (39,5 v porovnání s 39) a třetího jazyka (rozdíl jedné jednotky 28,6 a 27,6), viz *Graf č. 8*.

3.1.5 Shrnutí výsledků první části a diskuze

Pro lepší celkové srovnání výskytu jednotek a zhodnocení našich podhypotéz jsme výsledky shrnuli v následujícím grafu, viz *Graf č. 9*.

Graf č. 9: Srovnání výskytu u všech projevů (experiment 1)

- **Zhodnocení hlavní hypotézy**

Jak jsme již naznačili na jednotlivých grafech, naše pracovní hypotéza týkající se narůstajícího výskytu CJ s vyšší profesní zkušeností se v první části experimentu spíše nepotvrdila.

Pouze u jednoho projevu ze čtyř (KR), byl výskyt CJ mírně vyšší u Skupiny 2. Ve třech zbylých případech tomu bylo naopak a dokonce byl výskyt CJ u Skupiny 1 výrazně vyšší než u Skupiny 2 – největší rozdíl byl zaznamenán u projevu AN.

Zároveň se ani u jednoho projevu neprokázalo, že by u studentů převažoval zápis v CJ nad zápisem ve VJ. Toto nebylo součástí naší hypotézy, ale vyplynulo to z výsledků práce Komzákové (2004). Jednotek VJ bylo ve všech případech nejvíce. Je zajímavé, že kromě projevu KR, kde výskyt hypotéze odpovídal, byl u Skupiny 2 mírně vyšší výskyt VJ.

Z grafu rovněž vyplývá, že u Skupiny 1 se objevilo v zápise více jazykových jednotek jako takových než u Skupiny 2. Můžeme se pouze domnívat, že Skupina 1 v notaci obecně používala více jazykových jednotek. Také je možné, že Skupina 2 místo CJ používala více symboly, tudíž se v jejich notaci jazykových jednotek objevilo méně.

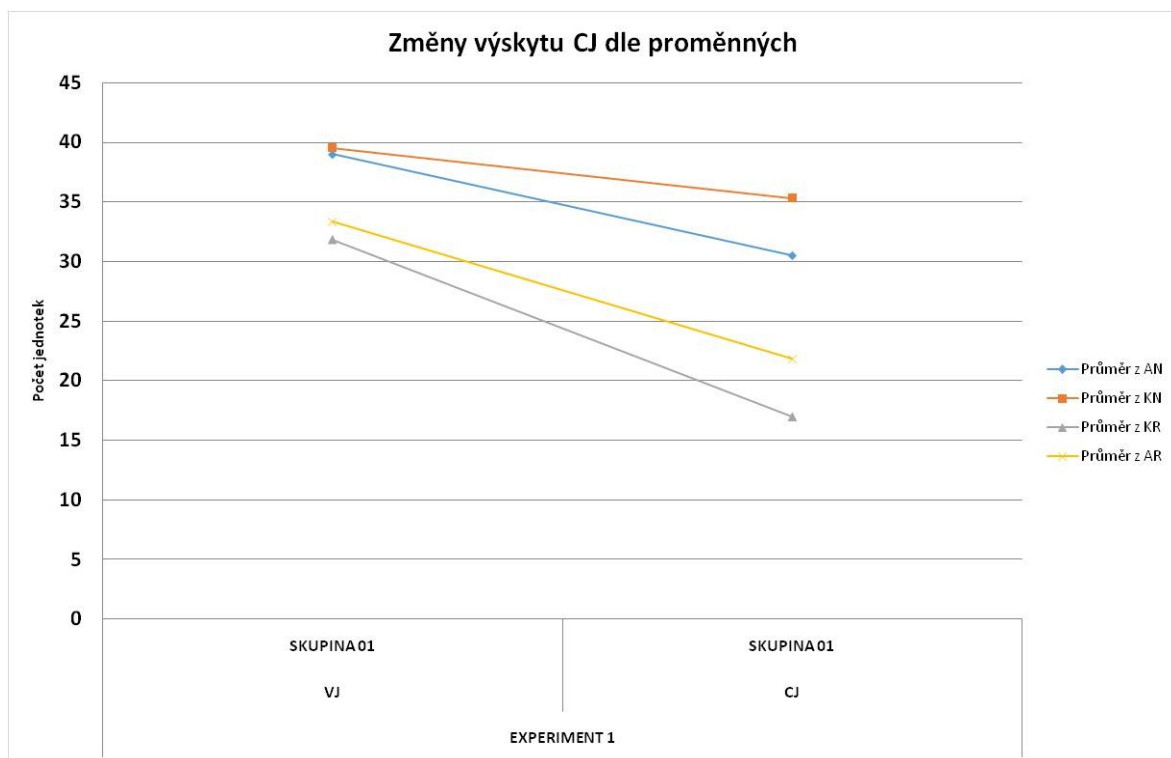
V našem experimentu jsme se rozhodli převzít ověřenou metodologii autorek odborných publikací, a tak jsme počty symbolů nebrali v úvahu.

Nezjišťovali jsme, zda notace Skupiny 1 byla celkově delší než notace Skupiny 2. Skupina 2 také mohla mít kratší zápis proto, že měli studenti Skupiny 1 tendenci si dělat zápis více doslovně než ve Skupině 2. Nabízí se i další vysvětlení. Profesní zkušenost v tomto případě neměla na výskyt jednotek takový vliv, jaký jsme předpokládali. Výsledky naznačují, že Skupina 1 měla i přes nižší profesní zkušenosti lepší předpoklady k tlumočení a vedla si lépe. Toto jsou však pouze spekulace.

- **Zhodnocení podhypotéz**

Dle našich očekávání se vlivem dvou proměnných ve výskytu CJ projeví rozdíly. Co se rychlosti týče, už samotné počty jednotek ukazují, že u projevů KR a AR se objevilo méně jednotek. To si lze vysvětlit tím, že studenti se nestihli napsat tolik poznámek. Stanovili jsme si hypotézu, že s narůstající rychlostí se počet jednotek CJ zmenší více než u projevů v normálním tempu. V tomto ohledu nestačí pouze srovnat průměrné počty jednotek mezi projevy, je třeba vždy hodnotit pokles ve vztahu k celkovému počtu jednotek projevu. Pouze tak můžeme zjistit, jak proměnné výskyt ovlivnily.

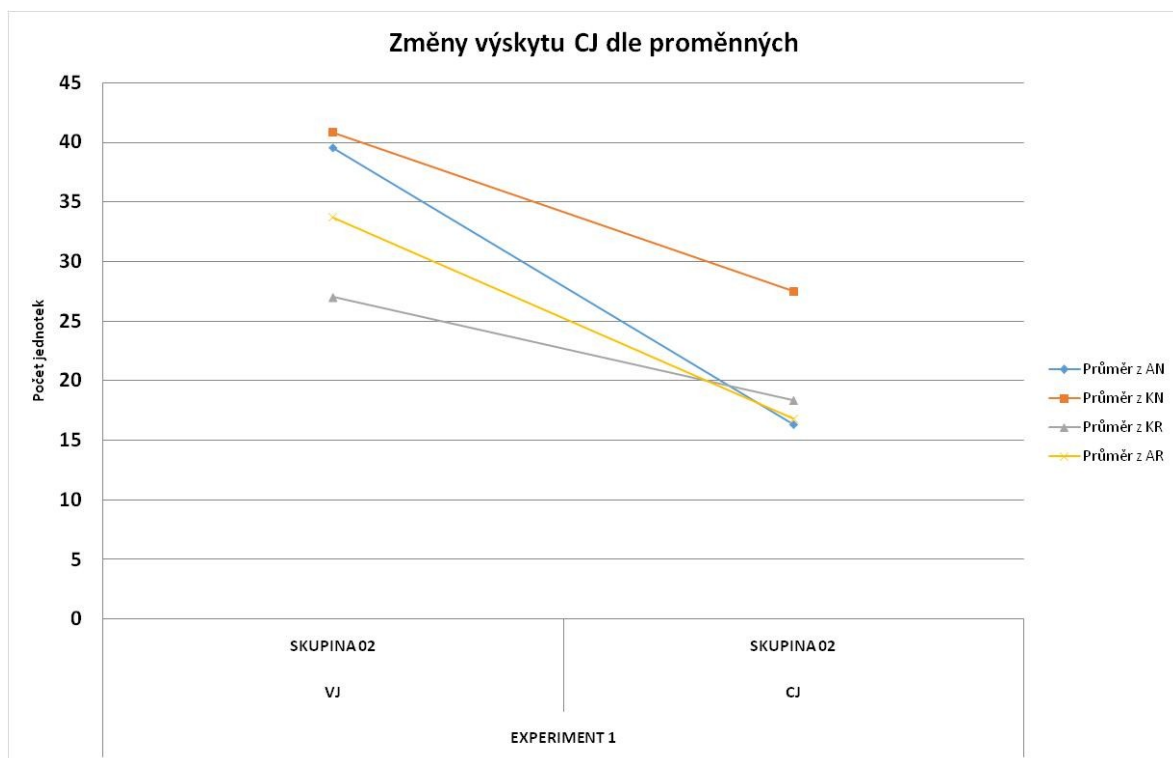
Jak naznačuje následující graf, u Skupiny 1 byl největší počet jednotek CJ v projevu KN, což potvrzuje naši hypotézu, neboť projev KN byl pro tlumočení nejsnazší. Zároveň se ukazuje, že nejméně jednotek bylo u KR, čímž by se potvrdilo, že proměnná rychlosti měla v tomto případě na výskyt CJ vliv, viz *Graf č. 10*.

Graf č. 10: Změny distribuce CJ u Skupiny 1 dle proměnných (experiment 1)

Právě u nejsnazšího projevu KN se počet jednotek CJ nejvíce blížil počtu jednotek VJ, přičemž u projevu KR to bylo zcela naopak – zde došlo k největšímu naměřenému poklesu. Další zjištění potvrzující naši hypotézu je, že u projevů KN a AN byl výskyt CJ obecně vyšší a také rozdíl mezi VJ a CJ byl u těchto dvou projevů méně výrazný než u projevů v rychlém tempu AR a KR.

To nás přivádí ke zhodnocení proměnné abstraktnosti. Projevy AN a AR, jak naznačuje graf, se co do počtu jednotek a změny výskytu nachází uprostřed mezi KN a KR. Můžeme tedy konstatovat, že proměnná abstraktnosti na výskyt vliv měla, nicméně rychlost se u Skupiny 1 zdála být rozhodující. Následující graf zobrazuje změny výskytu u Skupiny 2.

Graf č. 11: Změny výskytu CJ u Skupiny 1 dle proměnných (experiment 1)

Na první pohled je jasné, že u Skupiny 2 se v rámci prvního experimentu prokázala odlišná tendence. Z grafu vyplývá, že průměrný počet jednotek CJ byl u tří projevů velmi podobný, nejvyšší byl stejně jako u Skupiny 1 u nejsnazšího projevu. To částečně obě podhypotézy potvrzuje. Je však zajímavé sledovat, že proměnná rychlosti se u Skupiny 2 nezdá být tolik relevantní, co se poklesu CJ týče.

Stejně jako u Skupiny 1 můžeme konstatovat, že u rychlejších projevů je počet jednotek celkově nižší, protože studenti nemají tolik času na zápis, toto zjištění však není nijak překvapivé. Důležitější je, že největší rozdíl v poměru jednotek VJ a CJ byl zaznamenán u projevu AN. Druhý největší rozdíl mezi výskytem je u projevu AR, což by mohlo znamenat, že u této Skupiny měla proměnná abstraktnosti vyšší dopad na výskyt jednotek CJ.

Ačkoliv je zde ještě kategorie třetího jazyka, která distribuci všech jazykových jednotek a jejich změny také ovlivňuje, můžeme se na základě výsledků domnívat, že vyšší abstraktnost i vyšší rychlost projevu se na změně výskytu do jisté míry podílí.

Vliv profesní zkušenosti na výskyt CJ se tedy v tomto experimentu spíše neprokázal.

Jak jsme již naznačili, mohlo by to znamenat, že délka profesní zkušenosti u studentů není až tak rozhodující co do volby jazyka notace – Skupina 1 měla v první části experimentu lepší výsledky (považujeme-li za lepší výsledek počet jednotek CJ v notaci naznačující lepší analýzu). Skupina 2 měla vyšší počet jednotek pouze u jednoho projevu ze tří.

Ke zvýšení objektivnosti našeho výzkumu mělo přispět provedení druhého experimentu, který měl zjistit, zda se faktor profesní zkušenosti ve výskytu jednotek projeví.

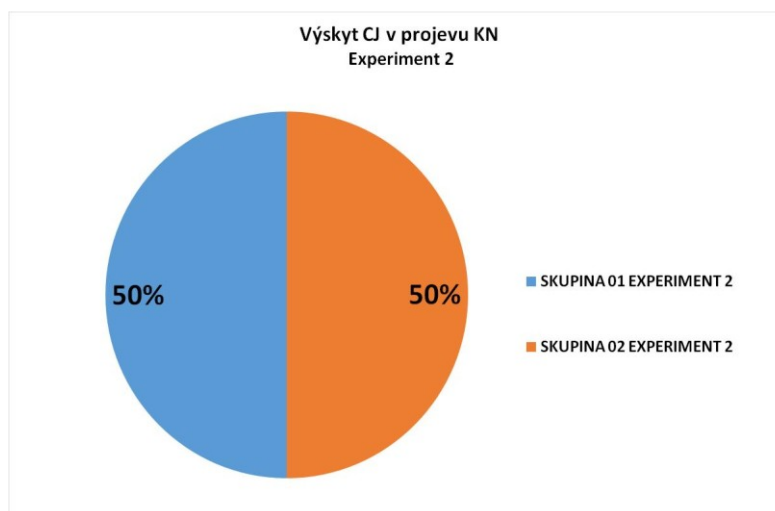
3.2 *Analýza dat druhé části experimentu*

V této části práce uvádíme výsledky získané během druhé části experimentu uskutečněné v červnu 2017. Rozdělení studentů na dvě skupiny bylo převzato z první části experimentu.

Níže uvádíme výsledky u jednotlivých typů projevů. Za pomoci grafů vždy srovnáváme průměrné počty jednotky získané u obou skupin.

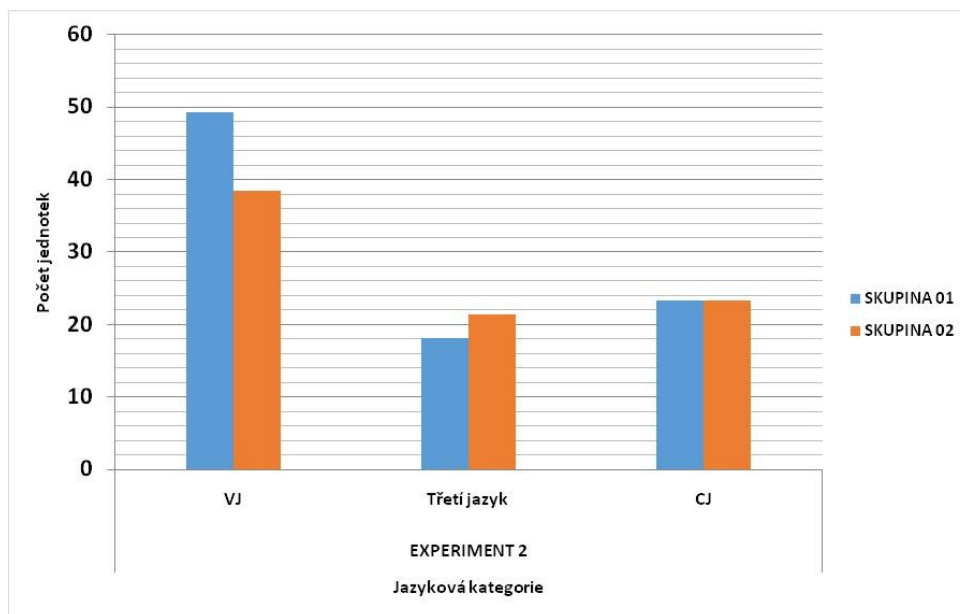
3.2.1 **Projev konkrétní v normálním tempu**

Dle získaných dat z tlumočení projevu KN se ukázalo, že naše hlavní hypotéza se v tomto případě neprokázala. Výskyt CJ nebyl u Skupiny 2 vyšší – Skupina 1 i Skupina 2 měly v průměru stejný počet jednotek, viz *Graf č. 12: Výskyt CJ v projevu KN (experiment 2)*

Graf č. 12: Výskyt CJ v projevu KN (experiment 2)

Podíváme-li se na průměrný výskyt všech sledovaných kategorií, ukazuje se, že v kategoriích VJ a třetího jazyka se počty jednotek liší, viz *Graf č. 13*.

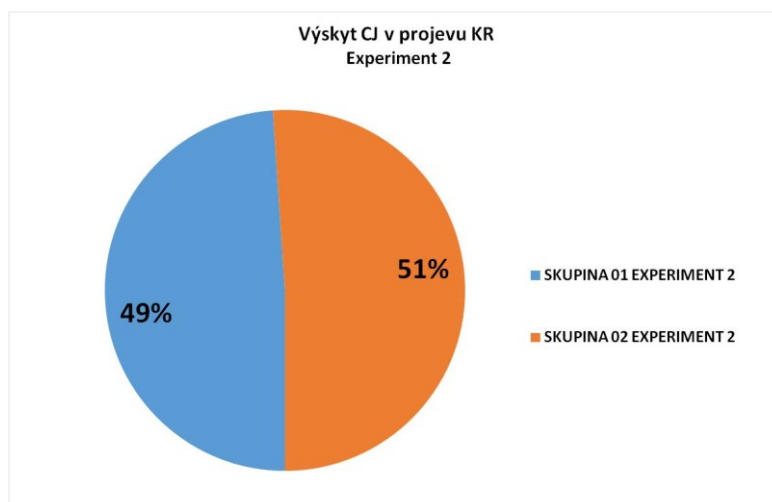

Graf č. 13: Výskyt všech kategorií v projevu KN (experiment 2)

Skupina 1 použila v průměru více jednotek VJ (49,3) než Skupina 2 (38,5). U třetího jazyka byla tendence opačná – Skupina 1 užila v průměru 18,2 jednotek, Skupina 2 21,3 jednotek. Tyto výsledky naznačují, že podobně jako v první části experimentu použila Skupina 1 celkově více jazykových jednotek.

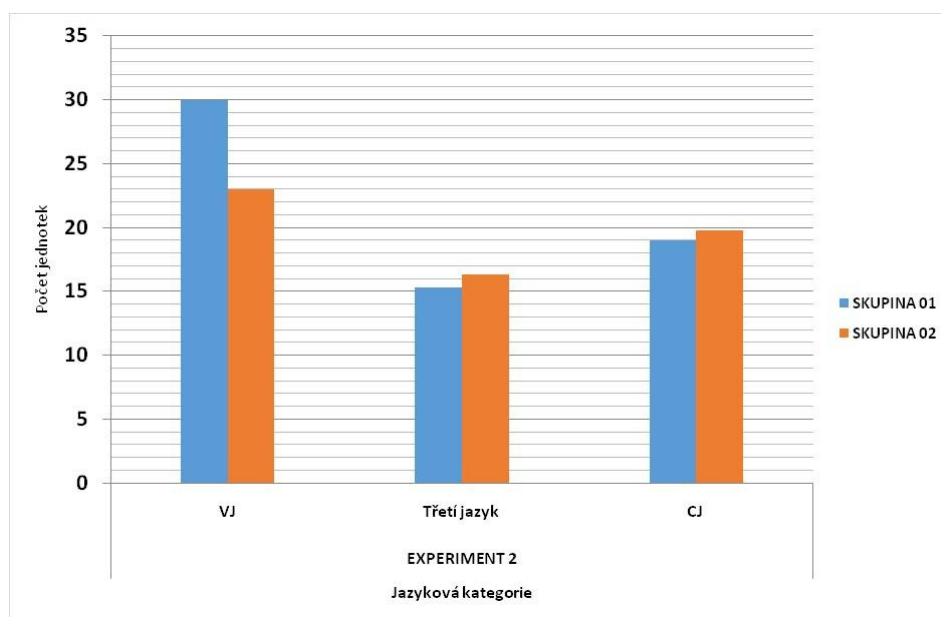
3.2.2 Projev konkrétní v rychlém tempu

Dle získaných dat z tlumočení projevu KR se ukazuje, že u tohoto projevu se naše hypotéza potvrdila – Skupina 2 měla v notaci více jednotek CJ (51 %) než Skupina 1 (49 %), viz *Graf č. 14*. V porovnání s KN tak došlo u Skupiny 1 ke zhoršení a Skupiny 2 ke zlepšení. U Skupiny 1 by se pokles dal vysvětlit vlivem rychlosti, nicméně ten měl dle našich očekávání výskyt snížit u obou skupin.

Graf č. 14: Výskyt CJ v projevu KR (experiment 2)

Z *Grafu č. 15* můžeme zhodnotit výskyt jednotek v dalších kategoriích.

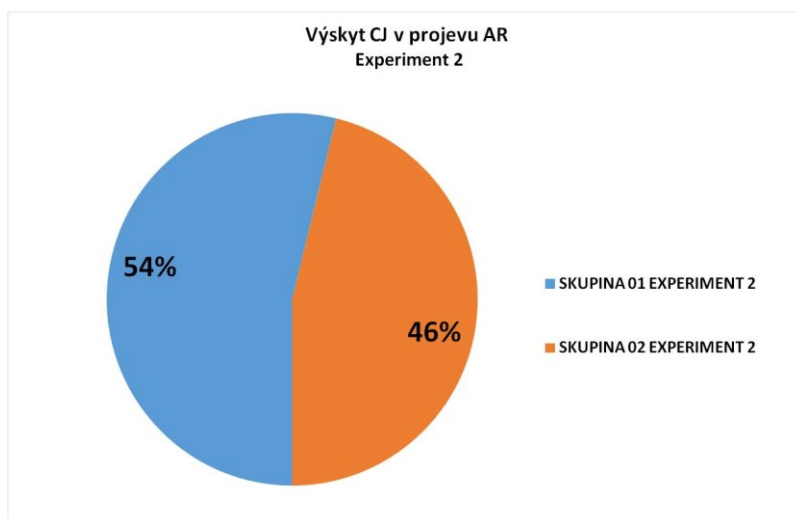

Graf č. 15: Výskyt všech kategorií v projevu KR (experiment 2)

Distribuce se velmi podobá projevu KN. U Skupiny 1 je průměrný výskyt VJ výrazně vyšší (30 jednotek) než u Skupiny 2 (23 jednotek). Výskyt třetího jazyka je nepatrně vyšší u Skupiny 2 (16,3 jednotky). V kategorii CJ se jedná o rozdíl necelé 1 jednotky – Skupina 1 má v průměru 19 jednotek, Skupina 2 pak 19,8 jednotek. I v tomto případě výsledky naznačují, že Skupina 1 celkově použila jazykových jednotek více.

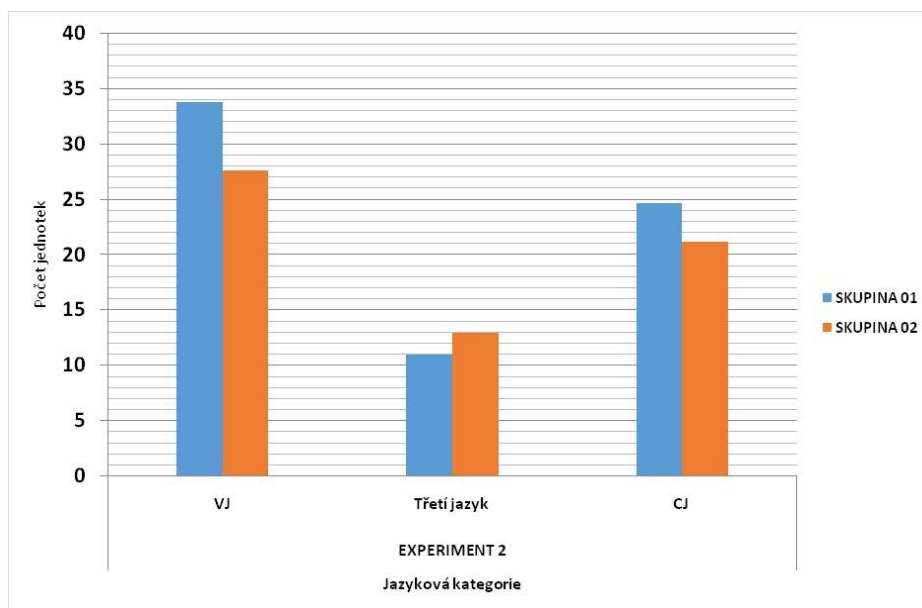
3.2.3 Projev abstraktní v rychlém tempu

U neobtížnějšího projevu v experimentu jsme na základě výsledků projevů KN a KR očekávali stejný, případně vyšší výskyt CJ u Skupiny 2. Výsledky tomu ale neodpovídají. Stejně jako v první části experimentu byl průměrný výskyt jednotek CJ vyšší u Skupiny 1 (56 %), zatímco u Skupiny 2 pouze (44 %), viz *Graf č. 16*.

Graf č. 16: Výskyt CJ v projevu AR (experiment 2)

Graf č. 17 níže ukazuje výskyt všech jazykových kategorií, který je až na kategorii CJ velmi podobný jako u projevů KN a KR.

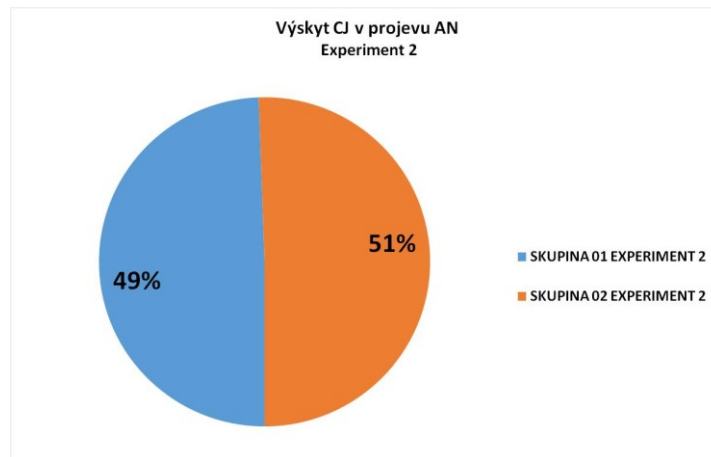

Graf č. 17: Výskyt všech kategorií v projevu AR (experiment 2)

U tohoto projevu je průměrný rozdíl v distribuci CJ následující: Skupina 1 24,7 jednotek a Skupina 2 21,2 jednotek. Stejně jako u předchozích dvou projevů má Skupina 1 výrazně vyšší počet jednotek VJ (33,9) než Skupina 2 (27,7). Třetí jazyk se objevil více v zápisu Skupiny 2 (13 jednotek) než Skupiny 1 (11 jednotek). Stejně jako u předchozích projevů měla Skupina 1 v notaci celkově více jazykových jednotek než Skupina 2, viz *Graf č. 17*.

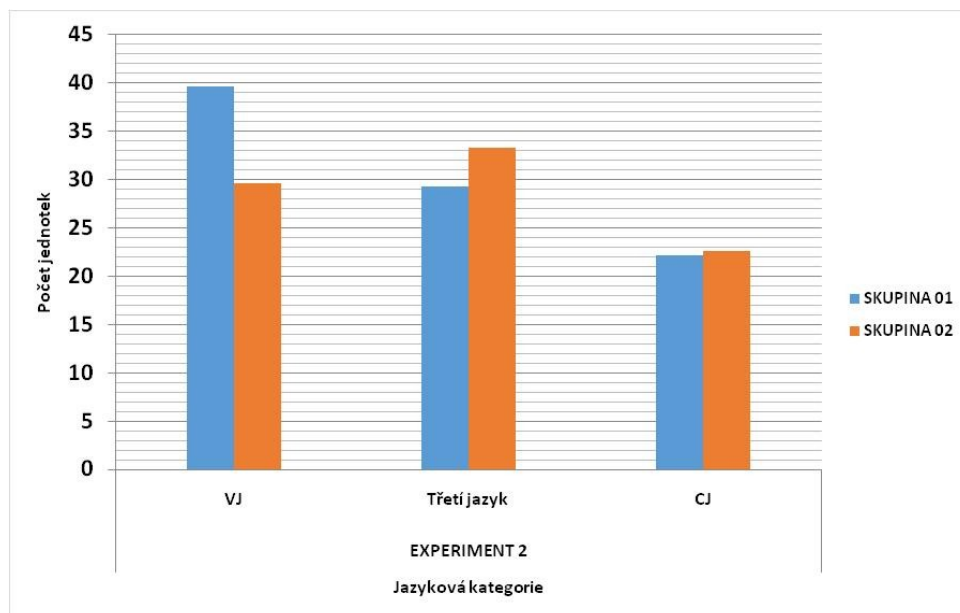
3.2.4 Projev abstraktní v normálním tempu

U čtvrtého projevu se naše hlavní hypotéza potvrdila, neboť u Skupiny 2 jsme zaznamenali více jednotek (51 %) než u Skupiny 1 (49 %). Rozdíl v průměrném počtu nebyl tak výrazný jako u AR, viz *Graf č. 18*.

Graf č. 18: Výskyt CJ v projevu AN (experiment 2)

Ačkoliv se výskyt CJ od projevu AR poměrně lišil, zbylé dvě kategorie byly zastoupeny velmi podobně jako u všech předchozích projevů, přičemž ze všech čtyř projevů byl právě u AN největší rozdíl výskytu VJ mezi Skupinou 1 a Skupinou 2, viz *Graf č. 19*.

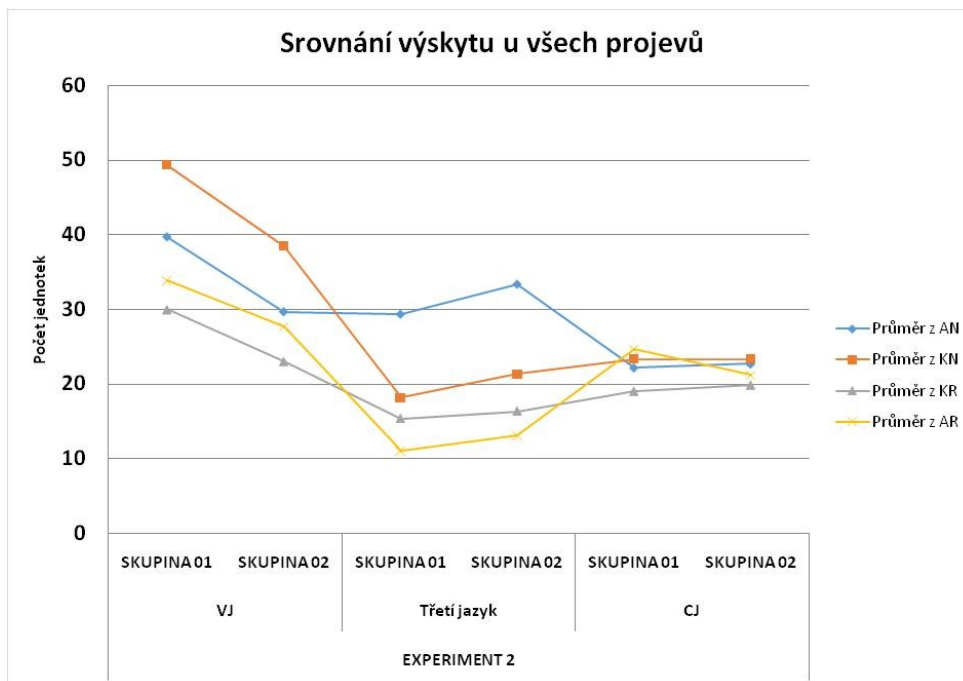

Graf č. 19: Výskyt všech kategorií v projevu AN (experiment 2)

Z *Grafu č. 19* vyplývá, že Skupina 1 měla i v tomto případě vyšší průměrný počet jednotek VJ (39,7) než Skupina 2 (29,7), což představuje poměrně velký rozdíl. Zároveň můžeme konstatovat, že tento rozdíl se částečně vykompenzoval vyšším počtem jednotek třetího jazyka, jako tomu bylo u předchozích třech projevů – Skupina 1 měla 29,3 jednotek, Skupina 2 pak 33,3 jednotek. I v tomto případě byl celkový počet užitých jazykových jednotek nepatrně vyšší u Skupiny 1.

3.2.5 Shrnutí výsledků druhé části a diskuze

Pro lepší celkové srovnání výskytu jednotek a zhodnocení našich podhypotéz jsme použili následující graf, viz *Graf č. 20*.

Graf č. 20: Srovnání výskytu u všech projevů (experiment 2)

- **Zhodnocení hlavní hypotézy**

Shrneme-li výsledky druhé části experimentu, ukazuje se, že naše hlavní hypotéza se potvrdila jen z 50 %. U dvou projevů (KR a AN) k potvrzení hypotézy došlo a Skupina 2 měla v notaci více jednotek CJ než Skupina 1. Nejednalo se však o nijak výrazný rozdíl. U třetího projevu (KN) byl počet jednotek stejný a u čtvrtého projevu (AR) si vedla viditelně lépe Skupina 1.

Stejně jako v první části experimentu se ani v jednom projevu neprokázalo, že by u studentů převažoval zápis v CJ nad zápisem ve VJ, což prokázala Komzáková (2004). Jednotek VJ bylo ve všech projevech nejvíce.

Z grafu vyplývá, že u Skupiny 1 se objevilo ve všech projevech více jednotek VJ než u Skupiny 2. V první části experimentu byla tato tendence opačná. Ačkoliv se srovnání obou částí experimentu budeme věnovat až v příštím oddíle, je zřejmé, že v porovnání s prvním experimentem došlo ke změně výskytu jednotek. Skupina 1 měla větší tendenci používat jazykové jednotky, neboť jejich výskyt byl vyšší, což jsme si již v předchozí diskuzi vysvětlili několika možnými způsoby.

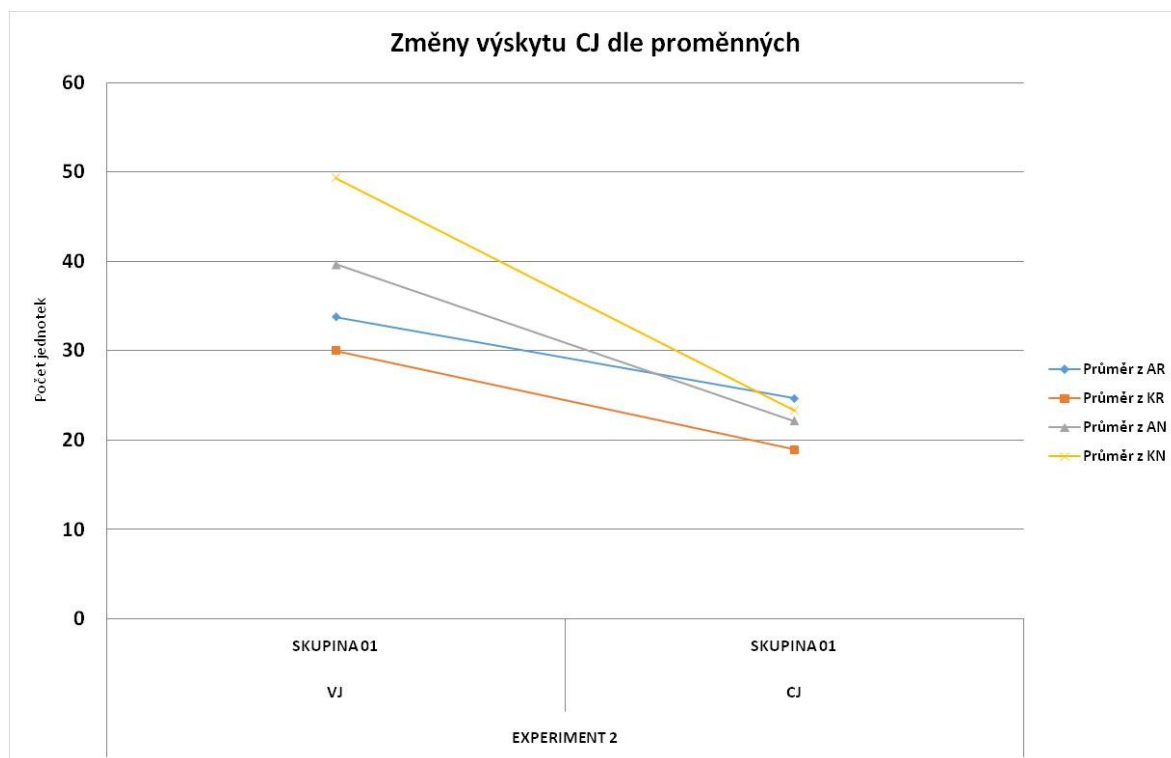
Studenti ve Skupině 1 mají jakožto méně zkušení tlumočníci větší tendenci si psát projev doslovně, tudíž používají více jednotek zápisu a tíhnou v takovém případě spíše k VJ. Jako další vysvětlení se nabízí možnost, že Skupina 2 používala místo VJ například více symbolů.

Z hlediska profesní zkušenosti se v našem výzkumu ukazuje, že rozdíly mezi Skupinami nejsou jednoznačné a že profesní zkušenost není rozhodující faktor. Jak jsme již naznačili, Skupina 1 si co do výskytu jednotek CJ vedla velmi dobře, někdy lépe než Skupina 2, a to bez ohledu na to, že se jedná o studenty z nižšího ročníku – svědčí o tom fakt, že u nejobtížnějšího ze všech projevů měla Skupina 1 výrazně více jednotek CJ a u nejsnadnějšího byl pak počet stejný.

- **Zhodnocení podhypotéz**

Jak jsme očekávali, ve výskytu CJ se v závislosti na proměnných rychlosti a abstraktnosti objevily rozdíly. Stejně jako v první části experimentu, proměnná rychlosti distribuci ovlivnila tak, že i v druhé části byl u obou skupin celkově nižší počet jednotek u projevů KR a AR. Odůvodnili jsme si to tím, že vlivem rychlého tempa si studenti nestihli zapsat tolik jednotek.

V následujícím grafu hodnotíme vliv proměnných u Skupiny 1.

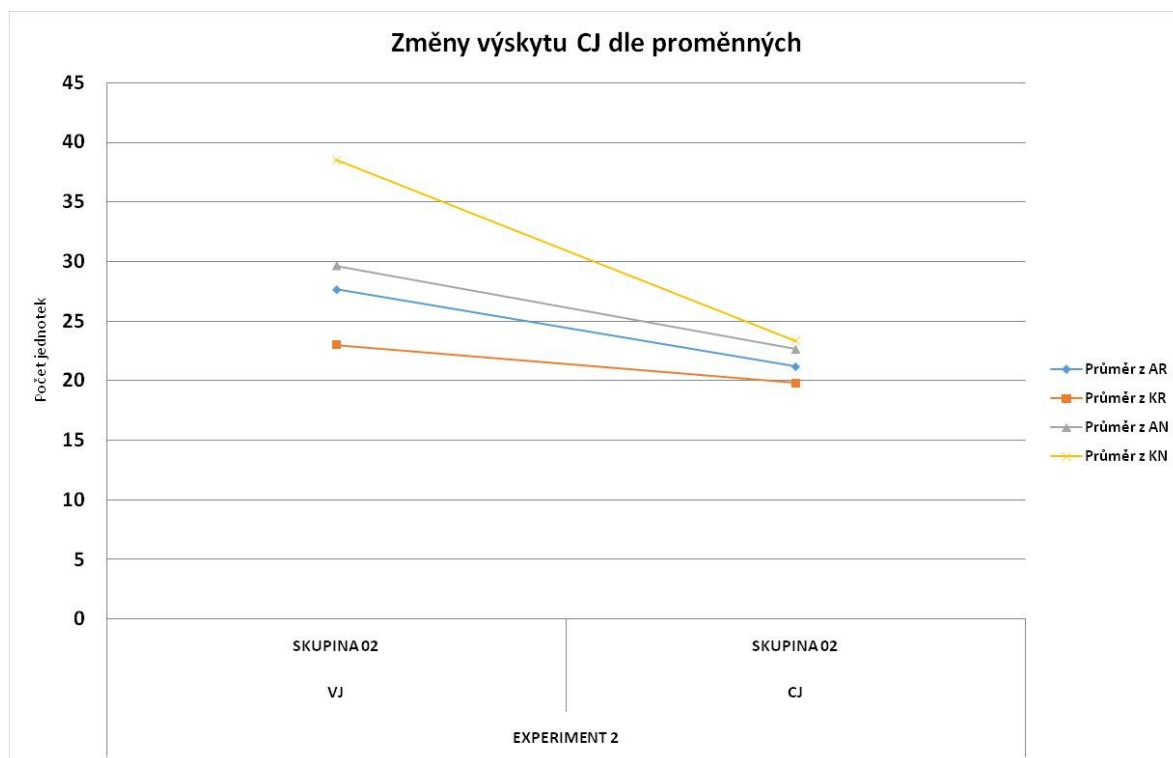
Graf č. 21: Změny výskytu CJ u Skupiny 1 dle proměnných (experiment 2)

Graf č. 21 naznačuje, že výskyt CJ v tomto případě zcela neodpovídal našim podhypotézám, ba naopak. Očekávali jsme, že výskyt CJ bude jednoznačně nejvyšší u projevu KN, který byl nejsnazší, zatímco u projevu AR bude výrazně nižší. Výsledky tomu však neodpovídají. V projevu AR byl u Skupiny 1 počet jednotek CJ ve srovnání s ostatními projevy nejvyšší. Projev KN byl co do počtu jednotek CJ na druhém místě, nicméně počet jednotek CJ byl téměř srovnatelný i s projevem AN.

Mohli bychom konstatovat, že proměnná rychlosti ovlivnila spíše jen celkový počet jednotek. V tomto případě se neukazuje, že by jedna z proměnných nějak zásadně ovlivnila výskyt CJ, neboť mezi jednotlivými projevy nejsou ve výskytu výrazné rozdíly. Rozdíly se objevují ve výskytu VJ, kde se projevila proměnná rychlosti – projevy KR a AR měli méně jednotek. Očekávali bychom však opačnou tendenci, a to že VJ bude více u projevů, kde si studenti nestíhají psát a převádět do CJ, tzn. AR a KR, a naopak u projevu KN by mělo být jednotek méně. V tomto případě však nemůžeme naše podhypotézy potvrdit.

Můžeme pouze spekulovat, proč tomu tak je. Mohlo by to být částečně ovlivněno tím, že studenti už měli určité povědomí o projevech z předchozího pokusu.

Také by to mohlo znamenat, že obtížnost textu a rychlost se nemusí na notaci vždy projevit stejným způsobem, a u tohoto konkrétního případu nelze říct, že s rychlostí a vyšší abstraktností se výskyt CJ snižuje. Následující graf ilustruje změny výskytu u Skupiny 2.

Graf č. 22: Změny výskytu CJ u Skupiny 2 dle proměnných (experiment 2)

Z Grafu č. 22 vyplývá, že u Skupiny 2 byla v rámci druhé části experimentu tendence podobná jako u Skupiny 1. Není nijak překvapivé, že co do celkového počtu jednotek proměnná rychlosti způsobila, že v projevech KR a AR bylo jednotek méně, protože studenti měli na zápis méně času. U této skupiny zároveň můžeme konstatovat, že vliv proměnných na výskyt CJ se projevil, jak jsme očekávali, ačkoliv rozdíly ve výskytu nebyly velké. U KN bylo jednotek CJ nejvíce, u projevu KR nejméně. Jak jsme předpokládali, nižší počet jednotek CJ se objevil také u AR.

Je překvapivé, že větší rozdíly ve výskytu byly u VJ, podobně jako u Skupiny 1, než u výskytu CJ. Studenti si napsali nejvíce jednotek VJ u projevu KN, což bylo pravděpodobně způsobeno tím, že na zápis měli dost času.

Nesmíme také zapomínat na kategorii třetího jazyka, která distribuci všech jazykových jednotek a jejich změny také ovlivňuje, neboť u abstraktních projevů byla v původních projevech větší koncentrace slov, které by mohly spadat do kategorie třetího jazyka.

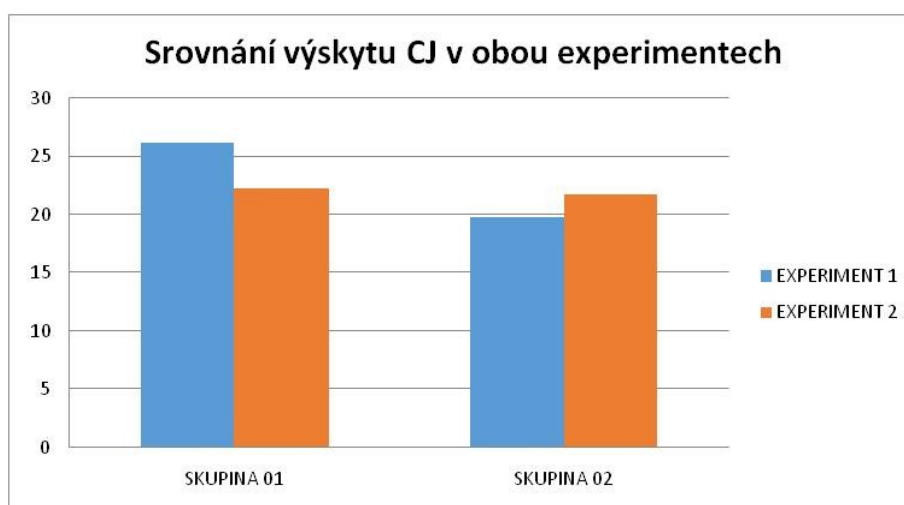
Na základě tohoto grafu ale můžeme říct, že proměnné se u Skupiny 2 na výskytu CJ projeví jen minimálně, zatímco u výskytu jednotek VJ byly rozdíly výrazné.

Vliv profesní zkušenosti na výskyt CJ se v druhé části experimentu spíše neprokázal. Skupina 2 si u některých projevů vedla dle očekávání, u jiných však byla lepší Skupina 1. Jak jsme již naznačili, mohlo by to znamenat, že délka profesní zkušenosti u studentů není při volbě jazyka notace zásadní faktor. V rámci našich podhypotéz se ukázalo, že proměnná rychlosti a abstraktnosti nemá na výskyt CJ příliš velký vliv a spíše ovlivňuje výskyt VJ.

3.3 Srovnání obou částí experimentu

V této části stručně srovnáme výsledky obou částí experimentu. Pokusíme se přehledně zhodnotit naši hlavní hypotézu – vyhodnotíme časový faktor související s potenciálně vyšší profesní zkušeností u jednotlivých skupin i mezi nimi.

Očekávali jsme, že s odstupem tří měsíců dojde u jednotlivých skupin ke zvýšení výskytu CJ. Jak ukazuje následující graf, viz *Graf č. 23*, tato hypotéza se potvrdila jen z 50 %, neboť u Skupiny 1 se výskyt CJ s časovým odstupem snížil, zatímco u Skupiny 2 došlo ke zlepšení.

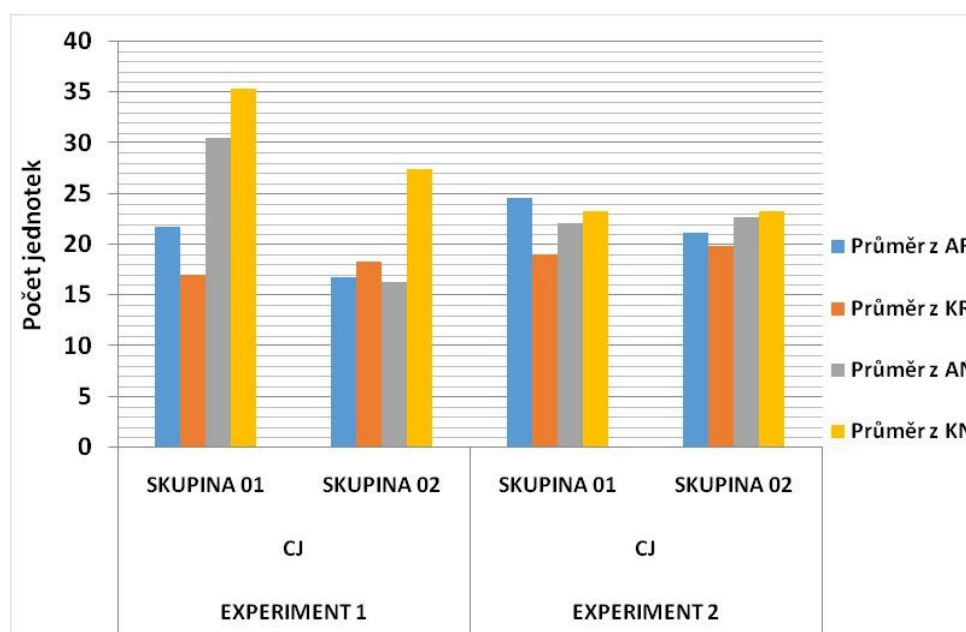

Graf č. 23: Srovnání výskytu CJ v obou experimentech

Z Grafu č. 23 vyplývá, že po zprůměrování výskytu u jednotlivých typů projevů měla Skupina 1 v notaci v obou částech experimentu vyšší počet jednotek CJ, což vyvrací naši hlavní hypotézu, že u starších studentů bude výskyt CJ vyšší.

V první části experimentu byl rozdíl mezi skupinami větší – Skupina 1 měla po zprůměrování 26, 2 jednotek a Skupina 2 19,8 jednotek. V druhé části experimentu byl výskyt téměř vyrovnaný, Skupina 1 měla 22,3 jednotek a Skupina 2 21,8 jednotek.

Pro zhodnocení našich podhytéz použijeme následující graf.

Graf č. 24: Srovnání výskytu CJ ve všech projevech (oba experimenty)

Jak ukazuje Graf č. 24, předpokládaný vliv obtížnosti textu na výskyt CJ se jednoznačně nepotvrdil. Podíváme-li se na výskyt CJ u projevu KN, objektivně nejsnazšího z projevů, zde se hypotéza potvrdila – výskyt CJ je u tohoto textu vyšší než u obtížnějších. Nicméně v jednom případě ze tří, u Skupiny 1 v Experimentu 2, byl vyšší výskyt u projevu AR, což je zcela v rozporu s naší hypotézou.

Je zřejmé, že proměnná rychlosti jazyk notace ovlivnila – studenti měli tendenci používat méně CJ u KR, případně AR, u KN a AN byl výskyt většinou vyšší. Nemůžeme to však označit za plně platné, neboť výsledky tato tvrzení nepotvrzují ve všech případech. Většinou se v jednom případě ze tří objevuje vyjímka. Jedná se tedy o možné tendence, které by bylo zapotřebí dále ověřit a sledovat na větším vzorku.

U proměnné abstraktnosti jsou výsledky ještě méně směrodatné a nemůžeme říct, že s vyšší abstraktností projevu se sníží výskyt CJ v notaci.

3.4 Diskuze

V závěrečné diskuzi bychom se chtěli vrátit k několika sporným bodům zjištěným v experimentu.

Experiment ukázal, že vyšší profesní zkušenost tlumočnicků, v tomto případě studentů, není zárukou toho, že studenti budou používat v notaci více CJ. Předpokládáme-li, že vyšší výskyt CJ naznačuje lepší analýzu projevu, pak se Skupina 1 jeví lepší než Skupina 2. Vzhledem k tomu, že jsme experiment provedli dvakrát a v obou případech si Skupina 1 vedla lépe, pak se nám zdá tato teorie pravdivá. Za vyšším výskytem CJ mohou stát lepší předpoklady k výkonu tlumočnické profese u Skupiny 1, ale i další faktory. Studenti Skupiny 1 měli v rámci prvního ročníku možnost účasti na jednosemestrálním předmětu Úvod do tlumočnické notace věnovanému výhradně tlumočnickému zápisu. Jelikož se v rámci tohoto předmětu soustředili na zápis, pravděpodobně se to projevilo v jejich notaci i mimo seminář – snažili se dodržovat základní zásady zápisu podle Rozana, které se v předmětu vyučovaly. Studenti Skupiny 2 tento předmět absolvovali rok předtím, někteří dokonce dva roky, pokud byli na zahraničním pobytu, tudíž už se na samotný zápis tolik nesoustředili a některé zásady nedodržovali.

Další téma k diskuzi představuje snížení výskytu CJ u Skupiny 1 v druhém experimentu. U Skupiny 2 se výskyt zvýšil. U Skupiny 2 si to vysvětlujeme jako zlepšení po absolvování posledního semestru studia, u Skupiny 1 nás ale pokles překvapil. Na základě informací poskytnutých studenty se ukázalo, že Skupina 1 absolvovala seminář Úvod do tlumočnické notace během semestru předcházejícímu první části experimentu, a tak se můžeme domnívat, že Skupina 1 měla lepší výsledky v prvním pokusu z důvodu nedávného absolvování tohoto semináře. Studenti v tu chvíli měli v živé paměti zásady zápisu a snažili se je uplatňovat. Po absolvování dalšího semestru, kdy už tento předmět neměli, se na zápis již tolik nesoustředili, a tak došlo ke zhoršení. Tyto tendence by potvrzovaly fakt, že notace se u studentů ještě vyvíjí, proto jsou změny u obou skupin odlišné. Také to znamená, že absolvování jednoho semestru výuky notace k automatizaci zápisu nestačí. Neznamená to však, že by tvrzení Seleskovitchové či Andresové nebyla pravdivá. Náš záměrný výběr účastníků mezi studenty nám neumožnil zjistit, jaký je výskyt u profesionálů, jejichž notace se pravděpodobně výrazně nemění.

Tím se také prokázalo, jak je důležitý vědomý trénink (Ericsson 2002), který jsme zmínili v teoretické části v souvislosti s Ericssonovou teorií expertízy. Pro dosažení expertízy musí studenti věnovat čas vědomému tréninku, v tomto případě nácviku KT a notace. Jedině tak se mohou zlepšovat, což se projeví i na jejich zápisu. Nemůžeme určit, jak intenzivně se studenti v období mezi experimenty vědomě trénovali.

Právě čas strávený tréninkem a kvalita tohoto tréninku by mohla na výskyt CJ mít vliv, což by odpovídalo názoru Danielse (2015) zmíněného v souvislosti s Ericssonovou teorií expertízy.

Co se vlivu proměnných na výskyt CJ v notaci týče, důvod, proč se proměnná abstraktnosti na výskytu CJ vždy jasně neodrazila, může být ten, že nelze generalizovat a předpokládat, že abstraktní text bude pro studenty jednoznačně obtížnější. Každému tlumočnickovi může tematicky či strukturálně vyhovovat jiný projev. Někteří tlumočníci mají problém si zapamatovat logické návaznosti, jiní nemají rádi projevy výčtového typu apod. V kombinaci s proměnnou rychlostí je tato otázka ještě komplexnější, neboť rychlost tlumočnickou notaci s jistotou ovlivňuje.

4 Závěr

Tématem této diplomové práce byl vliv profesní zkušenosti tlumočnicka na jazyk tlumočnické notace. Jednalo se o teoreticko-empirickou práci, jejímž cílem bylo popsat přístup k expertíze v teorii tlumočení, zmapovat názory týkající se jazyka tlumočnického zápisu a prostřednictvím experimentu zjistit, zda má profesní zkušenost na jazyk tlumočnické notaci vliv. Naším cílem nebylo určit, který přístup k tlumočnické notaci je nejlepší. V experimentu jsme pracovali s malým vzorkem – byli jsme omezeni nízkým počtem studentů tlumočnickví, a tak závěry této práce nelze považovat za obecně platné a uvedené informace za vyčerpávající.

V teoretické části jsme se věnovali dvěma tématům – jazyku tlumočnické notace a profesní zkušenosti tlumočnicků. Nejdříve jsme si stručně charakterizovali konsekutivní tlumočení, funkci tlumočnické notace a teoretické přístupy k notaci. Následně jsme se blíže zabývali jazykem notace – volbou mezi jazykem výchozím a cílovým. Zmínili jsme si výhody obou přístupů a jejich zastánce. Ukázalo se, že zápis v cílovém jazyce doporučuje více autorů než zápis v jazyce výchozím. Svůj podíl na tom má fakt, že tlumočníci zpravidla tlumočí do mateřštiny, tudíž je pro ně praktičtější a snazší si zapisovat v jazyce A, který ovládají ze všech jazyků nejlépe. V teoretické části jsme věnovali pozornost i empirickému výzkumu této problematiky, který nám přijde stejně relevantní jako teoretická doporučení. Empirického výzkumu jazyka notace bylo doposud uskutečněno jen málo, ačkoli příruček věnujících se notaci existuje velké množství. Popsali jsme nejdůležitější studie sledující volbu jazyka notace. Výsledky těchto prací poukazují na to, že volbu jazyka tlumočnické notace ovlivňují různé faktory – profesní zkušeností tlumočnicka počínaje, jazykovou kombinací konče. Volba jazyka notace se tak neomezuje pouze na volbu mezi jazykem výchozím a cílovým, jedná se o problematiku mnohem komplexnější, která by zasloužila dalšího zkoumání a sledování.

Empirickou část práce tvořil experiment o dvou částech uskutečněný se dvěma skupinami studentů s různou profesní zkušeností. V experimentu jsme studentům dali konsekutivně přetlumočit čtyři předem nahrané projevy a následně jsme jejich notace analyzovali.

Experiment jsme uskutečnili dvakrát – na začátku a na konci semestru, abychom mohli pozorovat případné zlepšení studentů.

Sledovali jsme počty jednotek výchozího, cílového a třetího jazyka, přičemž výskyt cílového jazyka v zápise studentů pro nás byl nejdůležitější. Symboly jsme v rámci tohoto experimentu nepočítali – převzali jsme metodologii autorek zmíněných v teoretické části, kterým se tento postup osvědčil. V experimentu jsme pracovali se čtyřmi typologicky odlišnými projevy – dvěma konkrétními a dvěma abstraktními, přičemž u každé dvojice byl jeden projev nahraný v normálním tempu a druhý v rychlém tempu.

Cílem našeho experimentu bylo ověřit hypotézu, že u profesně starší skupiny studentů se v notaci objeví více jednotek cílového jazyka než u méně zkušených studentů. Zároveň jsme zkoumali, zda se s rostoucí obtížností textů počet jednotek cílového jazyka v zápisu sníží. Obtížnost textu jsme určili na základě dvou proměnných – rychlosti a abstraktnosti. S rostoucí rychlostí a abstraktností textů jsme očekávali snížení počtu jednotek cílového jazyka v zápisu.

Výsledky experimentu ukázaly, že vyšší profesní zkušenost nemá za následek vyšší výskyt cílového jazyka v notaci. U profesně mladší skupiny studentů byl v obou experimentech výskyt cílového jazyka vyšší než u zkušenějších studentů. U studentů, mezi nimiž byl rozdíl jednoho roku studia, tak výskyt cílového jazyka zřejmě více souvisí s procvičováním zápisu a předpoklady k výkonu tlumočnické profese. Rozdíly by mohly být viditelnější, pokud bychom byli srovnávali skupiny s větším zkušenostním rozdílem, například studenty a profesionály, či studenty bakalářského studia a studenty magisterského studia.

Z experimentu zároveň vyplynulo, že obtížnost textu jazyk tlumočnické notace ovlivňuje. Nejviditelnější byl rozdíl v rychlosti projevů – u projevů v normálním tempu se cílového jazyka objevovalo více než u rychlých projevů. Abstraktnost měla na notaci v některých projevech také do jisté míry vliv – nebylo však snadné od sebe proměnné oddělit a zhodnotit je, neboť texty kombinovaly obě proměnné. Obtížnost textu měla především u druhého experimentu velký vliv i na jazyk výchozí – počty jednotek byly u snazších projevů vyšší, s obtížností klesaly.

Náš experiment se týkal pouze studentů a velmi malého vzorku, tudíž nelze říct, že profesní zkušenost na jazyk tlumočnické notace vliv nemá. Námi zjištěné výsledky se omezují na vzorek dvanácti studentů, jejichž zápis mohla ovlivnit například účast na semináři věnovanému zápisu.

V rámci našeho experimentu jsme bohužel neměli prostor pro dlouhodobější sledování. Bylo by zajímavé zkoumat notace studentů v dalších opakovaných experimentech – u první skupiny bychom mohli ověřit, zda s rostoucím odstupem od absolvování semináře o tlumočnické notaci dochází k dalšímu poklesu jednotek cílového jazyka.

U druhé skupiny bychom mohli sledovat, jak se notace tlumočnicků mění po ukončení studia a vstupu na tlumočnický trh. Rovněž by bylo zajímavé experiment rozšířit a přidat další jazykovou kombinaci, například češtinu a angličtinu. Nabízí se také sledovat, jak by se výskyt cílového jazyka změnil, pokud by se netlumočilo do mateřštiny, ale do cizího jazyka. Případně by se výzkum mohl zabývat volbou jazyka notace a kvalitou tlumočení – pokud sledujeme pouze notaci a změny výskytu cílového jazyka, můžeme se jen domnívat, zda ten či onen tlumočnický projev porozuměl a kolik chyb by při samotném tlumočení udělal.

5 Seznam použité literatury

AIIC [online], © 2002. aiic.net [cit. 6. 6. 2017]. Dostupné z: <https://aiic.net/>

ALEXIEVA, Bistra, 1993. On teaching note-taking in consecutive interpreting. In: DOLLERUP, Cay, LINDEGAARD, Anne (eds.). *Teaching Translation and Interpreting 2: Insights, Aims, Visions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 199-205.

ANDERSON, Linda, 1994. Simultaneous interpretation: Contextual and translational aspects. In: LAMBERT, Sylvie, MOSER-MERCER, Barbara (eds.). *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 101-120.

ANDRES, Dörte, 2002. *Konsequitvdolmetschen und Notation* [online]. Frankfurt am Main: Peter Lang [cit. 13. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.fb06.uni-mainz.de/dolmetschwissenschaft/Dateien/Konsequitvdolmetschen_und_Notation_DoerteAndres.pdf

ATTALI, Jacques, 2016. Les Français sont plutôt de gauche... *L'Express* [online]. [cit. 6. 4. 2017]. Dostupné z: <http://blogs.lexpress.fr/attali/2016/09/26/les-francais-sont-de-gauche/>

BARIK, Henri C., 1973. Simultaneous Interpretation: Temporal and quantitative data. *Language and Speech*. 16(3), s. 237-270.

BARIK, Henri C., 1975/2002. Simultaneous Interpretation: Qualitative and linguistic data. In: PÖCHHACKER, Franz, SHLESINGER, Miriam (eds.). *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge, s. 79-91.

BOWEN, David, BOWEN, Margareta, 1984. *Steps to Consecutive Interpretation*. Washington D. C.: Pen and Booth Publ.

BUZAN, Tony, 2005. *The Ultimate Book of Mind Maps* [online]. [cit. 15. 6. 2017].
Dostupné z: https://archive.org/stream/pdfy-MEuyCwZKGT3fqH56/The%20Ultimate%20Book%20of%20Mind%20Maps%20-%20Tony%20Buzan_djvu.txt

ČEŇKOVÁ, Ivana, 2001. *Teorie a didaktika tlumočení*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

ČEŇKOVÁ, Ivana, 2008. *Úvod do teorie tlumočení*. Druhé, opravené vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.

DAM, Helle V., 2004a. Interpreter's Notes: On the Choice of Form and Language. In: HANSEN, Gyde, MALMKJÆR, Kirsten, GILE, Daniel (eds.). *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies. Selected papers from the 2001 EST Conference in Copenhagen*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 251-263.

DAM, Helle V., 2004b. Interpreter's Notes: On the Choice of Language. *Interpreting* [online]. 6(1) s. 3-17. [cit. 3. 5. 2017]. Dostupné z: <http://interpreters.free.fr/reading/whatlanguagetonoteinVAM.pdf>

DAM, Helle V., 2007. What makes interpreters' notes efficient? Features of (non)efficiency in interpreter's notes for consecutive. In: GAMBIER, Yves, SHLESINGER, Miriam, STOLZE, Radegundis (eds.). *Doubts and Directions in Translation Studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 183-197.

DANIELS, Aubrey. Expert Performance: Apologies to Dr. Ericsson, But It Is Not 10,000 Hours of Deliberate Practice. In: *The Performance Management Magazine* [online]. [cit. 6. 6. 2017]. Dostupné z: <http://aubreydaniels.com/pmezine/expert-performance-apologies-dr-ericsson-it-not-10000-hours-deliberate-practice>

DÉJEAN LE FÉAL, Karla, 1981. L'enseignement des méthodes d'interprétation. In: DELISLE, J. (ed.): *L'enseignement de l'interprétation et de la traduction*. Ottawa: Editions de l'Université d'Ottawa, s. 79-90.

DEGUELDRE, Christian, 2002. Le rôle de l'imagerie dans la communication réalisée par un interprète. *META* 47(1), s. 58-86.

DILLINGER, Mike, 1990. Comprehension during interpreting. What do interpreters know that bilinguals don't? *The Interpreter's Newsletter* 3, s. 41-58.

DILLINGER, Mike, 1994. What do interpreters know that bilinguals don't? In: LAMBERT, Sylvie, MOSER-MERCER, Barbara (eds.). *Bridging the gap: Empirical research in simultaneous interpretation. Selected contributions from the EST Congress, Lisbon 2004*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 155-189.

DRECHSEL, Alexander, 2013. Interpreters versus technology – Reflections on a difficult relationship: Part 2. *AIIC* [online]. [cit. 5. 4. 2017]. Dostupné z: <https://aiic.net/page/6640/interpreters-versus-technology-reflections-on-a-difficult-relationship-part-2/lang/1>

ERICSSON, Anders K., 2000. Expertise in Interpreting: an expert-performance perspective. *Interpreting* 5(2), s. 187-220.

GERVER, Daniel, 1976. Empirical studie sof simultaneous interpretation: A review and a model. In: BRISLIN, Richard (ed.). *Translation: Application and Research*. New York: Gardner Press, s. 165-207.

GILE, Daniel et al. 1997. Methodology: round table report. In: GAMBIER, Yves, GILE, Daniel, TAYLOR, Christopher (eds.). *Conference Interpreting: Current Trends in Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 109-122.

GILE, Daniel, 1992. Basic theoretical components in interpreter and translator training. In: DOLLERUP, Cay, LINDEGAARD, Anne (eds.). *Teaching Translation and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 185-193.

GILE, Daniel, 1995a. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

GILE, Daniel, 1995b. *Regards sur la recherche en interprétation de conférence*. Lille. Presses universitaires de Lille.

GILE, Daniel, 2009. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. 2.vyd. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

GILLIES, Andrew, 2005. *Note-taking for consecutive interpreting: a short course*. St. Jerome Publishing, 2005.

GOLDSMITH, Joshua, HOLLEY, Josie ,2015. *Consecutive Interpreting 2.0: The Tablet Interpreting Experience*. Diplomová práce. Genève: Université de Genève. [cit. 5. 4. 2017]. Dostupné z: <http://archive-ouverte.unige.ch/unige:78930>: 56-61

HERBERT, Jean, 1952. *Manuel de l'interprète : comment on devient l'interprète de conférence*. Genève: Université de Genève.

HODÁKOVÁ, Soňa, 2009. *Pamät' v simultánnom a konzekutívnom tlmočení*. Knižně nevydaná disertační práce. Nitra: Konštantín Filozof University.

CHRISTOFFELS, Ingrid, 2004. *Cognitive studies in simultaneous interpreting*. Knižně nevydaná disertační práce. Amsterdam: University of Amsterdam.

ILG, Gérard, 1980. L'interprétation consécutive: les fondements. *Parallèles*, 1980, no. 3, s. 109-132.

ILG, Gérard, 1982. L'interprétation consécutive: la pratique. *Parallèles*, 1982, no. 5, s. 91-107.

ILG, Gérard, 1988. La prise de notes en interprétation consécutive : une orientation générale. *Parallèles*, 1988, no. 9, s. 9-13.

ILG, Gérard, LAMBERT, Sylvie, 1996. Teaching consecutive interpretation. *Interpreting*, vol. 1, no. 1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1996, s. 69-99.

JANDOVÁ, Pavla, 2014. *Barbara Moser-Mercerová a její přínos pro vývoj teorie tlumočení (teoretická studie)*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

JONES, Roderick, 1998. *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.

KALINA, Sylvia, 2002. Quality in interpreting and its prerequisites. In: GARZONE, Giuliana, VIEZZI, Maurizio (eds.). *Interpreting in the 21st Century*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2002, s. 121-125.

KARAYAN, Raphaële, 2016. Méga fichier TES: « Mélange des genres tout à fait préjudiciable ». L'Express [online], [cit. 6. 4. 2017]. Dostupné z : http://www.lexpress.fr/actualite/societe/mega-fichier-tes-un-melange-des-genres-tout-a-fait-prejudiciable_1848140.html

KIRCHHOFF, Hella, 1979. Die Notationssprache als Hilfsmittel des Konferenzdolmetschers im Konsektivvorgang. In: MAIR, Walter, SALLAGER, Edgar. *Sprachtheorie und Sprachenpraxis*. Tübingen: Gunter Narr, s. 121-133.

KOMZÁKOVÁ, Anna, 2004. *Vliv obtížnosti textu na jazyk tlumočnické notace*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

KÖPKE, Barbara, NESPOULOS, Jean-Luc, 2006. Working memory performance in expert and novice interpreters. *Interpreting* [online], 8(1), s. 1-23. [cit. 21. 5. 2017]. Dostupné z: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00981122/document>

LIU, Minhua, 2001. Expertise in simultaneous interpreting: A working memory analysis. *Interpreting* [online]. 6(1) 2004 s. 19-42. [cit. 18. 5. 2017]. ISSN 1384-6647. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/d06e/81bc0a60517d776bc8af50017a899e6d6aeb.pdf>

Livescribe, Inc. [online], © 2017. San Francisco: Livescribe, Inc. [cit. 5. 4. 2017]. Dostupné z: <https://www.livescribe.com/en-us/smartpen/>

MATRASOVÁ, Kateřina, 2012. *Vývoj notace u studentů tlumočnictví na Ústavu translatologie*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

MATYSSEK, Heinz, 1989. *Handbuch der Notizentechnik für Dolmetscher: ein Weg zur sprachunabhängigen Notation*. Heidelberg: J. Groos.

MOSER-MERCER, Barbara, 2000. The rocky road to expertise in interpreting: Eliciting knowledge from learners. In: KADRIC, Mira, KAINDL, Klaus, PÖCHHACKER, Franz (eds.) *Translationswissenschaft, Festschrift für Mary Snell-Hornby zum 60. Geburtstag*. Tübingen: Stauffenburg, s. 239-252.

MOSER-MERCER, Barbara, 1997b. The expert-novice problems in interpreting research. In: FLEISCHMANN, Eberhard, et al. (eds.). *Translationsdidaktik. Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*. Tübingen: Gunter Narr, s. 255-261.

NOLAN, James, 2012. *Interpretation: Techniques and Exercises*. 2. Vyd. Bristol: Multilingual Matters.

ORLANDO, Marc, 2010 Digital Pen Technology and Consecutive Interpreting: Another Dimension in Note-Taking Training and Assessment. *The Interpreters ' Newsletter* [online]. 2010, (15), s. 71-86. [cit. 22. 11. 2016]. Dostupné z: https://www.academia.edu/16717952/Digital_pen_technology_and_consecutive_interpreting

ORLANDO, Marc, 2013. Interpreting training and digital pen technology. *AIIC* [online]. [cit. 8. 4. 2017]. Dostupné z: <https://aiic.net/page/6484/interpreting-training-and-digital-pen-technology/lang/1>

PÖCHHACKER, Franz, 2004. *Introducing Interpreting Studies*. London/ New York: Routledge.

PÖCHHACKER, Franz, 2015. *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London/New York: Routledge.

PÖCHHACKER, Franz, SHLESINGER, Miriam, 2002. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.

SELESKOVITCH, Danica, 1975. *Langage, langues et mémoire (étude de la prise de notes en interprétation consécutive)*. Paris: Lettres modernes Minard.

SELESKOVITCH, Danica, LEDERER, Marianne, 1989. *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris: Didier Érudition.

SELESKOVITCH, Danica, LEDERER, Marianne, 2002. *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. 2. Vydání. Paris: Didier Érudition.

SELESKOVITCH, Danica, 1968. *L'interprète dans les conférences internationales: problèmes de rôle et de communication*. Paris: Lettres Modernes.

SETTON, Robin, MOTTA, Manuel, 2007. Syncrobatics: Quality and reformulation in simultaneous-with-text. *Interpreting*. 9(2), s. 99-230.

Speech Repository [online], © 2015. European Commission: Speech Repository [cit. 6. 4. 2017]. Dostupné z: <https://webgate.ec.europa.eu/sr/speech/la-loi-macron>

Speech Repository [online], © 2016. European Commission: Speech Repository [cit. 6. 4. 2017]. Dostupné z: <https://webgate.ec.europa.eu/sr/speech/le-5%C3%A8me-rapport-du-giec>

STOKLASOVÁ, Hedvika, 2017. *Profesionální tlumočnické ve 21. století: nové technologie a sociální sítě*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

SVOBODOVÁ, Petra, 2006. *Souvislost tlumočnického zápisu s kvalitou konsektivního tlumočení*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

SZABÓ, Csilla, 2006. Language choice in note-taking for consecutive interpreting. *Interpreting* [online]. 8(2), s. 129-147. [cit. 15. 5. 2017]. ISSN 1384-6647. Dostupné z: <http://www.someya-net.com/01-Tsuyaku-Katohgi/Reading/LanguageChoiceInNotetaking.pdf>

THIÉRY, Christopher, 1981. L'enseignement de la prise de notes en interprétation consécutive: un faux problème? In: DELISLE, J. (ed.): *L'enseignement de l'interprétation et de la traduction*. Ottawa: Editions de l'Université d'Ottawa, s. 99-112.

TIMAROVÁ, Šárka et al., 2014. Simultaneous interpreting and working memory executive control. *Interpreting* [online]. 16(2), s. 139-168. [cit. 22. 5. 2017]. Dostupné z: <http://users.ugent.be/~wduyck/articles/TimarovaCenkovaMeylaertsHertogSzmalecDuyck2014.pdf>

TISELIUS, Elisabet, 2013. Expertise without Deliberate Practice? *The Interpreter's newsletter* [online]. 18, s. 1-15. [cit. 22. 5. 2017] Dostupné z: https://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/9748/1/Tiselius_Interpreters18.pdf

WEBER, Wilhelm, 1989. Improved Ways of Teaching Consecutive Interpretation. In: GRAN, L., DODDS, J. (eds.) *The theoretical and practical aspects of teaching conference interpretation*. Udine: Campanotto Editore, s. 161-166.

6 Seznam grafů

<i>Graf č. 1: Výskyt CJ v projevu KN (experiment 1)</i>	65
<i>Graf č. 2: Výskyt všech kategorií v projevu KN (experiment 1)</i>	66
<i>Graf č. 3: Výskyt CJ v projevu KR (experiment 1)</i>	67
<i>Graf č. 4: Výskyt všech kategorií v projevu KR (experiment 1)</i>	67
<i>Graf č. 5: Výskyt CJ v projevu AR (experiment 1)</i>	68
<i>Graf č. 6: Výskyt všech kategorií v projevu AR (experiment 1)</i>	69
<i>Graf č. 7: Výskyt CJ v projevu AN (experiment 1)</i>	70
<i>Graf č. 8: Výskyt všech kategorií v projevu AN (experiment 1)</i>	70
<i>Graf č. 9: Srovnání výskytu u všech projevů (experiment 1)</i>	71
<i>Graf č. 10: Změny distribuce CJ u Skupiny 1 dle proměnných (experiment 1)</i>	73
<i>Graf č. 11: Změny výskytu CJ u Skupiny 1 dle proměnných (experiment 1)</i>	74
<i>Graf č. 12: Výskyt CJ v projevu KN (experiment 2)</i>	75
<i>Graf č. 13: Výskyt všech kategorií v projevu KN (experiment 2)</i>	76
<i>Graf č. 14: Výskyt CJ v projevu KR (experiment 2)</i>	77
<i>Graf č. 15: Výskyt všech kategorií v projevu KR (experiment 2)</i>	77
<i>Graf č. 16: Výskyt CJ v projevu AR (experiment 2)</i>	78
<i>Graf č. 17: Výskyt všech kategorií v projevu AR (experiment 2)</i>	79
<i>Graf č. 18: Výskyt CJ v projevu AN (experiment 2)</i>	80
<i>Graf č. 19: Výskyt všech kategorií v projevu AN (experiment 2)</i>	80
<i>Graf č. 20: Srovnání výskytu u všech projevů (experiment 2)</i>	81
<i>Graf č. 21: Změny výskytu CJ u Skupiny 1 dle proměnných (experiment 2)</i>	83
<i>Graf č. 22: Změny výskytu CJ u Skupiny 2 dle proměnných (experiment 2)</i>	84
<i>Graf č. 23: Srovnání výskytu CJ v obou experimentech</i>	85
<i>Graf č. 24: Srovnání výskytu CJ ve všech projevech (oba experimenty)</i>	86

7 Seznam tabulek

Tabulka 1: Příklady slov třetí kategorie	62
--	----

8 Seznam příloh

Příloha 1	Tabulka s naměřenými počty jednotek u obou experimentů
Příloha 2	Tabulka použitá při výpočtech v programu Microsoft Excel
Příloha 3 (CD)	CD obsahující: <ul style="list-style-type: none">▪ skeny všech notací rozdělené do 2 PDF souborů⁴:<ul style="list-style-type: none">• soubor <i>notaceexperiment1</i> obsahují notace z první části experimentu řazené ve vzestupném pořadí ST1-ST12• soubor <i>notaceexperiment2</i> obsahující notace z druhé části experimentu řazené ve vzestupném pořadí ST1-ST12▪ audio nahrávky tří projevů (KR, AR, AN) ve formátu wav., čtvrtý projev (KN) je dostupný z následujícího odkazu: https://webgate.ec.europa.eu/sr/speech/la-loi-macron▪ interaktivní kontingenční tabulku a kontingenční graf v programu Microsoft Excel, kterým jsme vygenerovali všechny použité grafy

⁴ Notace jsou přiloženy na CD, neboť čítají dohromady více než 500 stran, tudíž jsme se rozhodli je přiložit pouze v elektronické podobě.

Příloha 1.

Experiment	Skupina	Student	Jazyk	KN	AN	KR	AR
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 01	VJ	37	31	15	16
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 01	CJ	20	9	8	17
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 01	Třetí jazyk	11	23	16	12
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 02	VJ	34	27	28	35
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 02	CJ	43	44	23	25
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 02	Třetí jazyk	11	19	8	5
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 03	VJ	57	65	64	43
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 03	CJ	38	5	8	24
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 03	Třetí jazyk	11	26	6	3
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 04	VJ	34	25	40	35
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 04	CJ	58	57	30	29
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 04	Třetí jazyk	33	54	16	36
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 05	VJ	25	28	14	26
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 05	CJ	44	67	31	35
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 05	Třetí jazyk	14	26	10	14
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 06	VJ	50	58	30	45
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 06	CJ	9	1	2	1
EXPERIMENT 1	SKUPINA 01	STUDENT 06	Třetí jazyk	19	18	14	13
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 07	VJ	38	36	23	43
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 07	CJ	31	29	22	24
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 07	Třetí jazyk	19	25	13	5
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 08	VJ	63	41	43	37
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 08	CJ	6	4	0	9
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 08	Třetí jazyk	11	16	10	5
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 09	VJ	21	46	23	26
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 09	CJ	50	24	25	23
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 09	Třetí jazyk	8	21	6	3
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 10	VJ	17	13	7	12
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 10	CJ	37	11	23	24
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 10	Třetí jazyk	23	34	22	14
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 11	VJ	38	47	26	24
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 11	CJ	35	25	39	15
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 11	Třetí jazyk	16	31	12	12
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 12	VJ	68	54	40	60
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 12	CJ	6	5	1	6
EXPERIMENT 1	SKUPINA 02	STUDENT 12	Třetí jazyk	24	45	23	19

EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 01	VJ	36	40	24	32
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 01	CJ	38	6	17	27
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 01	Třetí jazyk	15	17	14	8
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 02	VJ	46	39	32	34
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 02	CJ	19	23	20	22
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 02	Třetí jazyk	18	30	11	6
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 03	VJ	59	59	47	41
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 03	CJ	12	12	13	31
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 03	Třetí jazyk	13	30	14	8
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 04	VJ	59	52	38	47
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 04	CJ	12	31	22	13
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 04	Třetí jazyk	33	50	28	24
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 05	VJ	26	14	11	13
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 05	CJ	59	61	42	55
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 05	Třetí jazyk	14	24	11	10
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 06	VJ	70	34	28	36
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 06	CJ	0	0	0	0
EXPERIMENT 2	SKUPINA 01	STUDENT 06	Třetí jazyk	16	25	14	10
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 07	VJ	38	28	23	28
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 07	CJ	31	33	22	36
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 07	Třetí jazyk	19	41	13	10
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 08	VJ	49	54	43	41
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 08	CJ	3	6	4	1
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 08	Třetí jazyk	23	25	14	6
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 09	VJ	28	25	10	26
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 09	CJ	41	41	42	32
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 09	Třetí jazyk	17	20	6	6
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 10	VJ	14	10	9	13
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 10	CJ	37	18	19	31
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 10	Třetí jazyk	23	36	20	11
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 11	VJ	41	23	14	22
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 11	CJ	22	36	29	21
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 11	Třetí jazyk	17	31	15	22
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 12	VJ	61	38	39	36
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 12	CJ	6	2	3	6
EXPERIMENT 2	SKUPINA 02	STUDENT 12	Třetí jazyk	29	47	30	23

Příloha 2.

Popisky řádků	Hodnoty			
	Průměr z AR	Průměr z KR	Průměr z AN	Průměr z KN
EXPERIMENT 1				
VJ				
SKUPINA 01	33,333	31,833	39,000	39,500
SKUPINA 02	33,667	27,000	39,500	40,833
Třetí jazyk				
SKUPINA 01	13,833	11,667	27,667	16,500
SKUPINA 02	9,667	14,333	28,667	16,833
CJ				
SKUPINA 01	21,833	17,000	30,500	35,333
SKUPINA 02	16,833	18,333	16,333	27,500
EXPERIMENT 2				
VJ				
SKUPINA 01	33,833	30,000	39,667	49,333
SKUPINA 02	27,667	23,000	29,667	38,500
Třetí jazyk				
SKUPINA 01	11,000	15,333	29,333	18,167
SKUPINA 02	13,000	16,333	33,333	21,333
CJ				
SKUPINA 01	24,667	19,000	22,167	23,333
SKUPINA 02	21,167	19,833	22,667	23,333